

L.M.P. Scholten

MOEILIJKE WOORDEN IN DE PSALMEN

(berijming 1773)

4e druk

gereformeerde
BIJBELSTICHTING

GEREFORMEERDE BIJBELSTICHTING - LEERDAM

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Scholten, L.M.P.

Moeilijke woorden in de Psalmen:
(berijming 1773) / L.M.P. Scholten -
Leerdam, Gereformeerde Bijbelstichting
ISBN 90-72186-11-7
Trefw.: Psalmen (bijbelboek); verklaringen

Portretten: Stichting Iconografisch
Bureau 's-Gravenhage

Gereformeerde Bijbelstichting
Nijverheidsstraat 21, Leerdam
Postbus 168, 4140 AD Leerdam
Telefoon 0345 61 01 55
info@gereformeerdebijbelstichting.nl

www.gbs.nl

WOORD VOORAF

Dit boekje is bedoeld als hulpmiddel om de Psalmen (berijming 1773) beter te begrijpen. Het is vooral gericht op moeilijke woorden.

De kern wordt gevormd door twaalf hoofdstukken, die eerder als artikelen in Standvastig, het blad van de Gereformeerde Bijbelstichting (GBS), hebben gestaan.

Deze artikelen zijn sterk uitgebreid.

Hieraan is een zeer uitvoerige woordenlijst toegevoegd, van circa duizend woorden, gerangschikt per psalmvers. Wie een woord wil opzoeken, doet het beste daar te beginnen. Wordt er over dat woord elders in dit boek meer vermeld, dan wordt daarnaar verwezen.

Misschien zal deze of gene zich verwonderen over de opname van bepaalde woorden. We hebben vooral getracht, de Psalmen te lezen door de ogen van een kind. Wellicht dat ouders en leerkrachten er zo ook iets aan kunnen hebben bij het onderwijs aan hun kinderen.

Ter inleiding is beknopt de geschiedenis van de totstandkoming van de berijming van 1773 beschreven. Dit boekje kan een hulpmiddel zijn om de Psalmen beter te begrijpen. De inhoud der Psalmen geestelijk te verstaan, kan alleen Gods Geest ons leren.

Leerdam, 29 september 1993

INLEIDING

De berijming van 1773 is ongebruikelijk snel tot stand gekomen. In nog geen halfjaar waren de 150 Psalmen en dertien "enige gezangen" gereed. Twee maanden later werd officieel besloten tot invoering van de berijming. Toen konden de drukkers aan het werk, en op Nieuwjaarsdag 1775 - de dag die daartoe door de Staten-Generaal was aangewezen - werd overal in het land de nieuwe berijming gelijktijdig ingevoerd.

De aldus tot stand gekomen berijming was geen origineel werk. Een commissie van negen predikanten had opdracht, een keus te maken uit drie bestaande berijmingen. Ook kwam het besluit om tot een nieuwe berijming te komen, niet uit de lucht vallen. Een lange geschiedenis was daaraan voorafgegaan.

De psalmberijming van Petrus Datheen had feitelijk reeds vanaf de verschijning in het jaar 1566 gevoelens van onvoldaanheid opgeroepen. Opmerkelijk is de tweërlei reactie die Datheens werk steeds heeft verwekt.

Algemeen werd men getroffen door de inhoud. Het waren niet alleen de eenvoudigen - zoals dikwijls beweerd wordt - in wier hart de Psalmen van Datheen een grote plaats hadden ingenomen. Talrijk zijn de getuigenissen ook van meer ontwikkelden, wie ze zeer dierbaar waren. Alom erkende men het werk van Datheen als een Godsgeschenk, vooral vanwege het bevindelijke, geestelijk hoge gehalte ervan.

Dat neemt niet weg, dat velen, en uiteraard vooral de hoger geschoolden, oog hadden voor letterkundige gebreken die aan Datheens werk kleefden.

Datheen was zelf de eerste om te erkennen, dat "het hem schier als een ontijdige geboorte was afgedrongen geweest", volgens een getuigenis van Trommius. Taalkundig klopte er weleens wat niet. Woorden en melodie stemden in ritme lang niet overeen, waardoor men de berijming "stotend", "niet vloeiend" vond.

In 1580 kwam er al een nieuwe berijming, die taal- en letterkundig op veel hoger niveau stond. Deze was het werk van Marnix van Sint-Aldegonde, die toch zeker ook vertrouwen genoot en een goede naam had onder Gods volk.

Desondanks vond Marnix' berijming, hoezeer ook van treffend geestelijk gehalte, geen ingang. Men wilde Datheen niet meer kwijt. Zo is het tweehonderd jaar gebleven.

Naarmate men verder weggroeide van de zestiende-eeuwse taal, zinsbouw en grammatica nam de taalkundige kritiek toe. Ook het in onbruik raken van sommige woorden en de verandering in betekenis van andere belemmerden een goed verstaan.

En zeer te begrijpen was ook, dat de komst van de Statenvertaling in 1637 de wens deed ontstaan van op zijn minst een herziening van Datheens berijming,

zodat deze met de zo hooggeachte Statenoverzetting in overeenstemming kon worden gebracht. Reeds Marnix had vastgesteld, dat Datheen soms te ver afstand van de Hebreeuwse grondtekst, doordat hij moest steunen op de gebrekkige Deux-Aes-vertaling.

De bekende Revius schreef in 1640, dat het "het eendrachtig gevoelen van alle verstandigen" was, dat op de nieuwe overzetting des Nederduitsen Bijbels nu ook "een goede verbetering der Psalmen die men in de kerk gewoon is te zingen, behoorde gevolgd te worden" (in de voorrede op zijn "betering" van Datheens berijming).

Voetius, Koelman en Lodenstein pleitten, met alle achting die zij voor Datheen hadden, voor de invoering van een nieuw psalmboek. Van Wilhelmus à Brakel is deze uitspraak, in zijn "Redelijke Godsdienst", II, 36, 7, in het jaar 1700: "'t Was te wensen dat een kunstig en godzalig dichter zijn werk ervan maakte, om ze beter en met de grondtekst beter overeenkomende op dezelfde wijze te dichten, en dat ze in de kerken tot het publiek gebruik aangenomen werden".

Velen hadden er vóór Brakel (maar blijkbaar niet tot zijn voldoening) reeds hun werk van gemaakt, doch niet altijd even kunstig. We geven hier een beknopt overzicht van in druk gebrachte psalmberijmingen na de reeds genoemde van Datheen en Marnix:

- 1624 - Anthonis de Hubert, voormalig schepen en raad te Zierikzee.
- 1630 - Diderik van Camphuysen, voormalig remonstrants predikant.
- 1640 - Jacobus Revius, predikant te Deventer.
- 1644 - Henricus Geldorp, predikant te Amsterdam.
- 1644 - Johan de Brune, secretaris van de Staten van Zeeland.
- 1648 - Cornelis Boey, advocaat in het Hof van Holland.
- 1649 - Christiaen van Heule, wiskundeleraar te Leiden.
- 1655 - Jacob Westerbaan, heer van Brandwijk.
- 1656 - Henrick Bruno, conrector te Hoorn.
- 1657 - Antonius Deutekom uit Utrecht.
- 1664 - Jacobus Clercquius, predikant te Amsterdam.
- 1665 - Hermes Celosse, predikant te Ridderkerk.
- 1666 - Dirk Adriaanse van Disselburg.
- 1674 - Joannes Six van Chandelier, burgemeester van Amsterdam.
- 1679 - Christoffel Pierson uit Gouda.
- 1682 - Samuël van Huls, klerk ter griffie van de generaliteit te 's-Gravenhage.
- 1683 - Johan Vlakveld.
- 1684 - Doopsgezind Psalmboek te Amsterdam (voornamelijk het werk van Joachim Oudaan; tevoren zongen de doopsgezinden ook Datheen).
- 1685 - Johannes Roldanus, predikant te Enkhuizen.

De meesten zijn verschenen na de komst van de Statenbijbel. Josua van Iperen, een van de predikantencommissie van 1773 en schrijver van de "Kerkelyke historie van het Psalm-gezing der Christenen" (2 delen, Amsterdam, 1777-'78), schrijft niet ten onrechte, "dat het toen, als 't ware, nieuwe berijmingen regende".

Verskillenden probeerden zoveel van Datheen te behouden als maar mogelijk was. De letterkundige kwaliteit loopt sterk uiteen. Sommigen hadden zulke vreemde opvattingen over rijm of over de in een berijming altijd noodzakelijke aanvullingen, dat ze daarom meteen al geen enkele kans maakten om kerkelijke ingang te vinden. Johan de Brune en Antonius Deutekom onderscheidden zich doordat zij het rijmen helemaal hadden laten varen. Zij maakten geen rijmsalmen, maar prozapsalmen, waarbij men de onberijmde Psalmen met hulp van allerlei vaak gekunsteld aandoende herhalingen of aanvullingen op de bekende psalmwijzen moest zingen. Toch kreeg het werk van Johan de Brune de bijval van Voetius, terwijl Lodenstein het psalmboek van Deutekom aanprees. Geldorp meende dat de meeste psalmwijzen eigenlijk niet geschikt waren om te zingen en had daarom voor zijn berijming het aantal melodieën teruggebracht van 124 tot een veertigtal. Camphuysen, Westerbaan en Vlakveld waren remonstranten.

In 1686 publiceerde Hendrik Ghysen, een 26-jarige goud- en zilversmid, tevens voorzanger in de Amstelkerk te Amsterdam, een berijming die in zeker opzicht als een mijlpaal kan gelden. Ghysen had namelijk uit zeventien van de bovengenoemde berijmingen (met inbegrip van Datheen en Marnix) telkens de beste regels uitgekozen en daarvan een nieuw geheel gemaakt. Daarom noemde hij zijn psalmboek "Den Hoonig-raat der Psalm-dichten", omdat "gelijk de bij de honig uit vele bloemen en kruiden vergaderende samenbrengt, alzo (ik) ook heb getracht uit zoveel heilzame kruiden uit te trekken en samen te mengen (tot) een smakelijke, vermakelijke en hartsterkende compositie". Bij elke regel stond in de marge de naam van de berijmer.

In 1695 kwam er een berijming uit van Abraham Trommius, predikant te Groningen en de man van de bekende bijbelconcordantie. Zijn werk was een "sachte verbetering" van Datheen. De synode van Groningen drong er in 1697 bij de synoden der andere provincies op aan, de berijming van Trommius in te voeren, maar bij de andere gewesten vond zij geen ingang.

Wel was de Groningse actie aanleiding voor de Friese synode om onderzoek te doen. Deze sprak zich in 1702 uit voor algemene invoering van de berijming van Ghysen. Ook deze poging kreeg geen bijval. Inmiddels bleef de lijst langer worden:

- 1697 - Kornelis van Vleuten (die dezelfde werkwijze als Ghysen had gevolgd).
- 1707 - François Halma, boekdrukker te Amsterdam.
- 1710 - Dirk Smout te Utrecht.
- 1711 - Mattheus Gargon, predikant te Vlissingen, bekend door zijn catechismusverklaring.

- 1733 - Jan van Belle, schoolmeester te Haarlem.
- 1736 - Pieter van Gunst.
- 1747 - Fredrik Duim.
- 1760 - Laus Deo, Salus Populo (Eer aan God, heil aan het volk).
Dit was iets nieuws, het werk van een Amsterdams dichterscollectief,
bestaande uit zeven mannen en een vrouw.
- 1761 - Gloria Deo, een Leids genootschap.

Veel aandacht kreeg in 1762 en 1763 de publikatie van de berijming van Johannes Eusebius Voet (1706-1778), een geneesheer in Den Haag. Ook hij had zijn werk door een genootschap (van "godgeleerden, taal- en dichtminnaars") laten "beschaven", waarvan het resultaat volgens zijn eigen getuigenis was, "dat er niet alleen weinig regels zijn overgebleven welke niet enige verandering ondergaan hebben, maar zelfs hier en ginder gehele verzen zijn ingebracht, welke ik niet ontworpen heb".

Het kon wel niet anders of dit alles moest op den duur tot daadwerkelijke verandering van het kerkelijk psalmboek leiden.

Nadat de pogingen van Groningen en Friesland rond 1700 op niets uitgelopen waren, duurde het tot 1754, eer de zaak opnieuw in beweging werd gebracht, en wel door de classis 's-Gravenhage, het eerst in de Zuidhollandse synode. Dit vond alras weerklank in Noord-Holland, vervolgens in Gelderland (als gevolg van een pleidooi op de synode daar door de correspondent van Zuid-Holland, de welbekende Haagse predikant Joannes Beukelman), en zo ging de zaak van de verbetering des psalmgezangs verder.

Het lijkt onmiskenbaar, dat er verband is tussen deze in Den Haag begonnen actie in de kerkelijke vergaderingen en de berijmingswerkzaamheden in dezelfde stad van dokter Voet en zijn vrienden. In 1758 verscheen een proeve van dertig door Voet berijmde Psalmen.

De synode van Utrecht sprak zich uit voor de berijming van François Halma, eventueel die van Ghysen. Gelderland en Friesland sloten zich daarbij aan. Groningen gaf de voorkeur aan Ghysen. De synode van Overijssel sprak zich uit voor verandering, zonder een speciale voorkeur.

We benadrukken deze provinciale synodebesluiten om een misverstand weg te nemen. Vaak wordt beweerd, dat de berijming van 1773 feitelijk helemaal van de Staten is uitgegaan en de kerk min of meer is opgedrongen. Het is hier niet de plaats om een beoordeling te geven van de verhouding tussen kerk en staat in de Republiek in de achttiende eeuw. Deze was zeker niet optimaal, gerekend naar gereformeerde maatstaf. Vooral het ontbreken van een generale synode was een groot bezwaar. Maar men mag niet zeggen, dat de berijming de kerk is opgedrongen. Het initiatief is wel degelijk van de classes en provinciale synoden uitgegaan.

Zo kon het gebeuren, dat op 25 mei 1762 de Staten-Generaal een resolutie aannamen, dat "de rijmzalmen, bij de openbare godsdienst gebruikelijk, of verbeterd, of geheel veranderd zouden worden". Aan de kerken in de verschillende provincies werd verzocht zich nader uit te spreken.

Slechts één classis, die van Gorinchem, sprak zich uit voor verbetering van Datheen. Alle andere kerkvergaderingen waren voor een heel nieuwe berijming.

Intussen werkte Voet hard door, blijkbaar gesteund door een goed opgezette propaganda. Hoe is het anders te verklaren, dat de Zuidhollandse synode zich reeds in juni 1762 uitsprak voor invoering van de berijming van Voet, terwijl er op dat moment nog maar 41 (misschien 62) Psalmen van in druk verschenen waren?

Ook Gelderland, Zeeland, Utrecht en Drenthe kozen voor de berijming van de Haagse dokter.

Zo niet Noord-Holland. Deze synode sprak zich in 1763 uit voor het maken van een keuze uit drie berijmingen, die van Hendrik Ghysen, het genootschap "Laus Deo, Salus Populo" en Voet. Dit was een voorstel geweest van de classis Amsterdam. Was het toevallig, dat het werk van Ghysen en dat van Laus Deo beide Amsterdamse berijmingen waren?

Groningen koos de zijde van Noord-Holland en voegde aan het drietal berijmingen nog die van Halma toe. Friesland had reeds zijn keus bepaald voor Ghysen en Halma, maar kwam daar later op terug. Overijssel tenslotte volgde Groningen.

Zolang de Noord-en Zuidhollandse synoden elk op hun eigen standpunt bleven staan, achtten de Staten van Holland de tijd nog niet rijp om een besluit te nemen en dat betekende, dat de Staten-Generaal ook niet verder konden komen. Zo trad opnieuw enkele jaren stagnatie op.

Er kwam pas weer voortgang, toen stadhouder Prins Willem V zich er persoonlijk mee ging bemoeien. Hij kreeg gedaan, dat de Zuidhollandse synode in 1770 zich schikte.

Zo kwam het dat de Staten-Generaal op 6 mei 1772 eenparig op voorstel van de Staten van Holland besloten tot een psalmkeuze uit Ghysen, Laus Deo en Voet. Daartoe zouden de Staten der bijzondere provincies alsmede van het landschap Drenthe uit iedere synode een predikant afvaardigen naar Den Haag.

Deze commissie kreeg alle vrijheid om niet alleen uit de drie berijmingen telkens de beste te kiezen, maar daarbij ook alle nadere verbeteringen aan te brengen die zij nodig zou oordelen.

De namen van de aldus gekozen predikanten zijn te vinden in elk psalmboekje. De Staten-Generaal namen de bekostiging voor hun rekening; alle provincies gaven hun goedkeuring, en zo kon de commissie aan het werk.

De Staten-Generaal wezen nog uit hun midden twee afgevaardigden aan, die de vergaderingen der predikantencommissie zouden bijwonen, Willem baron van Lynden, heer tot Hemmen en mr. Thomas Hoog, raadsheer in de Hoge Raad.

Bovendien kreeg de commissie ambtelijke ondersteuning in de personen van twee jonge juristen, mr. Jacob Visser en mr. Pieter Leonard van de Kasteel.

Op 11 januari 1773 kwam de commissie voor het eerst bijeen, na een moeilijke en gevaarvolle reis, met name voor de Fries en de Zeeuw vanwege ongewone ijgang. De vergaderingen werden gehouden in de achterzaal op de tweede verdieping van het bekende Mauritshuis in Den Haag.

De dominees hebben hard gewerkt. Eén van hen, de Zeeuw Josua van Iperen, heeft daar zeer uitvoerig verslag van gedaan in diens reeds genoemde "Kerkelyke historie van het Psalm-gezag der Christenen". Van elke psalm werd eerst de beste berijming gekozen. Dan werden in die berijming meestal nog vele verbeteringen aangebracht. Zie een voorbeeld daarvan hierna in hoofdstuk 12.

Na zes maanden ingespannen arbeid was de nieuwe berijming gereed. Op 2 juli 1773 was de 119e zitting "ongemeen luisterrijk en aangenaam", aldus ds. Van Iperen. In aanwezigheid van een groot aantal hoogwaardigheidsbekleders uit kerk en staat las ds. Ahasuerus van den Berg uit Barneveld de Psalmen 110 tot en met 118 uit de nieuwe berijming, "gedurende welke lezing de vergadering het onuitdrukkelijk genoeg had, dat zij in de houding, gebaren, gelaat der aangezichten en andere tekenen een algemene en ongemene goedkeuring van hun arbeid lezen kon".

Op 19 juli werd het werk aangeboden aan de Staten-Generaal in tegenwoordigheid van Prins Willem V. Snel werd tot invoering besloten. De provinciale synoden keurden een en ander achteraf goed.

De commissie heeft het meest geput uit het werk van Voet. Twee en tachtig Psalmen en vier gezangen werden van hem gekozen.

Acht en vijftig Psalmen en twee gezangen zijn van het Amsterdamse genootschap "Laus Deo, Salus Populo". We schreven reeds, dat dit genootschap bestond uit zeven mannen en een vrouw. Opmerkelijk is, dat de meeste van de gekozen Psalmen van de dichteres in het gezelschap afkomstig zijn.

Zo komt het dat zestien Psalmen in ons psalmboek berijmd zijn door Lucretia Wilhelmina van Winter - van Merken (1721-1792). Het zijn de Psalmen 2, 13, 23, 24, 43, 71, 79, 90, 91, 102, 104, 108, 121, 143, 145 en 146.

Haar man, Nicolaas Simon van Winter (1718-1795), berijmde er zes: de Psalmen 47, 66, 80, 92, 134 en 136.

De andere berijmers zijn:

Lucas Pater (1707-1781): de Psalmen 11, 19, 33, 52, 74, 97, 106, 140 en 148.

Henri Jean Roullaud (1729-1790): de Psalmen 35, 46, 61, 64, 88, 105, 113 en 139.

Harmannus Asschenberg (1726-1792): de Psalmen 17, 26, 34, 49, 56, 70 en 128.

Bernardus de Bosch (1709-1786): de Psalmen 5, 29, 37, 59 en 149.

Anthony Hartsen (1719-1782): de Psalmen 120, 127 en 135.

Pieter Meyer (1718-1781): de Psalmen 115 en 125.

(We ontleen deze gegevens aan A. Ros, "Nederlandse Psalmberijmingen", twee

delen, Utrecht, 1972-'73. Hij vermeldt niet de dichter van de Psalmen 42 en 93.)

Van Hendrik Ghysen werden tien Psalmen en zes gezangen opgenomen.

Het commissielid Van Iperen vervaardigde een geheel nieuwe berijming van het Eigen Geschrift Davids.

In 1780 kon worden vastgesteld, dat de nieuwe rijm in alle gemeenten in het gehele land gebruikt werd.

HOOFDSTUK 1

Naneef

*God vordert dat de naneef, eeuwenlang
Van kind tot kind, dit onderwijs ontvang'.*

Regels uit Psalm 78:3 (berijmd). Dikwijls gezongen, zoals op schoolavonden, of wanneer er in de kerk weer een begin wordt gemaakt met de behandeling van de Heidelberger Catechismus.

Maar toen vroeg een kind: Wat is een naneef eigenlijk? Een achterneef misschien? Waarom staat er dan juist ten opzichte van de achterneven zo speciaal dat die het onderwijs in Gods getuigenis moeten ontvangen?

Zo komen we dikwijls woorden in de berijmde Psalmen tegen, en uitdrukkingen, die uitleg nodig hebben. De leerkrachten op de scholen hebben daarin een belangrijke en verantwoordelijke taak. De uitleg die op school gegeven wordt, kan een mens zijn hele leven bijblijven.

Zo kunnen we ons persoonlijk nog heel goed herinneren, hoe de meester bij Psalm 89:7 uitlegde "Uw macht *schraagt* hen in 't lijden", doordat hij een schraag op het bord tekende en duidelijk maakte hoe die schraag tot ondersteuning diende.

Aan de andere kant kan een kind, als een psalmregel niet goed uitgelegd is, lange tijd een totaal verkeerde gedachte houden. Neem bijvoorbeeld Psalm 33:11, "Weer steeds alle smart". Wie niet ziet, dat het daar om het werkwoord "*weren*" = weghouden, afwenden gaat, denkt bij "weer" aan het bijwoord "weer" = opnieuw, nog eens, en vat zo de laatste regel van Psalm 33 verkeerd op. En hoe weinig kinderen zullen uit zichzelf begrijpen, dat met daân in "mijn boze *daân*" uit Psalm 32 het meervoud van "daad" is bedoeld?

Terug naar de naneef. Wij gebruiken in de omgang het woord "neef" in twee betekenissen:

1. de zoon van een broer of zuster (een "oomzegger" of "tantezegger");
2. de zoon van een oom of tante, dus van dezelfde generatie als wijzelf.

Maar dat is geen van beide de oorspronkelijke betekenis van het woord. Oorspronkelijk betekende het woord "neef" "kleinzoon". Het komt van het Latijnse woord *nepos*, dat ook "kleinzoon" betekent.

In die oorspronkelijke betekenis komt het woord "neef" ook in de Statenvertaling voor, in Genesis 21:23 en Job 18:19. Als in de eerste plaats Abimélech tot Abraham zegt: "Zo zweer mij nu hier bij God: Zo gij mij of mijn zoon of mijn neef liegen zult", bedoelt hij daar zijn kleinzoon. En bij Job 18:19 zegt de kanttekening ook duidelijk ter verklaring: Of kindskind. Zie ook de verklarende woordenlijst achterin de GBS-bijbel.

Anderzijds vinden we het woord "neef" in de Statenvertaling ook in de moderne betekenis: in Kolossenzen 4:10 wordt Markus de neef van Bárnabas genoemd en dan wordt er niet bedoeld, dat hij een kleinzoon van Bárnabas was, maar "broeders of zusters zoon", zoals de kanttekening daar zegt.

Wanneer we nu Psalm 78:3 berijmd vergelijken met de onberijmde tekst (Ps. 78:5, 6), zal het ons duidelijk zijn, dat we daar aan de oorspronkelijke betekenis van het woord "neef" moeten denken. Het gaat daar immers om de opeenvolging der geslachten. Naneef betekent daar dus niet achterneef, maar nazaat, nakomeling.

Vervangen

Soms kan een woord, doordat we de rechte betekenis niet kennen, ons op een dwaalspoor brengen. We zagen dat zoëven al met het woordje "weer" in Psalm 33:11. Zo lezen we in Psalm 37:12:

*'t Alwijs bestier bevestigt 's vromen gangen;
De hoge God keurt zijne wegen goed;
Hij zorgt voor hem, en waakt voor zijn belangen;
Hij wordt geenszins, om 't glibb'ren van zijn voet,
Of om zijn val, verworpen, maar vervangen,
En ondersteund door God, Die hem behoedt.*

Hoe kan daar nu van vervangen gesproken worden? Is dat nu tot vertroosting van Gods kind? Dat hij vervangen wordt? Dat de Heere hem uit zijn plaats zet en een ander in zijn plaats zet? Want zo kennen wij alleen nog maar het woord "vervangen". Maar dat staat toch ook helemaal niet in de onberijmde tekst van de Psalm (zie vers 24)?

Zo is het natuurlijk ook niet bedoeld door de berijmers. "Vervangen" heeft hier de, overigens niet meer gangbare, betekenis van "opvangen". De gedachtengang is: zijn voet glibbert, hij valt, maar de Heere verwerpt hem daarom niet, maar Hij vangt hem in zijn val op; Hij ondersteunt hem. Heel iets anders dus!

Datzelfde woord "vervangen" komen we ook tegen in Psalm 33:2 "Het speeltuig moet dien toon vervangen".

Wie oppervlakkig leest, zou denken dat daar bedoeld zou zijn, dat muziekinstrumenten ("het *speeltuig*") in de plaats van de zangstem zouden moeten komen, die toon zouden moeten vervangen. Maar nu weten wij beter: het speeltuig moet die toon opvangen, ondersteunen. Ze moeten dus samengaan, hetzelfde als in het eerste vers: "Laat de keel zich paren met den klank der snaren" en in Psalm 150:2: "Laat zich 't orgel overal bij het juichend vreugdgeschal, tot des Heeren glorie, paren".

Vergelijk ook het woord "vervangen" in Ex. 9:24 en Ez. 1:4, waarvan de woordenlijst achter in de (latere drukken van) de GBS-bijbel als betekenis opgeeft: "besloten".

In dit verband nog even een ander woord, in hetzelfde twaalfde vers van Psalm 37. "*Glibberen*" in de vierde regel betekent "uitglijden".

Rede

*De trotse dwaas zegt in zijn boos gemoed:
"Daar is geen God." Zij doven 't licht der rede,
En maken zich, door gruwelijke zeden,
Afschuwelijk; daar is geen mens die goed
Op aarde doet. (Psalm 14:1, 53:1)*

Wat betekent in dit vers, dat tweemaal in de berijming voorkomt, het woord "rede"? Dit gedeelte werd en wordt door velen aangegrepen om de berijming van 1773 te veroordelen. Hier kun je goed zien, zeggen zij, hoezeer die berijmers kinderen van hun tijd waren. De achttiende eeuw was immers de tijd van de Verlichting, van het rationalisme, de verheerlijking van de rede, het gezond verstand?

Dat moge zo zijn, maar daarmee is nog niet gezegd, dat de berijming noodzakelijkerwijs op deze wijze dient te worden uitgelegd. Inderdaad, het rationalisme vierde in de Franse Revolutie zozeer zijn triomf, dat de Rede (met een hoofdletter geschreven) aanbeden werd als een godin. De gemeenteraad van Parijs besloot zelfs de kerk van Nôtre Dame te wijden aan de eredienst van de Rede. De godsdienst van de Rede moest de plaats innemen van het christendom. En nog altijd is het rationalisme (van het woord ratio = rede) de filosofische stroming dergenen, die menen dat het menselijk verstand uit en van zichzelf, zonder hulp, in staat is de absolute waarheid vast te stellen.

Daarmee staat het rationalisme dwarsdraads tegenover het christelijk geloof, dat berust op openbaring. Voor zover de rationalist nog iets van Goddelijke openbaring wil weten, daagt hij die openbaring toch ter verantwoording voor de rechtbank van de rede. Daarmee stellen de rationalisten zich boven God en Zijn Woord. Ons verstand is voor hen een beslissende bron voor de kennis van de waarheid. Zij willen er niet van weten dat ons verstand door de zonde verduisterd is.

Toch hebben wij ons verstand nog wel behouden na de val. Het is ons gelaten, nee, niet als bron - dat was het ook in de staat der rechtheid niet - maar wel als instrument om de waarheid te leren kennen bij Geesteslicht. De oorspronkelijke betekenis van het woord "rede" is het denkvermogen van de mens. Wij kunnen nog denken, een van de dingen waarin wij ons onderscheiden van de dieren (vergelijk Psalm 32:5: "'t woest en redeloos gediert"). En krachtens de algemene openbaring weten wij dat er een God is.

Het is daarom, dat David ons zo met klem voorhoudt: "De *dwáás* zegt in zijn hart: Er is geen God." Wie dat zegt, is een *dwáás*. In onze Statenvertaling wordt bij dit vers verwezen naar Psalm 10:4 "De goddeloze, gelijk hij zijn neus omhoogsteekt, onderzoekt niet; al zijn gedachten zijn dat er geen God is." Maar daarmee is hij een dwaas, die (om het maar eens heel modern te zeggen) zijn denkvermogen op nul zet. Zijn vijandschap tegen het Godsbestaan is zo groot, dat hij zijn verstand uitschakelt: hij dooft het licht van zijn rede. Het heeft dus dezelfde betekenis als wanneer wij van iemand zeggen dat hij "niet voor rede vatbaar is". Met de verering van het "gezond verstand", zoals bijvoorbeeld de Franse filosoof Voltaire in de achttiende eeuw dat deed, behoeft dat niets te maken te hebben.

Dit zijn de enige plaatsen in de berijming, dat het woord "rede" de betekenis heeft van "denkvermogen". Elders betekent "rede" wat iemand *zegt*: "woord", of in het algemeen "spreken", bijvoorbeeld in Psalm 138:2:

*Wanneer de rede van Uw mond,
Op 't wereldrond,
Hun klinkt in d' oren.*

Zie daarvoor eveneens Psalm 119:6; ook het woord van mensen, 54:1; 120:4, of van de natuur, 19:2. Het meervoud komt op verschillende manieren voor: reden (64:2; 139:2), redenen (119:52; 119:86), reed'nen (119:74), reën (50:7; 89:1; 105:11).

Uiteraard moeten we deze meervoudsvormen dan goed onderscheiden van het woord "reden" = grond, beweegreden, argument (35:9; 38:19; 58:2; 77:4; 94:3; 109:2; 109:7; 119:81). Ook daarvan is het meervoud in onze psalamberijming "reën".

Slecht

Er staan ook woorden in de Psalmen, waarvan de mensen meteen weten: pas op, dit betekent wat anders dan je denkt. Zo'n woord is "slecht" in Psalm 19:4: "En slechten wijsheid leert". Denk erom, zeggen de mensen dan, dit woord betekent niet "slecht" zoals wij dat nu gebruiken, in de betekenis van "niet goed, verkeerd"; vroeger betekende "slecht" "eenvoudig". Zo meent men dan te weten dat de dichter het hier ook bedoelt: "En eenvoudigen wijsheid leert".

Inderdaad kan het woord "slecht" in het oud-Nederlands wel "eenvoudig" betekenen, of ook "gering", "onaanzienlijk". Maar toch kan dat hier niet bedoeld zijn, wanneer we maar letten op de onberijmde tekst en het Hebreeuwse woord, dat eraan ten grondslag ligt.

Sommigen vertalen dat woord in de onberijmde bijbeltekst in Psalm 19:8b met "onverstandig", en dat is hier zeker niet verkeerd. Onverstandig, daar ligt een element van schuld in, dat we in "eenvoudig" niet vinden. Eenvoudigheid kan een deugd zijn, maar van onverstandigheid zullen wij dat nooit zeggen. Het strekt een mens nimmer tot eer, wanneer hij onverstandig is.

De Schrift maant niet voor niets juist af van de slechtheid. Zie maar in de Spreuken. Gij slechten, hoe lang zult gij de slechtheid beminnen? Verlaat de slechtigheden en leeft; en treedt in den weg des verstands (Spr. 1:22; 9:6). Daar staat in het Hebreeuws hetzelfde woord. Een ieder ziet dan wel, dat we dat zomaar niet door "eenvoudig" en "eenvoudigheid" kunnen vervangen. Maar in Spr. 9:6 zien we ook, dat de slechtigheden tegenover de weg des verstands worden gesteld.

De beste weergave van de betekenis van het woord "slechte" in Psalm 19:4 is dan ook: verstandeloze. We zouden ook kunnen zeggen: domme, dwaze. Eenvoudige mensen kunnen wel heel wijs zijn. Maar dat bedoelt de dichter hier niet. Verstandeloze, domme mensen, die hun onverstand en hun dwaasheid hebben mogen leren belijden en behoefte hebben gekregen aan onderwijs van boven, leren wijsheid uit Gods getuigenis, dat eeuwig zeker is.

Hetzelfde vinden we in Psalm 119:65:

*Want d' oop'ning van Uw woorden zal gewis,
Gelijk een licht, het donker op doen klaren;
Zij geeft verstand aan slechten, wien 't gemis
Van zulk een glans een eeuw'gen nacht zou baren.*

HOOFDSTUK 2

Spoorloos

*Hij die, vol ijdelheid,
Een spoorloos leven leidt.*

We bespreken moeilijke woorden in de berijmde Psalmen. Moeilijke woorden omdat ze zo onbekend zijn dat we de betekenis niet kennen. Of ook moeilijk, omdat we wel menen te weten wat met het woord bedoeld wordt, maar de betekenis in werkelijkheid heel anders is. Neem zo de boven aangehaalde regels uit Psalm 26:4.

Wat spoorloos is, weten we. Als iemand spoorloos verdwenen is, betekent dat dat hij onvindbaar is. Hij is verdwenen zonder een spoor na te laten. De conclusie lijkt dus voor de hand te liggen: het gaat in dit psalmvers om iemand die zo'n losbandig leven leidt, dat hij ervandoor gaat en niet meer terug te vinden is.

Toch geloven we niet, dat dit de bedoeling is geweest van de berijmers, in dit geval het genootschap "Laus Deo, Salus Populo". Het is ook een gedachte die in de onberijmde tekst niet gevonden wordt, want daar staat alleen maar: Ik zit niet bij ijdele lieden.

Wat zijn ijdele lieden? Er staat letterlijk: mensen van ijdelheid of valsheid, zie de kanttek. en ook de kanttek. op Job 11:11.

Mensen die tot ijdelheid of valsheid genegen zijn. Mensen die zich alleen maar bezighouden met het ijdele, het waardeloze, nutteloze en zinloze van dit vergankelijke leven.

David mocht door genade een andere weg kennen. Hij mocht getuigen in deze psalm: ik wandel in mijn oprechtheid (vers 1), ik wandel in Uw waarheid (vers 3), mijn voet staat op effen baan (vers 12).

Dat is die effen baan, waarvan hij in Psalm 119:30 (berijmd) zegt: 'k Heb niet vertraagd, om, op die effen baan, het doel van Uw geboden niet te missen. Of in Psalm 23: In 't effen spoor van Zijn gerechtigheden.

In dat spoor begeerden die ijdele lieden niet te gaan. En nu kunnen we de werkelijke betekenis van het woord "spoorloos" in Psalm 26:4 vatten. Spoorloos kan volgens het woordenboek van Van Dale ook betekenen: buitensporig, dus buiten het rechte spoor. Zulke spoorlozen zijn dus mensen die het rechte spoor bijster zijn.

Met zulke spoorlozen wilde David niet omgaan. Omdat hij zichzelf zo goed kende. Hij kon uit en van zichzelf in dat rechte spoor ook niet blijven. Daarom bidt hij op een andere plaats: Schraag op dat spoor mijn wankelende gangen. En: Laat mij van 't spoor, in Uw geboën vervat, niet dwalen, Heer'; laat mij niet hulp'loos varen.

Verkloeken

Nooit moet haar nijd of twist verkloeken.

Ook al weer zo'n moeilijk woord, in Psalm 122:3. Wat betekent "verkloeken"? Dat heeft vast wel met kloek te maken. Iemand die krachtig is, flink en sterk, noemen we kloek.

Zo kennen we ook het werkwoord "verkloeken": sterker maken, kloek maken. "Zich verkloeken" betekent: zich versterken, moed vatten. We lezen van koning Rehabeam, dat hij zich verkloekte om op een wagen te klimmen (1 Kon. 12:18. 2 Kron. 10:18).

Maar hoe past deze betekenis nu in de psalmregel in Psalm 122?

Wij kunnen haar in de onberijmde tekst niet terugvinden. Daar staat alleen maar: Vrede zij in u. In de berijming heeft deze regel een dichterlijke uitbreiding gekregen:

*De vrede zij en blijv' in u;
Nooit moet haar nijd of twist verkloeken.*

Hier heeft "verkloeken" een andere betekenis dan die we hierboven noemden, namelijk: door kloekheid iemand anders overwinnen.

Overigens is het opmerkelijk dat hier het woordje "haar" staat. Daarmee kan niet Jeruzalem bedoeld zijn, want zij wordt in dit hele vers met u toegesproken.

Haar moet dus zien op de vrede. Dat is dan wel bijzonder, want vrede wordt in de psalmberijming verder, voor zover wij konden nagaan, steeds mannelijk genomen.

Klaar

Het woord "klaar" geven wij in ons hedendaags aanvoelen van de taal allereerst de betekenis van "gereed", "af": Is je huiswerk al klaar? Dat is dan ook de eerste gedachte van een kind dat Psalm 19:6 moet leren:

*Dus krijg ik van mijn plicht,
O God, een klaar bericht.*

Maar in die betekenis van "gereed", "af", komt het woord "klaar" in onze berijmde Psalmen niet voor. Daar betekent het altijd "helder", "stralend", ook wel met de bijgedachte van "zuiver". En zo dus ook in Psalm 19:6.

Arglistig, arglistigheid

Arglistig is eigenlijk een combinatie van twee woorden: arg en listig. "Arg" is een woord dat wij zo niet meer gebruiken. Het betekent: boos, kwaad, slecht. Wij kennen het nog wel in het woord "argeloos": geen kwaad vermoedend.

Het woord "listig" wordt dikwijls gebruikt in een ongunstige betekenis, maar die betekenis hoeft "listig" niet altijd te hebben. Een list behoeft niet altijd met bedrog gepaard te gaan. Denk, om maar één voorbeeld te noemen, aan de krijgslist waarmee prins Maurits door middel van een turfschip Breda innam.

"Arglistig" onderscheidt zich van het woord "listig" door de eerste lettergreep. En zo is ook "arglistigheid" "boze, kwade, slechte listigheid", ofwel listige boosaardigheid. Het woord kan ook in het meervoud gebruikt worden; zie Psalm 43:1. Dan duidt het concrete handelingen aan die verricht worden op arglistige wijze.

Belagen, laag

Laat allen die mijn ziel belagen.

Woorden uit Psalm 70:1. "Belagen" in onze psalmberijming wil zoveel zeggen als "bedreigen", en dan wel met het element van list: op arglistige, bedekte wijze bedreigen, niet met open vizier.

In het werkwoord "belagen" zit het woord "laag", dat wij nu zo niet meer gebruiken, maar nog wel kennen in de wat uitgebreidere vorm "hinderlaag". Een "laag" zoals hier bedoeld, is een valstrik. Er zit iets geniepigs in. Op meerdere plaatsen moeten de psalmdichters klagen, dat hun lagen gelegd (of: lagen gesmeed) worden, b.v. Psalm 38:12:

*Zij die mijnen dood bejagen,
Leggen lagen;
Dreigen mij den laatsten slag.*

Kiel

Tweemaal komt in onze psalmberijming het woord "kielen" voor, beide malen in de betekenis van "schepen". Eigenlijk is met het woord "kiel" alleen het onderste deel van een schip bedoeld, maar men duidt er ook wel hele schepen mee aan. De vraag zou gesteld kunnen worden, waarom de berijmers dit woord af en toe gebruikten. Het antwoord ligt voor de hand, wanneer we zien naar de plaats waar het woord staat, zie het maar in Psalm 48:3 en 72:5. Het is opvallend, dat ongebruikelijke woorden nogal eens aan het eind van een regel staan. Blijkbaar moesten de berijmers een woord hebben dat rijmde!

Waren

*De pest, met welk een snellen spoed
Zij moog' in 't duister waren, Ps. 91:3.*

We zien hier het werkwoord "waren", tegenwoordig weinig meer gebruikt. De betekenis is "rondgaan".

Ontschuilen

Een bijzonder woord is wel "ontschuilen":

*Geen jonge leeuw kan, in zijn kuilen,
Met meerder list het oog ontschuilen, Ps. 17:6.*

De betekenis is: zich schuil houden voor.

Ontvouwen

In het begin van dezelfde Psalm 17 vinden we nog een woord dat met "ont" begint: "ontvouwen". De oorspronkelijke letterlijke betekenis van dat woord is: iets dat opgevouwen is, uitspreiden zodat ieder het kan zien. Vandaar de figuurlijke betekenis: uiteenzetten, bekendmaken. Meestal komt het in de berijming voor in het bezingen van des Heeren deugden: Zijn heerlijkheid ontvouwen (29:1), Zijn lof ontvouwen (33:11). In Psalm 17:1 vraagt de dichter de Heere hem te vergunnen, zijn klacht te ontvouwen. Een klacht, goed verstaan, niet tegen de Heere, maar tegen zijn belagers.

Het zal zeker niet toevallig zijn, maar een bewijs van de bekwaamheid van de berijmers, dat zij in het eerste vers van Psalm 17 spreken van "mijn klacht ontvouwen" en dat woord laten terugkomen in het laatste vers, maar dan "Uw lof ontvouwen". Wel een verschil.

Zegerijk, zegenrijk

Soms komt men zetfouten tegen, die juist omdat men denkt, dat het er goed staat, niet als fouten herkend worden en die daarom van de ene op de andere druk blijven staan. Zo'n fout is in vrijwel alle psalmboeken te vinden in Psalm 45:2, regel 4. We geven hier eerst weer wat er blijkens de oude uitgaven van de psalmberijming 1773 behoort te staan:

Rijd zegerijk in Uwe heerlijkheid.

Zegerijk, dat wil zeggen rijk in zege, dat is overwinning. Wie denkt hier niet aan de Ruiter op het witte paard: en Hem is een kroon gegeven, en Hij ging uit overwinnende, en opdat Hij overwon (Openb. 6:2). Zo ook luidt de onberijmde tekst: En rijd voorspoediglijk in Uw heerlijkheid.

Van dat zegerijk spreekt ook de berijming van Datheen, met deze woorden: Klim op Uwen wagen, zijt hoog verheven *met triumfe*.

Maar waarschijnlijk is er eens een drukker geweest, die per abuis "zegenrijk" gedrukt heeft, en sindsdien is deze fout steeds door latere drukkers overgenomen, juist omdat ze zo begrijpelijk is (ook door de GBS in haar eerste psalmboeken). Natuurlijk is het woord "zegenrijk", vol van zegen, op zichzelf genomen in het

verband van dit vers ook wel gepast. Maar de berijmers gebruikten hier een ander woord, en aan het oorspronkelijke moeten wij toch vasthouden. Het woord "zegenrijk" vinden we wel op een andere plaats in de berijming, namelijk in Psalm 37:17.

HOOFDSTUK 3

Aanschrijven

*Het vrome zaad van die op God betrouwen
Zal, door Zijn kracht,
Hem dienen, voor Hem leven;
Het zal den Heer' eens worden aangeschreven,
In 't nageslacht.*

Bekende woorden uit Psalm 22:15. Maar nu de vraag: Wat bedoelen wij er eigenlijk mee, wanneer we die laatste regels zingen "Het zal den Heer' eens worden aangeschreven, in 't nageslacht"? Wat is dat "aanschrijven"?

Dit woord komt nog eens voor in de berijmde Psalmen, in Psalm 69:12. Daar staat eigenlijk het omgekeerde van Psalm 22:15. Gaat het in Psalm 22 om het vrome zaad, in Psalm 69:12 zijn de goddelozen bedoeld:

*Doe misdaân toe tot al hun euveldaân;
Laat hen tot Uw gerechtigheid niet komen;
Maar delg hen uit het levensboek der vromen;
Schrijf hen met Uw rechtvaardig volk niet aan.*

Wanneer we naar de betekenis zoeken, hebben we hier het voordeel, dat het woord "aanschrijven" in beide gevallen ook in de onberijmde tekst voorkomt. Psalm 22:31: Het zaad zal Hem dienen; het zal den Heere aangeschreven worden tot in geslachten. Psalm 69:29: Laat hen uitgedelgd worden uit het boek des levens, en met de rechtvaardigen niet aangeschreven worden.

Voor "aanschrijven" geeft Van Dale als eerste betekenis: opschrijven, optekenen, met daarbij de aantekening: verouderd. Daar zullen we aan hebben te denken, in elk geval in Psalm 69. We lezen bij "uitgedelgd worden" de kanttekening: Dat is (als de volgende woorden verklaren), doe blijken dat zij niet behoren tot het getal Uwer uitverkorenen en bij U daaronder niet zijn aangeschreven, enz., en zie daar met name ook de teksten, genoemd aan het slot van deze kanttekening.

Daarmee komt de kanttekening overeen, die in Psalm 22 bij het aanschrijven staat: Of: toegerekend worden, dat is, opgeschreven en gerekend onder Christus' volk en kerk. Vgl. Ps. 87:4, 5, 6.

Ontzien

In dezelfde Psalm 22 vinden we in vers 12, berijmd, de uitdrukking: Ontzie Hem toch, o Israël.

Wij gebruiken het woord "ontzien" nu meestal in de zin van "sparen". De meester op school zegt b.v. bij het overhoren: "Jij bent ziek geweest; daarom zal ik jou vandaag ontzien." Een ander zegt: "Ik heb kosten noch moeite ontzien." Het is duidelijk, dat dat ontzien hier, in Psalm 22:12, niet bedoeld kan zijn. Het werkwoord "ontzien" hangt samen het woord "ontzag", en daar moeten we hier aan denken: aan ontzien in de betekenis van "ontzag hebben voor", "vrezen".

In deze betekenis komt "ontzien" meer in de psalmberijming voor: Ontziet Mijn toorn, verdoolde stervelingen (Ps. 2:3). Zo ook Ps. 86:7; 91:3; 110:7.

In de gewone betekenis van "sparen" treffen wij het woord "ontzien" aan in Ps. 73:5 en 74:18.

Prangen

We blijven nog even in Psalm 22. Vers 6: Mij prangt de nood, benauwdheid is nabij.

Prangen betekent "drukken, kwellen, benauwen". We vinden het woord ook in dezelfde betekenis in Ps. 3:3; 114:3; 119:27.

Muitgespan

Wat een muitgespan is (vers 8), kunnen we wellicht nog wel raden. Muiters zijn oproermakers en een gespan is een groep mensen die samen iets ondernemen. Het gaat hier dus om een troep oproermakers.

Opsperren, opdoen

Even terug, naar vers 7: Zij rukken aan, met opgesperden mond. Wat is dat, een opgesperde mond? "Sperren" betekent iets wijd openzetten. Dat is op zichzelf al duidelijk: wijd open. Maar dat wordt nog versterkt door het voorvoegsel "open". "Opensperren" is feitelijk dubbelop, om aan te geven dat het wel bijzonder wijd open is.

Er zijn meer werkwoorden in onze taal, die beginnen met "open-", waar men in plaats van "open-" ook wel "op-" zegt. Zo spreken we nog altijd meer van "opbreken" dan van "openbreken". Vroeger gebruikte men ook veel "opdoen" naast "opendoen", en zo zouden meer voorbeelden gegeven kunnen worden.

Zie ook Psalm 119:66: "Ik heb mijn mond begerig opgedaan." Dat betekent daar dus "opengedaan".

Aanbassen

Zij bassen m' aan met open mond, Psalm 35:10.

In de onberijmde psalm staat hier: "Zij sperren hun mond wijd op tegen mij." De berijmers hebben de toestand waarin David zich hier bevindt, heel goed weergegeven met het werkwoord "aanbassen". We denken dan onmiddellijk aan

de dreiging die er uitgaat van een paar woedend blaffende honden. Dan kunnen de mensen wel zeggen "Grote bassers zijn geen bijters", maar dat is gemakkelijk praten wanneer men zelf niet in zulk een toestand zich bevindt. Zonder des Heeren hulp weet David zich niet veilig tegen zijn vijanden.

Koor

Psalm 5 bevat in het eerste vers een dichterlijke vrijheid die niet zo gemakkelijk op te lossen is. Wat wordt er bedoeld, wanneer er gebeden wordt:

*Verwaardig U, uit 's hemels koren,
Mijn stem te horen.*

met "'s hemels koren"?

Zeker zal het hier de bedoeling niet zijn, dat de Heere hier gedacht wordt als verkerende onder de reien of koren van engelen in de hemel. Zo'n gedachte zou wel een vergaande uitbreiding van de psalm zijn, waarvoor in de onberijmde psalm geen enkele aanleiding te vinden is. Maar wat zijn die koren dan?

We zullen hier wel moeten denken aan een plaats. Zoals het in oude kerken dikwijls zo is, dat een deel van de kerk wordt aangeduid als "het koor", een gewoonlijk enigszins verhoogde ruimte, zo genoemd omdat in de Middeleeuwen daar het zangkoor was opgesteld. Aan zulke hemelse plaatsen zullen de berijmers hebben gedacht, waarbij we veronderstellen dat dit wellicht wel is voortgekomen uit rijm dwang.

Zwerk, luchtig zwerk

Nog enkele woorden die met de hemel te maken hebben. Het is bijbels spraakgebruik te spreken van de eerste, de tweede en de derde hemel: de eerste hemel is de (wolken)lucht, de tweede hemel het firmament of uitspansel, waarin de zon, maan en sterren zijn, en de derde hemel de plaats der heerlijkheid Gods en der eeuwige gelukzaligheid. Zie 2 Korinthe 12:2 en de kanttekening aldaar.

Op meerdere plaatsen lezen we van het zwerk, bijvoorbeeld Psalm 19:1:

*De held're lucht en 't zwerk
Verkondigen Zijn werk,
En prijzen Zijn beleid.*

Bij "zwerk" moeten we niet alleen aan "de lucht", maar bepaaldelijk aan de wolkenlucht denken. De oorspronkelijke betekenis van het oud-Nederlandse woord "swerc" is namelijk "wolk". Dan kan het woord ook een collectieve betekenis krijgen van "de wolken", "het zwerk", en vandaar ook de "wolkenhemel", "wolkenlucht".

Waarom we daar zo de nadruk op leggen? Omdat zo bepaalde versregels

duidelijk worden. Als er in Psalm 18:3 staat: "Hij boog het zwerk, en daalde neer", hebben de berijmers daarmee een uitlegging gegeven van wat er in de onberijmde tekst staat: "En Hij boog den hemel". Dat deed Hij door de wolken vaneen te scheiden. De uitdrukking "'t aangevoerde zwerk" in Psalm 78:13 wordt nu ook duidelijk.

De uitdrukking "luchtig zwerk" (Psalm 68:9) is feitelijk dubbelop, want een zwerk is zelf al een luchtzwerk. "Luchtig" heeft hier geen andere betekenis dan "met de lucht te maken hebbende", "in de lucht zich bevindende". Tegenwoordig gebruiken wij het woord "luchtig" in andere betekenissen, bijvoorbeeld "niet dicht": luchtig brood, luchtige kleren, of "fris": een luchtige kamer, of "gemakkelijk, niet ernstig": iets luchtig opnemen. Maar al deze betekenissen gaan in Psalm 68:9 niet op. Oud-Nederlandse dichters konden ook spreken over "het luchtig ruim" en bedoelden dan gewoon het luchtruim.

In dit verband wijzen we op de geschiedenis van de verheerlijking op de berg, waar we lezen "zie, een luchtige wolk heeft hen overschaduwd" (Matth. 17:5). Blijkens de grondtekst gaat het daar om een lichtende wolk (denk daarbij aan de lichtende wolkolom, Ex. 14:20). Vroeger kende men naast het werkwoord "lichten" = "licht geven" ook het werkwoord "luchten" met dezelfde betekenis. Daaraan herinnert nog ons woord "luchter" = "lichtgever, kandelaar".

Afmalen

We waren in Psalm 19:1 en vestigen daar in het voorbijgaan de aandacht op het woord "afmalen". Malen of afmalen is een thans niet meer gebruikelijke uitdrukking voor schilderen. In het Duits is het nog wel gangbaar. Afmalen wil dus zeggen: schilderen, ofwel ergens een beschrijving van geven. Zie ook Psalm 139:10.

Evenredigheid

En wat bedoelen we, wanneer we zingen uit Psalm 19:2:

*Hun evenredigheid
Heeft zich zo wijd verspreid.*

Met "hun" worden de hemelen bedoeld. Dat is uit het voorgaande gemakkelijk op te maken. Maar wat moeten wij ons indenken bij de "evenredigheid" van de hemelen?

Evenredigheid is een uitdrukking uit de algebra. 2:1 is evenredig aan 150:75. En zo wordt er ook gesproken van omgekeerd evenredig: naarmate ik meer koop, slinkt de inhoud van mijn portemonnee omgekeerd evenredig.

Maar we spreken ook van evenredigheid, wanneer de verhoudingen goed zijn. Een bouwwerk kan indruk maken door grote schoonheid die vooral daarin uitkomt, dat de architect gezorgd heeft voor goede verhoudingen van lengte, breedte,

hoogte enz. En daaraan moeten we in vers 2 van Psalm 19 denken.

We hebben daar een vreemd woord voor, dat in onze oren meer vertrouwd klinkt: harmonie. Alles is wel geordend, in goede overeenstemming met elkaar en past bij elkaar. Die harmonie die zo kennelijk Gods hand in de schepping doet zien, is hier bedoeld.

Kim

Het komt veel voor, dat een vreemd woord een goed-Nederlands woord uit het spraakgebruik verdrongen heeft. Zo is ook het woord "horizon" zo algemeen ingeburgerd, dat we het oude woord "kim" nauwelijks meer kennen. Toch komt het in de berijming nog voor, in de Lofzang van Zacharias, vers 4:

De zon des heils doet aan de kimmen staan.

Eveneens in de tweede berijming van de Twaalf Artikelen, waar het "ten derden dage wederom opgestaan van de doden" op dichterlijke wijze is weergegeven als:

*Hij stond weer op, ons tot gerechtigheid,
Toen 't derde licht rees uit de kimmen.*

Des hemels trans

We zingen meestal zo gedachteloos, maar als we eens nadenken over wat we zingen, krijgen we bij "Al voer ik op naar 's hemels trans" in Psalm 139:4 dezelfde vreemde gewaarwording als we hierboven beschreven bij "'s hemels koren" in Psalm 5:1. Wat een trans is, weten we wel. Dan stellen we ons een oud kasteel voor of een vestingmuur uit onze vaderlandse geschiedenis met kantelen, tandvormige verhoogde muurgedeelten die dienden als even zovele borstweringen voor de soldaten. Maar hoe kunnen we dat nu in verband brengen met de hemel?

Ons woord "trans" komt van het Franse "tranche" = snede, schijf, deel, een term thans weer bekend van loononderhandelingen en belastingtarieven. Het oudste gebruik van het woord "trans" in het Nederlands schijnt te zien op de omgangen (galerijen) in een toren of een zeer hoog gebouw, een kerk bijvoorbeeld, omdat die omgangen het bouwwerk als het ware in schijven deelden.

Later werd dat woord vooral gebruikt voor zo'n muur met kantelen. Maar daarnaast bleef, vooral in letterkundige kringen, het meer oorspronkelijke gebruik van het woord "trans" bewaard in de voorstelling van elkaar opvolgende geledingen (lagen) van iets, gelijk de transen van een toren of ander bouwwerk. Van Vondel tot Borger, Staring, Potgieter en andere negentiende-eeuwse dichters zijn er vele voorbeelden te vinden waarin dichters zo het woord trans gebruiken, inzonderheid als zij spreken over hoger sferen dan de aardse.

"'s Hemels trans" is bij hen dan een aanduiding van het uitspannel (meestal), maar ook wel van de wolkenlucht of van de derde hemel. In Psalm 136:7 gaat het duidelijk om het uitspannel. In Psalm 139:4 zou ook de derde hemel door de berijmers bedoeld kunnen zijn.

Bruine luchtgewest

In Psalm 18:4 wordt in dichtelijke taal een opeenstuwung van wolken beschreven "in 't bruine luchtgewest". Wat is nu het *bruine* luchtgewest? Wat moeten we ons daarbij voorstellen? Een bepaald luchtgewest naast andere luchtgewesten? Wat is die kleur bruin daarbij?

Lezen van de onberijmde tekst helpt ons niet verder; dit is helemaal een dichtelijke uitweiding van de berijmers. Maar het woord "bruin" werd vroeger ook gebruikt, zonder de gedachte aan een bepaalde kleur, ter aanduiding van het ontbreken van het volle licht. De betekenis is dan gewoon "donker, duister, schemerig", op dezelfde manier als wij thans spreken van een "zwarte lucht". Zo'n lucht is niet echt zwart, maar wij bedoelen een donkere, dreigende lucht, die zwaar weer aankondigt. Vroeger sprak men dan van "bruine wolken", "een bruine lucht", "het wordt bruin weer" enz. Misschien dat er nog ouderen onder ons zijn, die met dit spraakgebruik niet onbekend zijn. En met "luchtgewest" wordt het luchtruim in het algemeen bedoeld.

Het is wel opvallend, dat we juist als het over de hemel gaat, in de berijming van 1773 nogal wat uitdrukkingen tegenkomen, die wij nu als typisch achttiende-eeuwse dichtelijke taal moeten bestempelen.

HOOFDSTUK 4

Verschonen: sparen

*Die van 't verderf uw leven wil verschonen,
Met goedheid en barmhartigheên u kronen;
Die in den nood uw Redder is geweest.*

Bekende woorden, uit het tweede zangvers van Psalm 103. Maar wij willen weer de vraag stellen: verstaan wij ook wat wij zingen? De dichter spreekt tot zijn ziel; dat is duidelijk genoeg uit het eerste vers. In die aanspraak tot zijn ziel mag hij de Heere loven voor de menigvuldige genaden, aan hem bewezen. En zo betuigt hij ook, dat God zijn leven van het verderf heeft willen verschonen. Maar wat betekent dat nu precies?

Het woord "verschonen" kennen we in meerdere betekenissen. Zo is "zich verschonen" een ouderwets woord voor "zich verontschuldigen", "excuus vragen". Iemand wil wat vragen aan een die meerder is dan hij. Hij durft niet goed, is bang dat het wellicht verkeerd zal vallen wat hij zeggen gaat. Daarom begint hij met "Ik vraag verschoning", of "Wilt u mij verschonen". Dat betekent dan zoveel als "Neemt u mij niet kwalijk". We voelen wel aan, dat het woord zo in de berijming van Psalm 103 niet bedoeld is.

Verschonen kan ook zijn: iets schoon maken. Als moeder de bedden verschoont, betekent dit dat zij er schoon beddegoed op legt. Zo zou men ook kunnen denken, dat hier met het woord bedoeld zou zijn: dat de Heere een leven dat niet goed is, een leven dat besmet en bevlekt is met veel vuilheden en ongerechtigheden (verderf), reinigt, verschoont. Het zou zeker niet onschriftuurlijk zijn, wanneer men het zo zou willen uitleggen. Maar toch geloven wij ook niet, dat dat bedoeld zou zijn door de berijmer van dit vers.

Om de betekenis van een moeilijk woord in de berijming te vatten, is het altijd goed, de onberijmde tekst op te zoeken. Daar staat: "Die uw leven verlost van het verderf". En dat brengt ons op het goede spoor.

Het woord "verschonen" kan ook de betekenis hebben van "sparen, besparen, hoeden voor". Bijvoorbeeld wanneer wij zeggen van iemand met wie we maar liever niet te maken willen hebben: "Ik wens van zijn bezoek verschoond te blijven".

Dat is het, wat David, de dichter van deze psalm, hier bedoelt. De Heere heeft hem van het verderf willen verschonen. Hij had nog geen lust in zijn dood en ondergang. Het is hem een wonder geworden, dat de Heere hem nog in het leven gespaard heeft, en hem nog daarenboven met goedheid en barmhartigheên heeft willen kronen.

Zo komen we het woord "verschonen" op meer plaatsen in de psalmberijming tegen. Denk maar aan Psalm 72:7:

*Nooddruftigen zal Hij verschonen;
Aan armen, uit genâ,
Zijn hulpe ter verlossing tonen;
Hij slaat hun zielen gâ.*

Daar staat in de onberijmde tekst: "Hij zal den arme en nooddruftige verschonen, en de zielen der nooddruftigen verlossen." En de kanttekening geeft bij het woord "verschonen" de verklaring: "Of: genadiglijk sparen".

Nog kunnen wij het woord in dezelfde betekenis vinden in Psalm 20:5:

*Behoud, o HEER', wil bijstand zenden,
Verlos, bewaar, verschoon.*

Verschonen: vrijspreken van schuld

En dan is er nog een plaats, waar in de rijm het woord "verschonen" voorkomt. Die hebben we met reden voor het laatst bewaard, Psalm 51:1:

*Genâ, o God, genâ, hoor mijn gebed;
Verschoon mij toch naar Uw barmhartigheden;
Delg uit mijn schuld, vergeef mijn overtreden;
Uw goedheid wordt noch paal noch perk gezet.*

Allicht dat men zal denken: Dat is nu gemakkelijk te vatten; verschonen zal hier ook wel sparen betekenen: spaar mij toch naar Uw barmhartigheden.

Maar het is onze overtuiging, dat dit hier toch niet het geval is. David vraagt hier niet om gespaard te worden van dit of dat kwaad. Uit de onberijmde psalm kunnen we weten, waar hij op deze plaats om heeft gebeden: "Zijt mij genadig, o God, naar Uw goedertierenheid; delg mijn overtreding uit, naar de grootheid Uwer barmhartigheden. Was mij wel van mijn ongerechtigheid, en reinig mij van mijn zonde."

Het woord "verschonen" kan ook de betekenis hebben van vrijspreken van schuld, rechtvaardig verklaren.

Er wordt veel afgegeven op de berijmers van 1773. En voor een deel is die kritiek ook terecht. Er zijn duidelijk plaatsen aan te wijzen, waar zij de diepgang missen die we wel vinden bij Datheen. Maar dan is het toch goed, ook eens op dit begin van Psalm 51 te wijzen. Wanneer Johannes Eusebius Voet in zijn berijming David hier laat smeken om verschoning, staat dat woord zo niet in de onberijmde tekst. Maar het is wel geheel gepast in het verband. Het is David er niet om te doen

geweest gespaard te mogen worden, in de eerste plaats, maar om vrijspraak naar het Goddelijk recht.

Zo is het niet onbelangrijk goed de betekenis te weten van de woorden, die wij meest maar zo gedachteloos zingen.

Ontheffen van

"Ontheffen" betekent letterlijk: iemand opheffen uit iets. Bijvoorbeeld iemand aan het water ontheffen. Maar in die betekenis gebruikt niemand het meer. Figuurlijk betekent het iemand verlossen of bevrijden van iets, b.v. angst (Ps. 59:6), smart en smaad (102:16), benauwdheid (143:11). Van Dale noemt daarnaast afzonderlijk de betekenis: iemand ontslaan van een verplichting, een zorg of een taak. Men heeft een verplichting en behoort die zonder morren na te komen, maar men wordt van die verplichting ontheven. Dat is dus toch nog wel iets anders dan dat iemand verlost wordt van iets dat hem buiten zijn schuld overvallen is. Als er dan ook in Psalm 32:1 staat:

*Welzilig hij wiens zonden zijn vergeven;
Die van de straf voor eeuwig is ontheven;*

denken we eerder aan de laatste betekenis, ook al liggen ze niet ver van elkaar.

Nooddrift: het allernodigste

Nog een woord, dat in verschillende betekenissen in de berijming voorkomt, willen we hier behandelen, en wel het woord "nooddrift".

*Gelijk een knecht ziet op de hand zijns heren,
Om nooddrift te begeren (Psalm 123:1).*

Nooddrift betekent daar: het allernodigste om te kunnen leven, de meest elementaire levensbehoefte. Het is die knecht niet te doen om overvloed. Als hij maar genoeg heeft om te kunnen bestaan, met de zijnen. Het is een schrikkelijk oordeel, dat over de boze en goddeloze uitgesproken wordt, dat zijn kinderen de nooddrift zullen derven, dat is, kwijt zijn. Dit woord "derven" komt in hoofdstuk 10 uitvoeriger aan de orde. De nooddrift namelijk,

*Die 't huisgezin, gesmaad, gevloekt,
Uit zijn verwoeste plaatsen zoekt (Psalm 109:5).*

Als zelfs de bete broods en de teug water onthouden worden, naar Gods rechtvaardig oordeel. Daarentegen heeft de Heere Zijn volk beloofd altijd te zullen zorgen, dat het hun aan nooddruft (dus het allernodigste om te kunnen leven) niet zal ontbreken, met de woorden van Psalm 128:1:

*U mag men zalig heten,
Dien 's HEEREN vrees bekoort;
Die, met een goed geweten,
Steeds wandelt naar Zijn woord.
Gij zult uw nooddruft vinden
Door d' arbeid van uw hand;
Wat g' u moogt onderwinden,
Komt, naar uw wens, tot stand.*

Het is een voorrecht, wanneer men zo zijn nooddruft mag ontvangen.

Nooddruft: gebrek aan het nodigste

Maar hoe is het dan mogelijk, dat er in Psalm 74:20 kan staan:

*Dat elk verdrukt' Uw bijstand eens erlang';
Laat, laat Uw volk niet schaamrood wederkeren;
Maar wil van hen ellend' en nooddruft weren,
Opdat z' Uw Naam verheffen in gezang.*

Dat kan, omdat het woord "nooddruft" nog een tweede betekenis heeft. Van Dale geeft als eerste betekenis: "dringende behoefte, zoveel als of datgene wat tot onderhoud van het leven (bepaald) nodig is, levensbehoefte, levensmiddelen", maar dan ook: "gebrek aan het allernodigste, het onontbeerlijke om te leven". En in die tweede betekenis is het in Psalm 74:20 gebruikt.

Zo kan het gebeuren, dat we in onze berijming aan de ene kant lezen van hen die nooddruft *begeren* (Psalm 123, zie boven), maar ook aan de andere kant van hen die nooddruft *lijden* (Psalm 112:5), en dat het de nooddruft was, die Jakob en zijn zaad tot behoud van het leven naar het rijk Egypte dreef (Psalm 105:13). In de twee laatstgenoemde verzen is het woord "nooddruft" in die andere, tweede betekenis gebruikt van "gebrek aan het allernodigste om van te leven".

Moeilijk, die Nederlandse taal? Moeilijk, die taal van onze Psalmen? Och, het is maar hoe men het bekijkt.

Nooddruftig

Mochten we maar een recht nooddruftige van geest worden. Toen we in het woordenboek van Van Dale de woorden "nooddruft" en "nooddruftig" opzochten,

deden we een merkwaardige ontdekking. Van Dale doet bij de verklaring van de woorden dikwijls een of meer voorbeelden. Het woord "nooddruftig" verklaart hij als "behoefstig, het onontbeerlijkste zelfs missende". En dan laat hij als voorbeeld volgen:

*Ik ben nooddruftig, arm en naakt;
O God, mijn Helper uit ellenden,
Haast U tot mij; wil bijstand zenden.*

In een woordenboek kan men van alles vinden. Wat de makers bewogen heeft deze regels uit Psalm 70:3 op te nemen, daar kunnen we slechts naar gissen. Maar waar "Van Dale" in oplagen van vele duizenden onder ons volk verspreid wordt, mochten die woorden nog eens betekenis krijgen voor deze of gene die ze onder ogen krijgt. Gelijk ook voor ons allen door de bediening van Gods Geest. En wie dat te beurt mag vallen, heeft echt geen woordenboek meer nodig, om de inhoud van die woorden te verstaan!

*Nooddruftigen veracht Zijn goedheid niet;
Nooit zal Hij Zijn gevangenen begeven, Psalm 69:13.*

*Josua van Iperen behoorde tot de predikantencommissie uit 1773.
Hij was predikant in Veere.*

HOOFDSTUK 5

Magen

*Gedenkt en viert, met vee en magen,
Den sabbat, na zesdaagse vlijt.*

Vermoedelijk zullen we die woorden uit de berijmde Tien Geboden wel ten minste eenmaal per jaar zingen, bij de behandeling van het vierde gebod. Maar wat zijn nu die magen?

Magen, dat zullen wel maagden zijn. Vanwege de rijm worden er weleens meer woorden wat anders geschreven. Zo denkt wellicht deze of gene. Dat is dan toch verkeerd gedacht.

Maag, in de betekenis die hier wordt bedoeld, is bloedverwant. Denk maar aan het woord "maagschap", dat we verschillende malen in de Bijbel kunnen lezen. De HEERE sprak tot Abram: Ga gij uit uw land en uit uw maagschap en uit uws vaders huis (Gen. 12:1). Maagschap betekent dan de gezamenlijke bloedverwanten, de familiekring. We lezen van Esther, dat zij aan het hof van koning Ahasvéros haar volk en haar maagschap niet te kennen had gegeven (Esth. 2:10). Dat wil zeggen dat zij gezwegen had over haar volk, maar ook over haar familie. En als Elisabet de naam van haar kind te kennen geeft: Hij zal Johannes heten, antwoorden de omstanders: Er is niemand in uw maagschap, die met dien naam genaamd wordt (Luk. 1:61).

Even eerder, in vers 58, vinden wij daar het woord "magen", en zo lezen we ook in het volgende hoofdstuk, in de geschiedenis van de twaalfjarige Jezus in de tempel, dat Jozef en Zijn moeder Hem zochten onder de magen en onder de bekenden (Luk. 2:44).

Bloedverwanten, familieleden, zo zouden wij dat nu uitdrukken. En die zijn dus ook bedoeld in de berijming van de Wet des Heeren.

Muil

*Wil toch niet stug, gelijk een paard, weerstreven,
Of als een muil, door domheid voortgedreven.*

Dat een muil een dier is, blijkt wel uit het verband van Psalm 32:5, maar wat voor een dier? Een muil is een kruising van een paard en een ezel. Tegenwoordig wordt onderscheid gemaakt tussen een muildier (de vader een ezel en de moeder een paard) en een muilezel (die omgekeerd een ezelin als moeder en een paard als vader heeft). Dat verschil wordt in de Bijbel niet gemaakt. Men kende er in het Hebreeuws maar één woord voor, dat in onze Bijbel vertaald is door "muil" of

"muilezel". Muil en muilezel is dus hetzelfde dier. Muilen werden veel gebruikt als rijdier en als lastdier.

Gebit

Wanneer we Psalm 32 onberijmd opzoeken, zien we daar het woord "muil" ook in een heel andere betekenis, namelijk van bek. De muil van de muilezel wordt gebreedeld met toom en gebit. En wat denken kinderen bij het woord "gebit"? Dat is dan hier weer net verkeerdt. "Gebit" is niet alleen een woord voor je tanden en kiezen, waar je mee bijt, maar het is ook een woord voor het ijzeren mondstuk, dat men paarden of andere dieren in de bek (tussen hun echte gebit) legt, en waaraan de teugels zijn vastgemaakt. We noemen dat ook wel "bit".

Breidelen

We kwamen zoëven het woord "breidelen" tegen, dat is, betomen, in de toom houden. In de letterlijke zin gebeurt dat met paarden en muilezels, om ze te kunnen leiden. We zouden ook het woord "beteugelen" kunnen gebruiken.

In figuurlijke zin komt het woord "breidelen" in de berijming ook voor. "Ik zal geen woord uit mijnen mond doen gaan, maar breid'len dien in tegenheên" (Psalm 39:1). David neemt zich daar voor, zich te bedwingen om niet tegen God te zondigen met zijn mond, door murmureringen tegen de wegen die de Heere met hem houdt.

Vershoven

*Eenzaam ben ik en verschoven,
Ja, d' ellende drukt mij neer.*

Bekende en veel gezongen regels uit Psalm 25:8, al ware het te hopen, dat het besef maar levendig mocht blijven onder ons, dat er juist ten aanzien van deze en dergelijke regels in de Psalmen zulk groot verschil is tussen de woorden zingen, en de waarheid van de woorden beleven.

Maar wat betekent daar het woord "verschoven"? Ach, zo ongeveer kunnen wij dat wel uit het verband opmaken. Zo iemand is zeker weggeschoven. Ja, zo ongeveer is dat ook wel de goede betekenis. Het werkwoord "verschuiven" gebruiken wij tegenwoordig alleen nog maar in de letterlijke betekenis: iets verplaatsen. Maar vroeger werd het ook in figuurlijke betekenis veel gebruikt. Dan betekende het: verstoten, verachten, met smaad behandelen. Eertijds sprak men dan ook van een verschoveling; wij zeggen in zo'n geval nu: verschoppeling.

De dichter geeft dus uitdrukking aan de aard van zijn eenzaamheid, wanneer hij (in de berijming) zegt: Eenzaam ben ik en verschoven. Hij gevoelt zich als een verstotene over de aarde gaan. Inderdaad is verstoten het beste synoniem voor het verschoven in Psalm 25:8. Hetzelfde woord vinden we ook in Psalm 71:8:

*Ziet, zeggen zij, hij ligt verschoven;
God staat niet aan zijn zij.*

Zich verlaten op

"Nog vrees ik niet; 'k verlaat mij op den Heer'." "Wacht dan, ja, wacht; verlaat u op den HEER." Bekende regels uit Psalm 27. Zij zouden overigens ook nog wel eens een voorbeeld kunnen zijn van wat we reeds eerder (bij het woord "ontvouwen" in hoofdstuk 2) hebben opgemerkt, van de bekwaamheid van de berijmers, hierin uitkomende dat zij een bepaald woord uit een psalm opzettelijk aan het einde nog eens terug laten keren.

De betekenis van "zich verlaten op" is totaal anders dan die van "verlaten" = weggaan. "Zich verlaten op" betekent: zijn vertrouwen stellen op, vertrouwen op, rekenen op. Degene op wie men zo zijn vertrouwen stelt, wordt in onze berijming dikwijls "toeverlaat" genoemd.

Gebied

In deze publicatie over moeilijke woorden in de Psalmen willen we ook aandacht geven aan het woord "gebied", juist omdat het zo gemakkelijk lijkt. Want wie weet nu niet wat een gebied is? Dat is een stuk land, nietwaar? Dit is een mooi gebied, zeggen wij, of: dat zijn achtergebleven gebieden, enz.

Maar zó komt het woord "gebied" in onze Psalmen en ook in onze Statenvertaling nu juist niet voor.

De oorspronkelijke betekenis van gebied is anders. Die hangt samen met het werkwoord "gebieden". Het woord "gebied" betekent oorspronkelijk: de daad van het gebieden, dus: heerschappij, gezag. Als er gezegd werd: Zij staan onder het gebied van de keizer van Duitsland; dan betekende dat dus: Zij staan onder het gezag, onder de heerschappij van de keizer van Duitsland.

Daarna kwam als tweede betekenis op: het land waarover een vorst zijn gebied voerde: het gebied, dat is, het rijk, het grondgebied van de keizer van Duitsland. En daaruit ontwikkelde zich de derde en thans meest gangbare betekenis, dat gebied een algemeen woord werd voor een streek, een stuk land.

We nemen als voorbeeld Lukas 23:7 "En verstaande dat Hij uit het gebied van Herodes was". Daar gaat het er maar niet eenvoudig om, dat Christus uit het land van Galiléa, het land van de viervorst Herodes, afkomstig was. Er staat in de Griekse grondtekst een woord (exousia), dat elders in het Nieuwe Testament gewoonlijk door "macht" vertaald wordt. In de Engelse Bijbel staat "that he belonged unto Herod's jurisdiction", onder de jurisdictie, het wettelijk bevoegde, rechtelijke gezag van koning Herodes.

Het is dus maar niet een neutrale uitdrukking, dat Pilatus daar zegt dat Jezus uit het gebied van Herodes was. Wanneer we dit eenmaal verstaan, kunnen we zien dat ook in het gebruik van dit woord exousia = gebied, gezag door de stadhouder

de vernedering van de Koning der koningen duidelijk uitkomt.

Om het woord "gebied" in onze Statenvertaling recht te verstaan, wijzen we nog op 2 Koningen 8:20 en 2 Kronieken 21:8 en de kanttekeningen op deze plaatsen.

Gezag is het beste synoniem. En wanneer we dat weten, kunnen we ook begrijpen wat er bedoeld wordt in Psalm 78:28:

*Het heidendom werd voor hen weggedreven;
Aan elk, naar 't snoer, zijn erfenis gegeven;
En Isrel mocht in eigen tenten wonen.
Maar 't wufte volk ging voort in God te honen;
Verzocht den Heer', versmaadde Zijn gebied,
En hield het recht des Allerhoogsten niet.*

Met "versmaadde Zijn gebied" wordt dus niet bedoeld, dat het volk het beloofde land, dat het, gelijk in de voorgaande regels is uitgedrukt, naar 't snoer ten erfenis had ontvangen, versmaadde. Neen, de gaven werden door het volk niet versmaad. Het land Kanaän werd door hen met grote graagte aangenomen, een land vloeiende van melk en honing. Maar de Gever werd niet erkend, Zijn gebied, Zijn gezag over hen werd versmaad.

Opnieuw zien we hoe belangrijk het is, om goed te weten wat wij zingen.

Snoer

Ja, wat is dat snoer eigenlijk, dat we enkele malen in de Psalmen ontmoeten? Een snoer is natuurlijk letterlijk een koord. Denk aan de geschiedenis van de verspieders in Jericho en het scharlaken snoer, dat Rachab uit het venster moest laten hangen.

Zoals wij gewoon zijn, met een lat te meten, zo plachten de Israëlieten oudtijds te meten met een snoer. We vinden dat in het zojuist genoemde Psalm 78:28 en ook in Psalm 16:3. Daarvan uitgaand kon "snoer" ook de aanduiding zijn van een stuk land, dat men zo, door uitmeting, toegewezen (toegemeten) gekregen had. Zo komt het voor in Psalm 105:7.

HOOFDSTUK 6

Bestaan

Een moeilijk woord in de Psalmen is het werkwoord "bestaan". Natuurlijk, het lijkt zo gemakkelijk. "Bestaan", dat betekent: er zijn. "O HEER', Uw woord bestaat in eeuwigheid" (Psalm 119:45). Zes en twintig maal achter elkaar in Psalm 136: "Want Zijn gunst, alom verspreid, zal bestaan in eeuwigheid". Psalm 1:4: "God kent hun weg, die eeuwig zal bestaan".

Maar er is nog een ander werkwoord "bestaan". Wij gebruiken dat in onze spreektaal nauwelijks meer. In de psalmberijming van 1773 komt het nog verschillende malen voor. "Bestaan" in de betekenis van "wagen", "durven". Het woordenboek van Van Dale noemt dit tweede werkwoord "bestaan" nog wel, en geeft als voorbeeld: "Hij heeft het bestaan de leeuw in zijn hol op te zoeken."

In de berijming treffen wij het aan in de eerste regel van Psalm 2:3: "Durft gij bestaan te twisten met Mijn kracht?" Zo ook in de laatste regels van Psalm 119:61:

*Laat trotsaards toch niet stout'lijk meer bestaan
Mij, naar hun wens, te knellen in hun banden.*

Bij dit tweede werkwoord "bestaan" behoort ook een zelfstandig naamwoord "bestaan", dat zoveel betekent als "waagstuk". We vinden het in Psalm 37:7 (het "stout bestaan" van de boze) en ook in Psalm 54:3 en 78:30.

Opvallend is, dat in de Statenvertaling dit tweede werkwoord "bestaan", voor zover we met de hulp van Trommius konden nagaan, slechts eenmaal voorkomt, namelijk in Romeinen 5:7b: "Want voor den goede zal mogelijk iemand ook bestaan te sterven." Dat het hier onmiskenbaar om "bestaan" in de betekenis van "wagen, durven" gaat, kan ieder uit de kanttekening vaststellen.

En dan is er nog een derde "bestaan", namelijk "bestaan" in de betekenis van "standhouden, staande blijven", met name in het gericht. We denken dan onmiddellijk aan Psalm 130:

*Zo Gij in 't recht wilt treden,
O HEER', en gadeslaan
Onz' ongerechtigheden;
Ach, wie zal dan bestaan?*

De meeste mensen zullen het woord "bestaan" hier verstaan in de zin zoals we hierboven allereerst noemden, dus "er zijn". De betekenis zou dan zijn: Ach, wie zal dan in leven blijven?

Zo is het b.v. ook opgevat in de nieuwste berijming (Liedboek voor de Kerken), waarin het begin van Psalm 130:2 luidt:

*Zoudt Gij indachtig wezen
al wat een mens misdeed,
wie zou nog kunnen leven
in al zijn angst en leed?*

Maar "bestaan" wordt niet altijd in biologische zin (in leven blijven) gebruikt, maar soms, zoals in Psalm 130, in juridische betekenis: in het gericht, als aangeklaagde, staande blijven tegen de aanklacht. Hetgeen, zoals Psalm 130 onderstreept, in de vierschaar van Gods heilig recht onmogelijk is.

Deze betekenis van "bestaan" is nagenoeg verdwenen uit het tegenwoordig spraakgebruik, maar hierom gaat het toch in Psalm 130, gelijk ook aangetoond zou kunnen worden uit de betekenis van het Hebreeuwse grondwoord in de onberijmde Psalm.

We vinden het ook in de onberijmde Psalm 1:5: Daarom zullen de goddelozen niet bestaan in het gericht.

Ongeneugt, ongenucht

Het volgende woord, waarop wij de aandacht willen vestigen, is "ongeneugt". Dat kennen we allemaal wel uit de slotregels van Psalm 43:4:

*Die, na kortstondig ongeneugt,
Mij eindeloos verheugt.*

Maar wat betekent dat woord?

Wij komen het verder nog tegen in Psalm 35:10:

*Bespot mijn leed; zij zijn verheugd
Op 't zien van al mijn ongeneugt.*

Daarnaast vinden wij driemaal het woord "ongenucht", allereerst in dezelfde Psalm 35, het zesde vers:

*Maar ik, hem ziend' in krankheid zuchten,
Nam deel in al zijn ongenuchten.*

Dan in Psalm 91:8:

*En Ik gestadig bij hem zijn
In al zijn ongenuchten.*

En tenslotte Psalm 102:6:

*'k Zie in rouw en ongenuchten
Al mijn dagen mij ontvluchten.*

De afwisseling in de klinker kan veroorzaakt zijn door het rijm. Ongeneugt rijmt op verheugt, ongenuchten op zuchten of vluchten.

Van Dale geeft als betekenis van "ongeneugte": 1. verdriet, smart; 2. ongenoegen, misnoegen. We zullen in de bovengenoemde psalmenplaatsen ongetwijfeld aan de eerste betekenis moeten denken: verdriet, smart, droefheid.

Ongeneugte is het tegenovergestelde van geneugte: genot, genieting, genoegen.

Geen van beide woorden, geneugt(e) en ongeneugt(e), komen in de Statenbijbel voor.

Ongenucht lijkt wat sterker van betekenis te zijn dan ongeneugt.

Reis op reis

"Reis" kan behalve een tocht die men maakt, ook "maal" of "keer" betekenen.

Aan de tocht van een reizende pelgrim moet men denken in Psalm 119:10 "Laat Uw geboën op reis mij niet ontbreken" of in Psalm 78:12:

*Opdat Zijn volk, ten blijk van Zijne trouw,
Dit hemelkoorn op reis genieten zou.*

Maar in Psalm 65:3:

*Daar zal ons 't goede van Uw woning
Verzaden, reis op reis,*

is de betekenis "keer op keer", dus telkens weer.

Dit woordje "reis" of "reize" vinden we verschillende malen in de bijbeltekst: Gen. 27:36. Ex. 23:14. 1 Kon. 22:16. 2 Kron. 18:15. Jes. 66:8. Dan. 11:29. Op die plaatsen betekent het dus "keer" of "maal" en moet men niet aan reizen van de ene plaats naar de andere denken.

Vroeg en spâ

Van Psalm 65 naar Psalm 72 is geen grote stap. Daar vinden we in het laatste vers het woordje "spâ": Men loov' Hem vroeg en spâ. De meesten zullen met dit woord geen moeite hebben, het verband wijst de betekenis eigenlijk al uit: vroeg en laat. Spâ - het dakje op de a laat het al zien - is een samentrekking van spade. Denk daarbij aan de spade regen in Israël. De vroege regen valt in de herfstmaanden oktober en november, dat is de tijd van het zaaien, de spade regen in februari, maart, vlak voor de oogsttijd.

Wellust, wellustig

Het woord "wellust" klinkt ons niet zo aangenaam in de oren. Het heeft in toenemende mate een klank gekregen, waardoor het associaties oproept met laag zinnelijk genot. Vandaar dat versregels als in Psalm 36:2 door iemand die niet bekend is met onze berijming, gemakkelijk helemaal verkeerd verstaan kunnen worden:

*Een volle beek van wellust maakt
Hier elk in liefde dronken.*

Wanneer de berijmers nu geleefd zouden hebben, zouden zij dit wellicht anders onder woorden hebben gebracht. Maar dat neemt niet weg, dat er in de onberijmde tekst staat: Gij drinkt hen uit de beek Uwer wellusten. Let wel, het gaat hier niet om de wellusten van de mensen wie dit te beurt valt. Uit de onberijmde tekst blijkt duidelijk, dat het gaat om Gods wellusten. Wat wordt daarmee bedoeld? We zullen hier hebben te denken aan de aangename, lieflijke gaven uit Gods hand, die Hij Zijn volk te genieten geeft. Dus niet zozeer een bepaalde beleving, een gevoel (van genot, intense blijdschap enz.), als wel een aanduiding van het voorwerp, de zaak, de toestand die zulk een beleving of gevoel *veroorzaakt*. In deze versregels zijn dat dus de gelukzalige genietingen die de Heere schenkt als met een stroom. Wanneer we letten op het verband: "Zij worden dronken van de vettigheid Uws huizes; en Gij drinkt hen uit de beek Uwer wellusten. Want bij U is de fontein des levens", wie wordt dan met de gedachten niet heengeleid naar de beek van genadewateren, ontspringende in het heiligdom, beschreven in Ezechiël 47?

Daarentegen komen we in Psalm 49:7 en 4:4 de woorden "wellust" en "wellustig" tegen in de zin van de uitleving in aards genot. Dat kan voor het ogenblik wel een gevoel van gelukzaligheid geven, maar dat berust dan alleen op zelfbedrog.

Rondas en beukelaar

Aan het slot van dit hoofdstuk nog twee woorden: de beukelaar en de rondas, die beide voorkomen in Psalm 91:2:

*(Hij zal) Zijn waarheid u ten beukelaar,
En ter rondas verstrekken.*

Beide woorden staan ook in de onberijmde tekst: Zijn waarheid is een rondas en beukelaar.

We hebben hier met twee soorten schilden te doen. De beukelaar komt in de hele Bijbel alleen in Psalm 91 voor. Het Hebreeuwse woord dat hier in de grondtekst staat, komt van een werkwoord dat "rondom gaan, omringen" betekent. We zullen hier moeten denken aan een groot, manshoog schild waarachter de soldaat te voet zich geheel kon verbergen. Er zijn wel uitgaven van de Christenreis van Bunyan,

*Johannes Eusebius Voet,
arts in Den Haag.
De meeste Psalmen (78)
zijn door hem berijmd,
zoals 25, 68, 72, 84, 116,
118 en 119.*

waarin Christen is afgebeeld met zulk een grote beukelaar. En een rondas is een schild van dergelijke grootte. Misschien is het verschil dat de rondas meer een ronde vorm had. Volgens Van Dale heeft een beukelaar een knop, maar het is best mogelijk dat een rondas die ook heeft. Lettende op het oorspronkelijke Hebreeuwse woord dat met rondas vertaald is, zou het wellicht eerder een schild kunnen zijn met een scherpe punt of haak tegen de vijand.

In elk geval worden hier dus twee soorten grote schilden genoemd. In dit verband mogen wij dan ook wel op de kanttekening op deze plaats in Psalm 91 wijzen: (Zijn waarheid is een rondas en beukelaar) dat is, de vastheid Zijner heilige beloften zal u dienen om u te beschutten, gelijk des mensen lichaam voor de slagen en schoten des vijands beschut wordt met een breed schild. Dit schrijft Paulus aan het geloof (N.B.: niet "den gelovigen", zoals sommige uitgaven van de Statenbijbel met kanttekeningen hebben; een storende fout!) toe, Ef. 6:16, omdat hetzelfde Gods beloften aangrijpt.

Zie ook de kanttekeningen op Ef. 6:16. Mochten wij zo de waarheid Gods als een rondas en beukelaar persoonlijk leren kennen.

HOOFDSTUK 7

Loos

Wat betekent het woord "loos"? Probeer u eens in de gedachten een zin te maken met "loos" erin. Een loze beukenoot is een noot waar niets in zit, geen vrucht, alleen maar een dop. Loos alarm is geen echt alarm. Een loze dijk is een dijk die geen functie (meer) heeft. We spreken van loze balken in een huis, als die er alleen maar voor de sier zitten, enz. En we kennen de bijbelse uitdrukking "pleisteren met loze kalk" (Ez. 13:10 e.v.). Dat is kalk waar je niets aan hebt. De kanttekenaars noemen het "een kwalijk gemaakte of getemperde materie die lichtelijk afvalt en vergaat". Kortom, voor iets dat toch maar loos is, hoef je niet echt bang te zijn.

Nu wenden we ons, met die wetenschap, tot Psalm 124:4:

*W' ontkwamen haast des vogelvangens net,
Den lozen strik, tot ons bederf gezet;
De strik brak los, en wij zijn vrij geraakt.*

Wie nu oppervlakkig leest, denkt: die strik was dus toch zo erg niet, het was "maar" een loze strik. En dan zouden we het precies verkeerd opvatten.

In de onberijmde Psalm lezen we: Onze ziel is ontkomen als een vogel uit den strik der vogelvangens. Neen, dat was waarlijk geen onschuldige strik. Zij zouden ons levend verslonden hebben; de stoute wateren zouden over onze ziel gegaan zijn, tenware de Heere het niet genadiglijk verhoed had, zegt de dichter. Daarom staat er ook in het opschrift boven deze Psalm in de Statenbijbel: "De profeet roemt de grote weldaad Gods aan Zijn gemeente bewezen, haar verlossende uit het merkelijk gevaar harer machtige vijanden."

Wanneer we het woordenboek raadplegen, vinden we daar dan ook nog wel andere betekenissen voor het woord "loos": vals, listig, sluw, geslepen. En in die zin gebruikte Johannes Eusebius Voet het woord in zijn berijming van Psalm 124.

In diezelfde betekenis vinden we het woord meer in onze berijming: Psalm 7:8, 83:2 en 140:3. "Zij passen loos op mijne gangen."

Wanneer we erover nadenken, vinden we toch wel een trek van overeenkomst met die voorbeelden van het gebruik van het woord "loos", waarmee we dit artikel begonnen: onbetrouwbaar. Iemand, iets is loos, doet loos, wanneer hij niet is en doet wat hij op het eerste gezicht schijnt te zijn.

Benepen

Het woord "benepen" heeft een wat ongunstige klank. Het klinkt niet zo prettig,

wanneer wij iemand "benepen" noemen. Het is bangelijk, met de bijsmaak van overdreven bang, en tegelijk heeft het iets van bekrompenheid, om niet te zeggen schijnheiligheid. "Je hoeft niet zo'n benepen gezicht te trekken; doe maar gewoon."

Die minder prettige bijklank zal het woord vermoedelijk nog niet gehad hebben in de achttiende eeuw, de tijd waarin onze psalmberijming tot stand gekomen is. Benepen is het voltooid deelwoord van een werkwoord, dat nu geheel in onbruik is geraakt, namelijk "benijpen". De betekenis is beknellen, in figuurlijke zin benauwen.

Zo kan de dichter spreken in Psalm 34:3 van

*Terstond verdween 't ondraagbaar wee
Uit zijn benepen hart.*

De onberijmde psalm heeft op deze plaats het woord "benauwdheden". En evenzo in Psalm 40:6:

*Ik voel mij aangegrepen
Door zonden, fel benepen,
Een heir, niet t' overzien.*

Men lette goed op de komma achter het woord "zonden". De woorden "fel benepen" zien niet op de zonden alsof die fel en benepen zouden zijn. Niet de zonden zijn fel benepen; ik voel mij aangegrepen door zonden, ja, fel benepen (benauwd, beklemd) door de zonden, die een onoverzienlijk leger vormen.

Mistrouwen

*Maar, in dit smartelijk verdriet,
Mistrouwt mijn hart Uw goedheid niet.*

Mistrouwen is een synoniem van wantrouwen. Wie weet trouwens zo te zeggen, uit welke Psalm we deze regels aanhalen? Het is het begin van het laatste vers van Psalm 13. Dit is waarschijnlijk een van de minst gezongen Psalmen. Hoe zou het toch komen, dat bepaalde Psalmen zelden of nooit in de kerk gezongen worden? Aan de inhoud kan het niet liggen. Misschien dat de oorzaak gezocht moet worden in de wijs, die inderdaad niet gemakkelijk is.

Mirre, kassie, aloë, elpenbeen, hysop

*Hoe ruikt de mirr' en kassie wijd en zijd,
En d' aloë, wier geur Uw ziel verblijdt!*

Veel gezongen, Psalm 45:4, en we begrijpen wel ongeveer waar het om gaat. Dat zullen wel oosterse specerijen zijn. Zo is het inderdaad. Hier wordt gesproken

tot Christus. God de Vader heeft Hem gezalfd met vreugdeolie. Mirre, kassie en aloë waren onder de bestanddelen van die vreugdeolie, en hun reuk doortrok Zijn klederen.

De mirre is uit hars van de mirreboom. Deze terpentijnachtige hars werd aangengend met olie, waardoor een welriekende specerij ontstond. Mirre was zeer kostbaar. De wijzen uit het oosten kwamen ermee naar de geboren Koning der Joden. Bij Esther lezen we ook van mirreolie (Esth. 2:12).

Kassie werd gemaakt uit hars van de kaneelboom. Kassie werd ook gebruikt bij de vervaardiging van de heilige zalfolie in de tabernakel (Ex. 30:24) en was vermaard om de welriekende geur. Het Hebreeuwse woord voor kassie is "kezia". Zo noemde Job de tweede dochter die hem geboren werd na zijn beproeving.

Aloë is een product van de aloëboom. Deze oosterse boom heeft donkerbruin, zeer hard, maar toch bros hout, dat eveneens een welriekende hars bevat, waarvan reukwerk werd gemaakt, dat ook gebruikt werd bij het balsemen van doden. Opmerkelijk is, dat mirre, kassie (kaneel) en aloë ook gedrieën genoemd worden, als voorkomende in de hof van Hooglied 4:14.

In hetzelfde Psalm 45:4 wordt ook nog elpenbeen genoemd. Dit is een oud woord voor ivoor, dat afkomstig is van olifantentanden. Sálomo had een elpenbenen troon (1 Kon. 10:18). Die zal wel niet massief van ivoor gemaakt zijn, maar versierd zijn geweest met ivoren inlegwerk. Zo bouwde Achab ook een elpenbenen huis (1 Kon. 22:39) en hadden de inwoners van Samaría in de dagen van Amos eveneens elpenbenen huizen en bedsteden (Amos 3:15; 6:4).

In dit verband noemen wij ook de hysop, zo bekend uit Psalm 51:4: "Ontzondig mij met hysop", enz. De hysop is een heestertje dat in de oosterse landen overall groeit, tot zelfs in muurscheuren toe, waarvan 1 Kon. 4:33 getuigt. Bij ons wordt deze plant de marjolein genoemd. De takken van de hysop, met sterk bebladerde stengels, waren zeer geschikt om als kwast te gebruiken, bijvoorbeeld om iets te besprenkelen. Zo werd met hysop bloed gesprengd tot reiniging van de melaatse (Leviticus 14). Ook bij het besprengen met het reinigingswater met de as van de rode vaars in Numeri 19 lezen we van hysop. Zo dient de besprenging met de hysop ook hier, in Psalm 51, tot reiniging, alzo afbeeldende de besprenging met Christus' bloed. En heel bekend is, dat de Israëlieten in de nacht van de uittocht met een bundeltje hysop het bloed des lams moesten strijken aan de bovendorpel en de zijposten, opdat de Heere de deur zou voorbijgaan en de eerstgeborene niet zou sterven.

Slek en andere woorden

Nog enkele woorden, beknopt aangegeven.

Dat met het laatste woord van Psalm 58:5 "*slek*" een slak bedoeld is, is niet zo moeilijk. Maar laat niemand denken, dat de berijmers uit armoede, vanwege de rijm dwang, hier van slek spraken. Het woord staat zelfs nu nog in Van Dale, en in de

oude Statenbijbel lezen we ook "slecke" in de onberijmde Psalm op deze plaats.

Outer (Psalm 4:3, 50:3) is een oud woord naast altaar, met geheel dezelfde betekenis.

"Hun tong tracht, vleierend, ons door *treken* naar 't hart te steken" (Psalm 5:9). Er zullen niet veel mensen zijn, die zo uit hun hoofd kunnen zeggen, wat een treek is. Het is een ander woord voor "list".

Fnuiken ("Wil spies, rondas en schild gebruiken, om hun gevreesd geweld te fnuiken", Ps. 35:1) wil zeggen: een einde maken aan. Het komt ook voor in Psalm 7:2 en 10:8.

Dijen ("Daar doet Gij 't al ten zegen dijen", Psalm 65:8) betekent "gedijen": voorspoedig, welig opgroeien en vruchten voortbrengen. Gedijen kan ook in een meer figuurlijke betekenis gebruikt worden. De zin is dan: als gevolg hebben, strekken tot. Aan die figuurlijke betekenis zullen we ook wel in Psalm 65 moeten denken. En zeker in het derde vers van de Avondzang.

Belonken, in Psalm 68:7: "door 't Godd'lijk oog belonkt", is ongebruikelijk, maar komt nog wel in Van Dale voor. De betekenis is: met een vriendelijk oog aankijken, begunstigen. Het houdt dus bepaald meer in dan alleen aanzien. Het is een aanzien in gunst.

Zich belgen (Psalm 101:5, 109:8) betekent: zich vertoornen, toornig, boos worden.

We sluiten dit hoofdstuk af met drie bijzondere woorden in Psalm 104. Met *kreits* (vers 3) is "kring" bedoeld. *Korts* (vers 4) betekent kort tevoren, kort geleden (of ook wel: binnenkort, maar dat past in dit verband niet). *Beemd* (vers 5) is een oud-Hollands woord waarmee in de Middeleeuwen laaggelegen grasland werd aangeduid, vaak dat aan het water gelegen was en een deel van het jaar onderliep. Later werd het meer een dichterlijk woord voor een vlakke landstreek in het algemeen.

*N. S. van Winter, een van de dichters van "Laus Deo, Salus Populo".
Hij berijmde onder meer de Psalmen 66, 92 en 134.*

*L. W. van Winter - van Merken, begaafd dichteres,
de vrouw van N. S. van Winter. Van haar zijn zestien berijmingen in ons
psalmboek opgenomen, o.m. de Psalmen 43, 90, 91, 121 en 146.*

HOOFDSTUK 8

Vege staat

Twee regels uit Psalm 44, het vierde vers:

*Maar Gij verlost den vegen staat,
Van 's vijands macht, waarvoor wij duchten.*

Wie wordt daar verlost? Wat betekenen de woorden "den vegen staat"?

In de onberijmde tekst staat: "Maar Gij verlost ons van onze wederpartijders." Die wetenschap brengt ons wel iets nader, maar zegt nog niet wat "vege staat" betekent.

"Veeg" is een oud-Nederlands woord, dat de betekenis heeft van "de dood nabij", "de ondergang nabij". Wij gebruiken het alleen nog in bepaalde uitdrukkingen, zoals "het vege lijf". Wanneer wij van "het vege lijf" spreken, is de toestand zeer hachelijk. Het vege lijf is een lichaam dat in doodsgevaar verkeert. "Het vege lijf redden" wil zeggen dat men er nog juist het leven af heeft gebracht, maar dan ook niets meer dan dat.

Ook spreken we van een "veeg teken". Dat is niet zo mooi. Of laten we het maar ronduit zeggen: Dat is een teken dat het mis is.

En wat betekent in deze versregel uit Psalm 44 het woord "staat"? Het kan "toestand" betekenen. Alleen staat het er dan in Psalm 44:4 wat vreemd. Men zou dan namelijk ook een aanduiding verwachten van degenen over wier staat het gaat: "onzen vegen staat", "Israels vegen staat" of iets dergelijks.

Een andere mogelijkheid is, dat "staat" hier de betekenis heeft van "volksgemeenschap", zoals wij spreken van de Nederlandse staat. Zo wordt het in de psalmberijming doorgaans niet gebruikt, maar men zou kunnen wijzen op Psalm 47:5 en 136:10. Met "staat" zou dan hier het volk Israël bedoeld zijn, Jakobs zaad dat in de bange strijd de ondergang nabij was, ware het niet dat de Heere uitkomst gaf uit Zijne hemelwoning.

Het eerste, dus de betekenis van "toestand", lijkt waarschijnlijker. Voor de betekenis van de psalmregel maakt het overigens weinig uit.

Betogen

We kwamen zoëven ongemerkt in Psalm 74. Deze psalm bevat een versregel die door velen verkeerd gezongen wordt. Wij bedoelen de eerste regel van het vijftiende vers: "Hoe menigmaal hebt G' ons Uw gunst betoogd."

Neen, dat laatste woord moet niet "betoond" zijn. Dat hebben onze berijmers zeker niet bedoeld. Dat zien we aan het woord waarop het rijmt, het laatste woord

van de laatste regel: uitgedroogd.

Men is bij het zingen van Psalm 74:15 onbewust in de war met het tweede vers. Dat begint immers met: "Herdenk de trouw, aan ons voorheen betoond." Daar is het wel "betoond". En omdat "betoogd" een enigszins vreemd woord is, voegt men zich als vanzelf bij het vertrouwde.

Maar toch is "betoogd" in vers 15 goed. Denk maar aan een betoging, of een betoog. Men wil op iets de aandacht vestigen; men wil iets bewijzen. Meestal gaat het dan om een betoog in woorden: "De spreker betoogde dat ..." Maar men kan ook iets betogen met daden. Wanneer de berijmer hier uitdrukt: "Hoe menigmaal hebt G' ons Uw gunst betoogd", wil dat dus zeggen: "Hoe menigmaal hebt G' ons Uw gunst bewezen".

Eigenlijk is "betoogd" dan dus toch ongeveer hetzelfde als "betoond". We komen het woord "betogen" nog eenmaal in onze berijming tegen, in Psalm 147:8, waar de sneeuwvlokken "Gods macht en wijsheid klaar betogen".

Erlangen

We blijven nog in Psalm 74. Nu de eerste regel van vers 20:

Dat elk verdrukt' Uw bijstand eens erlang'.

Wat betekent het laatste woord? Zingen we het maar klakkeloos, zonder dat wij het begrijpen? Of doen we zoals die onderwijzer, die toen een kind hem vroeg, wat "erlangen" betekent, antwoordde: "Dat is hetzelfde als verlangen, met een v"? Dat was compleet de plank misgeslagen.

"Erlangen" betekent "verkrijgen": Dat elke verdrukte Uw bijstand zou mogen verkrijgen. Het komt ook voor in Psalm 35:4, 73:2 en 109:1.

Ijver, ijverig

De kinderen leren het al bij de Tien Geboden. Als er staat: "Ik, de HEERE uw God, ben een ijverig God", betekent dat "naijverig God"; de Heere is naijverig, jaloers op Zijn eer. Zo komen de woorden ijver en ijverig ook enkele malen in de berijmde Psalmen voor, en dan gaat het om de ijver des HEEREN, Ps. 78:29; 79:3; 83:6; Tien Geboden, vers 3. Maar meestal zijn beide woorden in de berijming gebruikt in de thans algemeen gangbare betekenis. Niemand zal aan naijver of jaloezie denken, wanneer hij Psalm 25:2 zingt:

*Leid mij in Uw waarheid; leer
Ijv'rig mij Uw wet betrachten.*

Nijd, nijdig

Nijd is maar niet gewone afgunst. Het is een sterker woord. Nijd gaat gepaard

met bitterheid: bittere afgunst. Zie bijvoorbeeld Asaf in Psalm 73:2 "Ik zag met nijdig' ogen aan". En zo betekent het woord "nijdig" in de berijming van 1773 "zeer afgunstig".

Heul

Het woord "heul" was in de achttiende eeuw, toen onze psalmberijming werd gemaakt, nog jong. In de Statenvertaling kunnen we het niet vinden. En inmiddels is het weer uit het gangbaar spraakgebruik verdwenen. "Heul" betekent "toevlucht". De dichter, in moeilijke omstandigheden, horen we in Psalm 61:1 zeggen: "Schier bezweken, zoek ik heul bij U alleen".

Zo ook Psalm 86:1:

*'k Ben ellendig, diep in nood,
Gans van heul en hulp ontbloot.*

En Psalm 88:11:

*Zodat mijn ziel, hoe z' ook moet strijden,
Bij niemand heul of bijstand vindt.*

Blij te moê

Soms lezen we over iets heen, omdat we de betekenis wel weten. Maar toch ... Wat is de bedoeling van de overbekende eerste regel van Psalm 81 "Zingt nu blij te moê"?

Gelukkig dat er een dakje staat boven "moe", zodat niemand hier aan vermoeidheid kan denken. Want we weten wel, dat zo'n dakje ("accent circonflex") een samentrekkingsteken is. Dit samentrekkingsteken geeft aan dat er twee lettergrepen zijn samengetrokken. Dat samentrekken komt in de psalmberijming heel veel voor.

Naast Psalm 81:1 is de uitdrukking "blij te moê" ook nog te vinden in Psalm 9:14 en 96:5, en verder "bang te moê" in Psalm 73:5, "boos te moê" in Psalm 22:4, "gram te moede" in Psalm 112:6. In het laatste voorbeeld vinden we de uitdrukking dus volledig uitgeschreven, zonder dakje.

Het gaat hier om het woord "moed", maar dan niet in de zin zoals wij dat woord heden ten dage meestal gebruiken, namelijk van "flinkheid, onverschrokkenheid" (strijden met grote moed, iemand moed inspreken enz.), maar in de oude betekenis van "gemoed". Iemand die "blij te moê" is, heeft op dat moment een blij gemoed. Denk aan Psalm 136:1 "Looft Hem met een blij gemoed".

Wij zeggen het in deze betekenis nog wel, bijvoorbeeld: "Toen ik hem zag, werd het mij bang te moede." "Het werd mij wonderlijk te moede." Vanwege de rijm moest dit woord verschillende malen samengetrokken worden.

Wrevelmoedig, wrevelig, wrevel

Moed in de betekenis van gemoed komen we ook tegen in het woord "wrevelmoedig". Wie dit woord hoort, krijgt daarbij als vanzelf de laatste regels van Psalm 25:9 voor de aandacht:

*En die rusteloos mijn val,
Heet en wrevelmoedig, zoeken.*

Iemand die wrevelmoedig genoemd wordt, heeft een wrevelig gemoed. Wrevelig wil zeggen: ontevreden, misnoegd, bitter, gemelijk. Evenzo het bijvoeglijk naamwoord "wrevel" ("De vijand zal hem nooit door wreev'le handelingen", Psalm 89:10). Wij noemen iemand wrevelmoedig, die vol misnoegen zit. Ook kent de berijming het zelfstandig naamwoord "wrevel", in Psalm 55:5. Dat laat zich ook het best weergeven met "misnoegen".

Staat

Nog even terug naar "staat". De meest gebruikelijke betekenis van dit woord in onze berijming is "stand", of "toestand". Zie bijvoorbeeld "staat" in Psalm 49:1: "'t Zij laag van staat, of hoog." Of van dezelfde psalm vers 6: "Men denkt niet meer aan hun voorleden staat." Of in de Lofzang van Maria: "Die, in haar lagen staat, Zijn dienstmaagd niet versmaadt."

Hoe kan het dan in het meervoud staan in Psalm 17:7?

*Van hen die weelde, schatten, staten,
Hoe rijk, hoe uitgebreid, hoe groot,
Verliezen moeten met den dood,
En hunnen kind'ren overlaten.*

"Staat" kan ook de aanduiding zijn van een aanzienlijk ambt, een hoge post of bediening, een waardigheid waar eer en aanzien aan verbonden is. Dat past hier goed in het verband, en zo is het dan ook hier bedoeld. Ook in Psalm 49:4 vinden wij "staat" in deze zin gebruikt.

Maar wat betekent in het laatste vers van het berijmde Gebed des Heeren de volgende uitdrukking?

*Ja, amen, trouwe Vader, ja!
Wij maken staat op Uw genâ.*

"Staat maken op" betekent "zich verlaten op, vertrouwen op". "Daar kun je staat op maken." Amen wil immers zeggen: Het zal waar en zeker zijn. In dat woordje amen spreekt, als het recht is, het ware geloof van Zondag 7. Misschien dat er wel niet één woord in onze gebeden is, dat zo ondoordacht gebruikt wordt, als het woord waarmee wij ons gebed besluiten ...

HOOFDSTUK 9

Gehengen

*Zo ik in mijne woning treê,
Of klimm' op mijne legersteê;
Zo ik ter nachtrust ga in vree;
Zo ik de sluim'ring zelfs geheng',
Totdat ik dezen eed volbreng'.*

Psalm 132:2 is op het eerste gezicht niet gemakkelijk te begrijpen, als gevolg van de moeilijke zinsconstructie. Dat komt vooral door die bijzinnen, beginnende met het woordje "zo". En dan stuiten we bovendien nog op het vreemde woord "geheng". Waar komt dat vandaan? Heeft dat misschien iets met hangen te maken? Wat betekent dat "Zo ik de sluim'ring zelfs geheng"?

Zoals we in dergelijke gevallen steeds aanraden, wenden we ons allereerst tot de onberijmde psalm. Daar zien we dat de dichter tot de Heere spreekt van een eed die David gedaan heeft. David had de Heere gezworen, zeggende: "Zo ik in de tent mijns huizes inga, zo ik op de koets van mijn bed klimme! Zo ik mijn ogen slaap geve, mijn oogleden sluimering! Totdat ik voor den HEERE een plaats gevonden zal hebben, woningen voor den Machtige Jakobs."

Dat is een manier van zeggen in het eedzweren, die bij de bijbelheiligen niet ongebruikelijk was. Zie b.v. Gen. 14:23; 26:29. 1 Kon. 2:8. Men noemt dat wel een "afgebroken rede": de zin wordt niet afgemaakt, maar men moet er de straf bij denken die de spreker belijdt rechtvaardig verdiend te hebben, wanneer hij zijn eed zou breken. "Zo ik dit of dat zou doen, wee mij dan", of "dan doe de Heere mij dit of dat". In feite betekent zulk een eedzwering een plechtige verzekering dat men dit of dat daarom dan ook juist niet zal doen. De Heere heeft Zelf zo ook gezworen. In Numeri 14:23 zegt de Heere met de woorden "Zo zij het land hetwelk Ik hun vaderen gezworen heb, zien zullen!": "Zij zullen dat land zekerlijk niet zien!" In Psalm 89:36 betekenen de woorden "Zo Ik aan David liege!" de plechtige betuiging: "Ik zal voorzeker niet aan David liegen!" en in Psalm 95:11 is de betekenis van "Zo zij in Mijn rust zullen ingaan!": "Zij zullen zekerlijk niet in Mijn rust ingaan!" Zie zo ook Num. 14:35. Deut. 1:35, enz.

Zo betuigt David met een plechtige eed in Psalm 132:2 berijmd, dat hij niet in zijn woning zal treden, niet op zijn legerstede zal klimmen, niet ter nachtrust zal gaan, zo hij niet eerst de ark zal hebben overgebracht naar de berg Sion, naar de stad Jeruzalem.

En wat betekent dan het woord "geheng"? Dat is een vorm van het werkwoord "gehengen", dat "toelaten" betekent, ofwel "gedogen, dulden". Wanneer dit woord

onder ons nog gebruikt wordt, is dat meestal van God gesproken. Wij spreken van Gods gehengen of gehengenis en bedoelen daar dan mee, dat er iets onder de toelating Gods gebeurt. Maar de berijmers van Psalm 132 gebruiken dit woord met betrekking tot David: hij gehengt zelfs de sluimering niet, laat dus de sluimering niet toe, voordat hij eerst zijn gelofte die hij de Machtige Jakobs deed, heeft volvoerd.

Gespeend kind

Van Psalm 132 gaan wij één psalm terug. Want in Psalm 131 vinden we ook een uitdrukking, die zo onmiddellijk niet door iedere lezer van ons psalmboek begrepen zal worden. We vinden deze uitdrukking zelfs tweemaal, in vers 2 en in vers 3.

*Heb ik mijn ziel niet stilgezet,
En mij verloochend naar Uw wet,
Gelijk het pasgespeende kind
Zich stil bij zijne moeder vindt?*

*Mijn ziel, die naar den vrede haakt,
En 't morrend ongenoegen wraakt,
Is in mij als een kind gespeend,
En heeft zich met Uw wil vereend.*

In de onberijmde tekst lezen wij: "Zo ik mijn ziel niet heb gezet en stilgehouden, gelijk een gespeend kind bij zijn moeder! Mijn ziel is als een gespeend kind in mij." We treffen dus weer zo'n uitdrukking, ingeleid met het woordje "zo", aan als we hierboven uit Psalm 132 bespraken. De betekenis is ook dezelfde: David geeft in Psalm 131 een plechtige verzekering, dat hij zijn ziel voorzeker heeft gezet en stilgehouden, gelijk een gespeend kind bij zijn moeder. De vraag is nu, wat er hier met een gespeend kind bedoeld wordt.

Het werkwoord "spenen" komt elfmaal in onze Statenvertaling voor. Tweemaal is dat in de geschiedenis van Izak, Gen. 21:8, en ongetwijfeld zullen er lezers zijn die daarbij moeten denken aan de preek van G. D. Krummacher over het speenmaal van Izak. Viermaal komt het woord "spenen" voor in de geschiedenis van de jonge Samuël (1 Sam. 1:22-24); tweemaal hier in Psalm 131 en dan nog driemaal in de profeten: Jesaja 11:8, het gespeende kind dat zijn hand uitsteekt in de kuil van de basilisk; Jesaja 28:9 waar we lezen: "Den gespeenden van de melk? Den afgetrokkenenen van de borsten?" en Hoséa 1:8 over de spening van Lo-Ruchama. In alle elf plaatsen vinden we voor "spenen" in het Hebreeuws hetzelfde werkwoord (gamal).

Spenen is volgens het woordenboek van Van Dale een kind van de moederborst afwennen, niet meer zogen. In de geschiedenissen van Izak en Samuël is dat

duidelijk. Zij hadden een zekere leeftijd bereikt waarop zij niet langer door de moeder gevoed werden. Zodra Samuël gespeend was, kon hij door zijn moeder Hanna tot Eli gebracht worden, in het huis des Heeren te Silo. Zo vinden we het woord ook in Hoséa 1 met betrekking tot Lo-Ruchama. In Jesaja 11:8 zal dan bedoeld zijn een kind van een bepaalde leeftijd, iets ouder dan het zoogkind, dat in hetzelfde vers genoemd wordt, maar beide nog kleine, jonge kinderen, nog niet in staat zich te verdedigen tegen een adder of een basilisk, maar dat zal ook niet nodig zijn, want "de geringsten in de gemeente Gods zullen in geen gevaar staan dat de machtigen hen enigszins zullen beledigen of beschadigen" (kanttek.).

Tweërlei spenen

In deze zojuist besproken plaatsen gaat het dus om een spening voorgoed. Omdat het kind een zekere leeftijd heeft bereikt, moet het de moederborst nu ontberen en krijgt het voortaan alle voedsel op andere wijze toegediend. Dat zal zeker in het begin voor zulk een kind niet aangenaam zijn.

Maar we kunnen ook op een andere wijze van spenen spreken, namelijk elke keer wanneer de moeder het kind van de borst neemt omdat het genoeg gedronken heeft. Dan is het een gespeend kind, niet omdat het de leeftijd bereikt heeft waarop het niet langer meer bij de moeder drinkt, maar telkenmale wanneer het verzadigd is. In deze zin zullen we het in Psalm 131 moeten opvatten. Dan gaat het dus niet om een kind dat aan de moederborst voorgoed ontwend wordt, maar om een zuigeling die zoveel gedronken heeft dat hij verzadigd is.

Zo heeft Jesaja het blijkbaar ook bedoeld in Jesaja 28:9. De profeet spreekt daar het oordeel uit over de voorgangers des volks van Jeruzalem. Zij zijn blijkens de voorgaande verzen dronken, letterlijk van de sterke drank en hun vleselijke wellusten. Maar zij zijn ook geestelijk dronken, zoals er in het volgende hoofdstuk gezegd wordt: Zij zijn dronken, maar niet van wijn; zij waggelen, maar niet van sterken drank (Jesaja 29:9). De geest van de wereld, van de satan en van de uitleving in de zonde en de ongerechtigheid heeft hen zo vervuld, dat zij verzadigd zijn van hun gruwelen.

Bij dezulken is geen plaats voor het woord des Heeren en voor Zijn vermaningen. Dat drukt Jesaja uit met de woorden: "Wien zou Hij dan de kennis leren? En wien zou Hij het gehoorde te verstaan geven? Den gespeenden van de melk? Den afgetrokkenen van de borsten?" Daarmede worden dan van die geestelijke zuigelingen bedoeld, die verzadigd en zat zijn omdat zij zich vol gezogen en gedronken hebben aan de borsten van de grote hoer die de bewoners der aarde dronken gemaakt heeft van de wijn harer hoerij.

Totaal anders, precies het omgekeerde van die gespeende kinderen van Jesaja 28, is het gespeende kind van Psalm 131. Dat kind is ook verzadigd, maar dan met een verzadiging van vreugde die de wereld niet kent. Verzadigd met het goede van Uw woning reis op reis, verzadigd met Uw Goddelijk beeld, na dit leven volkomen,

maar hier reeds bij aanvang. 't Zachtmoedig volk zal rijkverzadigd wezen, ten dis geleid. Verzadigd als met vet en smeer. In het tekstverband van Psalm 131 verslonden in de wille Gods, waardoor David mocht getuigen, dat zijn hart, wanneer hij in die zielsgesteldheid mocht verkeren, niet verheven was en zijn ogen niet hoog en dat hij niet wandelde in dingen die hem te groot en te wonderlijk waren, maar dat hij zijn ziel stil mocht houden bij de Heere, gelijk een gespeend kind bij zijn moeder. Welgelukzalig degenen die dat mogen beleven:

*Mijn ziel, die naar den vrede haakt,
En 't morrend ongenoegen wraakt,
Is in mij als een kind gespeend,
En heeft zich met Uw wil vereend.*

Haken

"Haken", in de laatste regels hierboven, is een woord dat een heftig, sterk verlangen te kennen geeft. "Ik haak, o HEER', naar 't heil mij toegezeit," zegt de dichter in Psalm 119:87. We treffen het ook aan in Job 36:20: "Haak niet naar dien nacht, als de volken van hun plaats opgenomen worden." Zie en overpeins de wijze kanttekening, die onze overzetters daar op het woord "haak" hebben gegeven. Hoe sterker, hoe heftiger het verlangen is, hoe groter ook het gevaar dat het een verkeerd verlangen is. Hoe groter dan ook de genade beleefd wordt, als men iets mag kennen van dat heftige en sterke verlangen, waarvan de dichter mocht spreken in het haken in Psalm 131:3.

Wraken

Nog een moeilijk woord zien we in dit psalmvers. Wat betekent hier het woordje "wraakt"? Wraken wil zeggen: iets verwerpelijk achten, volstrekt afwijzen en er niets mee van doen willen hebben. We kunnen dit woord in dezelfde betekenis ook vinden in Psalm 119:52: "En zal bedrog en slinkse wegen wraken".

Moet Gods kind niet belijden, telkens weer vol te zitten met morrend ongenoegen tegen de wegen des Heeren? Het is bijzondere genade als men dat morrend ongenoegen eens recht hartelijk mag wraken.

Het gespeende kind van Psalm 131 mag in beoefening hebben wat de onderwijzer ons leert in zijn verklaring van de derde bede in Zondag 49: "Geef dat wij en alle mensen onzen eigen wil verzaken, en Uw wil, die alleen goed is, zonder enig tegenspreken gehoorzaam zijn."

Op 2 juli 1773 was de predikantencommissie klaar. Ds. A. van den Berg leest de Psalmen

110-118 voor in tegenwoordigheid van vertegenwoordigers van de kerk en van de Staten.

HOOFDSTUK 10

Bescheid

*Dan geef ik aan mijn smader juist bescheid;
Dan zal hij op zijn schimp geen antwoord missen.*

Wanneer we zo in het algemeen de vraag zouden stellen wat het woord "bescheid" betekent, zou lang niet iedereen het antwoord weten. Maar in deze regels, genomen uit vers 21 van Psalm 119, is het wel af te leiden. "Bescheid" betekent "antwoord". Hetzelfde als er in de volgende regel staat, en overeenkomende met de onberijmde tekst: "opdat ik mijn smader wat heb te antwoorden".

Het heeft dus niets te maken met het woord "bescheiden", dat we gebruiken van iemand die zich niet opdringt en geen hoge gedachten van zichzelf heeft.

Het woord "bescheid" vinden we ook in de Statenvertaling. Maar daar heeft het een iets andere betekenis. Herhaaldelijk treffen we daar namelijk de uitdrukking "bescheid wederbrengen" aan. Dan gaat het niet zozeer om een antwoord, alswel om "verslag uitbrengen". Zie b.v. Num. 13:26. 1 Kon. 20:9. 2 Kon. 22:9. Ez. 9:11.

"Bescheid" is overigens een moeilijk woord. Het komt ook voor in de berijming van Datheen en wordt daar soms op zijn oud-Nederlands geschreven als "bescheed". Maar daar kan het weer een heel andere betekenis hebben dan in de berijming van 1773 en in de Statenvertaling, bijvoorbeeld in Psalm 31:6 (Datheen):

*Gij geeft mij niet in der vijanden
Geweld, want zij zijn wreed,
Zonder enig bescheed.*

Daar is de beduiding het "recht", of de "gerechtigheid". Dus niet "bescheidenheid", zoals in sommige uitgaven van Datheen in een verklarende voetnoot staat ... Zie ook Psalm 9:8 in Datheen.

Verhelen, verstecken

We keren terug naar Psalm 119. Twee verzen verder, in vers 23, staat het woord "verhelen":

*Dan zal ik mij niet schamen, noch Uw daân
Uit slaafs ontzag of dwaze vrees verhelen.*

"Verhelen" betekent "verbergen", of ook wel "verzwijgen". We vinden het ook in de Statenvertaling, zoals in Job 27:11. Ps. 40:11. Jer. 38:14, 25. Het voltooid

deelwoord van "verhelen" is "verholen". Zie dat in Job 28:21. Jer. 16:17 en ook in het tweede gedeelte van Psalm 139:8:

*Toen ik, verborgen, saamgesteld
Als een borduursel, lag verscholen;
Van mij was niets voor U verholen.*

Dezelfde betekenis "verbergen" heeft ook het woord "versteken", dat we aantreffen in de bekende psalmregels, Psalm 27:3:

*Want God zal mij, opdat Hij mij beschutt',
In ramp en nood verstecken in Zijn hut.*

Rot

Het woord "rot", dat we veel in de Psalmen tegenkomen, betekent "bende". Dat heeft in onze taal niet altijd negatief te zijn, met name niet als militaire term, bijvoorbeeld: de compagnie was verdeeld in tien rotten, of: ze trokken op in rotten van tien. Maar in de psalmberijming wordt het woord "rot" altijd in ongunstige betekenis gebruikt. We lezen van het goddeloze rot, zoals in Psalm 119:31 "Een godd'loos rot heeft mij ten roof gesteld", het boze rot (55:9), het heilloos rot (37:10), het saamgezworen rot (3:1). Daarvan komt het woord *samenrotten* = met kwade bedoelingen samenscholen.

Dichten

We gaan een paar verzen verder, vers 35: "'t Hoogmoedig volk dicht leugens tegen mij". Bij het woord "dichten" denken we aan een dichter, die gedichten maakt. Maar dat is niet de enige betekenis. Het kan ook "bedenken, verzinnen" betekenen. Zo vinden we het woord ook in de Bijbel, Jes. 59:3, 13. Klgld. 3:62. Daarvoor wordt nu meer het woord "verdichten" gebruikt. Zo moeten we ook deze versregel begrijpen. Met verzen maken heeft dat dus niets te maken, en helemaal niets met het heel andere werkwoord "dichten" = dichtmaken (een dijk dichten). Wij kennen ook nog het woord "leugendichter", iemand die leugens verzint.

Heilstaat

Woorden kunnen zo besmet raken, dat we ze beter maar niet meer kunnen gebruiken. Een voorbeeld daarvan is in Psalm 119:37 "Al wie U vreest, zal op mijn heilstaat letten."

Toen deze berijming tot stand kwam, was er nog geen Karl Marx en waren er geen socialisten die droomden van een volmaakte maatschappij hier op aarde, door hen tot stand te brengen, waarin iedereen gelukkig zou zijn. Door hen is het begrip "heilstaat" in diskrediet geraakt en wordt het meestal in spottende zin gebruikt.

Maar David mocht beleven wat een echte heilstaat is. Hij gewaagt hier van de gezegende staat, waarin hij mag verkeren, omdat hij "door Uwe hand geleid, niet vrucht'loos op Uw woord mijn hoop mocht zetten."

Beschoren

"Hoe lang blijft nog Uw knecht dit leed beschoren?" (vers 42). "Beschoren" is een van die woorden die we vaak zingen, en we beseffen niet eens dat we niet weten wat het betekent. Denk b.v. ook aan Psalm 89:9: "Ik heb bij enen held voor Isrel hulp beschoren". Of in het laatste vers van de Lofzang van Maria:

*Zijn goedheid klom ten top;
Hij nam Zijn Isrel op,
Naar 't heil, Zijn knecht beschoren.*

"Beschoren" heeft totaal niets met scheren te maken. Het is het voltooid deelwoord van "bescheren", maar dat is een werkwoord dat ook uit het gangbaar spraakgebruik is verdwenen. Het betekent "iets voor iemand bestemmen, beschikken, toebedelen". In de berijming komt het steeds voor als iets dat de Heere doet. Het best kunnen we "beschoren" dan ook weergeven als "beschikt", "toebedeeld". De Statenvertalers hebben het woord niet gebruikt.

Nasporen

"Nasporen", dat we tweemaal in de berijmde Psalm 119 tegenkomen (verzen 47 en 74), is niet anders dan een bijvorm van "naspeuren".

Derven

Bij het woord "derven" moeten we goed oppassen. Het wordt als regel omschreven als "missen". Dat is te algemeen. Het is "missen, wat men voorheen wel in zijn bezit gehad heeft". Ik kan de trein missen, een promotie missen, maar dan kunnen we niet spreken van "derven". Verder kunnen we in het gebruik van het woord "derven" nog twee verschillende aspecten onderscheiden: 1. iets niet hebben; 2. iets niet langer meer hebben. In de eerste betekenis zouden we kunnen spreken van "kwijt zijn", en in de tweede betekenis van "kwijt raken" of wel "verliezen".

In Psalm 119:48 vinden we "derven" in de tweede betekenis (verliezen), in de regel: "'t Volmaaktste vindt een eind, en derft zijn kracht." Zo ook Psalm 49:4 en 82:4, waar gesproken wordt van het sterven als "het leven derven".

Maar in Psalm 88:5 is "derven" in de eerste betekenis gebruikt: "Ik derf mijn vrienden, tot mijn straf." Ik ben ze al kwijt; vergelijk de onberijmde tekst, vers 9. Evenzo in Psalm 109:5 en 120:3.

Staag

We gaan weer verder met Psalm 119. Tweemaal komen we in deze psalm het woordje "staag" tegen, in vers 49 ("Door Uw geboôn, wier kracht ik staag gevoel") en in vers 57 ("k Vertrouwd' op U, en 't blijft nog staag mijn zucht").

"Staag" betekent "steeds", "aanhoudend, zonder ophouden, voortdurend". Denk aan "gestadig". We vinden het ook in Psalm 28:6.

Verdoen

In Psalm 119:60 ontmoeten we het woord "verdoen", waarvan ook niet iedereen de betekenis zal weten: "Al 't godd'loos volk verdoet G' als schuim van d' aard."

"Verdoen" heeft de betekenis van "verdelgen". Het komt ook voor in Psalm 125:4 en 18:11. We treffen het eveneens aan in de Statenvertaling, bijvoorbeeld in de uitdrukking "slaan tot verdoens toe" (2 Kon. 13:17, 19). Het voltooid deelwoord is "verdaan". Dat betekent dus "verdelgd", b.v. Num. 16:26. Dan. 7:11 en andere plaatsen.

Nachtwaak

"Eer nog het uur der nachtwaak was geboren" (Psalm 119:74). Welk uur is dat?

Oudtijds verdeelde men de nachtelijke tijd in nachtwaken. Dat geschiedde vanuit de praktische noodzaak van het wachthouden, vooral in tijden van oorlog. De Israëlieten kenden zo drie nachtwaken. Richteren 7:19 beschrijft hoe Gideon met zijn mannen het leger der Midianieten overvalt "in het begin van de middelste nachtwake". De kanttekening zegt daar: "Dat is, omtrent middernacht, als de wachten wel plegen veranderd te worden." De laatste wake werd genoemd de "morgenwake", Ex. 14:24 en 1 Sam. 11:11. De eerste wake wordt bedoeld, als er in Klaagliederen 2:19 gesproken wordt van "het begin (letterlijk: het hoofd) der nachtwaken". Vermoedelijk zullen de berijmers hier de middelste nachtwaak hebben bedoeld, dus: "voor middernacht".

In de nieuwtestamentische tijd had men overigens niet meer drie, maar vier nachtwaken. Zie Matth. 14:25 en Mark. 6:48, waar gesproken wordt van de vierde wake des nachts. Ze werden aangeduid als: 's avonds laat, middernacht, hanengekraai en morgenstond. We vinden ze opgesomd in Mark. 13:35.

Verbeiden

"Verbeiden" houdt meer in dan enkel "verwachten". Als de lucht heel donker wordt, kunnen we zeggen: "Ik verwacht onweer", maar geen mens zegt dan: "Ik verbeid onweer". Maar van twee mensen die in ondertrouw zijn, zou wel gezegd kunnen worden dat zij hun trouwdag verbeiden. In verbeiden zit de gedachte van "uitzien naar", en nog meer: een uitzien met een innig verlangen.

Zo horen we de dichter dan ook in het voorlaatste vers van Psalm 119:

“Kom mij te hulp; mijn ziel, die U verbeidt”, enz.

Denk ook aan Psalm 146:4:

*En aan elk die Hem verbeidt,
Trouwe houdt in eeuwigheid.*

of aan Simeons Lofzang:

*Nu hij Uw zaligheid,
Zo lang door hem verbeidt,
Gezien heeft, op zijn bede.*

Overigens hoeft dat element van verlangend uitzien er niet altijd aan verbonden te worden. In Psalm 37:5 en 43:3 is onzes inziens meer sprake van een (af)wachten zonder meer.

Stieren

We zijn aan het laatste vers van deze langste psalm gekomen. “Stier mij in rechte sporen.” Stieren betekent besturen ofwel leiden. Het woord komt ook in de Bijbel voor: “Het hart des mensen overdenkt zijn weg, maar de HEERE stiert zijn gang”, Spr. 16:9. Wat bedoelt David, wanneer hij vraagt om in rechte sporen geleid te mogen worden? Onberijmd staat er: “Laat Uw rechten mij helpen.” Dat zijn die “rechten Uwer gerechtigheid”, waarvan hij telkens opnieuw spreekt in deze psalm (vss. 7, 62, 106, 160, 164). In dat Goddelijke recht mocht hij roemen. Daarin lag alleen zijn behoudenis. Mochten wij zo maar leren vragen: “Stier mij in rechte sporen”.

HOOFDSTUK 11

Leger

*Gij maakt, dat zelfs zijn ganse leger wordt
Veranderd door Uw macht.*

Zou ieder zo kunnen zeggen, wat het woord "leger" hier, in deze regels uit Psalm 41:2, betekent? Wanneer wij thans van leger spreken, denken wij aan een strijdmacht, of ook wel aan een grote menigte (een leger mieren b.v.). Maar in de Statenvertaling en in de psalmberijming komt het woord ook voor in de zin van "bed", "legerstede". En die betekenissen hebben we hier, zoals duidelijk kan zijn uit het verband. Zo wordt het woord ook gebruikt in Psalm 149:3.

Daarentegen moeten we weer wel aan een legermacht denken in Psalm 27:2 ("Al zie ik zelfs een leger mij omringen").

Scharen

Een woord dat wellicht ook niet aan ieder direct bekend is, is het werkwoord "scharen". Van de priesters des ouden verbonds liet het genootschap "Laus Deo, Salus Populo" Israël oudtijds zingen (Psalm 135:1):

*Daar g' in 't voorhof staat geschaard,
En uw ambt bekleedt met eer.*

In deze tijd denken we misschien allereerst aan een scharende truck met oplegger en we vragen ons dan af, hoe wij de regels van Psalm 135 moeten opvatten. Maar er is ook een werkwoord "scharen" in de betekenis van "opstellen". Denk maar aan de uitdrukking: zich aan iemands kant scharen. Men stelt zich dan op aan iemands kant, kiest zijn partij. De priesters stonden in de berijming van Psalm 135:1 op een bepaalde wijze opgesteld.

Schaar

Verwant aan het werkwoord "scharen" is het zelfstandig naamwoord "schare", oorspronkelijk een afdeling (opgestelde) krijgslieden, maar vervolgens meer in het algemeen gebruikt voor een (aaneengesloten) menigte van mensen. Ook dat is een woord dat tegenwoordig niet vaak meer gebruikt wordt, maar het komt nog voor ("hij had een grote schare onder zijn gehoor"), en dan zeggen wij het altijd in de ouderwetse vorm met een -e op het eind. Zo kan er nooit misverstand zijn met dat andere woord "schaar", een werktuig om mee te knippen. Zo deed men vroeger echter niet.

In de berijmde Psalmen wordt dan ook dikwijls van een "schaar" gesproken, waar wij "schare" zouden zeggen: "Men zag welhaast een grote schaar" (Psalm 68:5); "Ik loof eerlang U in een grote schaar" (Psalm 22:13) en andere plaatsen. Wat is het nodig, vooral in het basisonderwijs, om de Psalmen van woord tot woord goed aan de kinderen uit te leggen, en ook zo'n woord als "schaar" daarbij niet te vergeten!

Vierschaar

"Vierschaar" is een woord, dat verschillende malen in onze berijming voorkomt, en dat we ook dikwijls in preken zullen horen. Toch, wat een moeilijk woord eigenlijk. Ja, de trouwe kerkganger zal wel kunnen zeggen dat het "rechtbank" moet betekenen. Maar wat betekent het woordje "schaar" daar nu in? Net zoiets als "schare"? En het getal vier? Of is het geen getal? Zou het dan wat te maken hebben met "vieren"? Maar dat kan toch niet? Of is het misschien eigenlijk "vuurschaar"? Zo kan een kind zitten piekeren, vader en moeder weten het ook niet precies, en om een antwoord te kunnen geven is dit boekje bedoeld.

"Vierschaar" is een oud-Nederlands woord uit de rechtspraak. In de Middeleeuwen luidde het woord "vierscarne". "Scarne" is een oud woord voor "bank". Oudtijds werd recht gesproken in de open lucht op een vierkante ruimte, omgeven door aarden wallen, waarop de rechtsprekenden gezeten waren. Later werden rondom banken aangebracht. Daaraan herinnert, dat nu nog altijd een gerechtshof "rechtbank" genoemd wordt. De gebruikelijke uitdrukking was "de vierschaar spannen". Dan werden dus in die tijd de vier banken geplaatst, waarbinnen recht werd gesproken.

Maar die oorspronkelijke bedoeling van het woord "vierschaar" was in de zeventiende en achttiende eeuw allang verdwenen. Een "vierschaar" was in die dagen een gewoon woord voor een college waarin recht gesproken werd. In de Statenvertaling is het woord nergens gebruikt. In de achttiende eeuw werd het door dichters veelvuldig gebezigd in de zin van "rechtbank", "gericht".

Vervaren, vervaard, vervaardheid

*Daar Uw golven, daar Uw baren
Mijn benauwde ziel vervaren.*

Dit zijn wel zeer bekende woorden, uit Psalm 42:4, maar ook hier geldt: hoevelen zullen nauwelijks begrijpen wat ze zingen. Het gevaar van een verkeerde gedachtensprong is ook hier groot. Toch, wanneer men het eenmaal weet, zal men het ook niet meer vergeten. Zo is het met zoveel woorden, zowel uit de berijming als uit de Statenvertaling. Daarom is het zo belangrijk, onze kinderen van jongsaf

vertrouwd te maken met de juiste betekenis van een woord. "Vervaren" betekent: "vrees aanjagen", "bang maken". Wij komen het ook tegen in Psalm 105:4:

*De HEER' is onze God, Die d' aard'
Alom door Zijn gericht vervaart.*

Zie ook Psalm 91:3, het laatste woord.

Het voltooid deelwoord van vervaren is "vervaard", dus de betekenis: bevreesd, bang. Zo Psalm 56:4 "Niets maakt mijn ziel vervaard"; Psalm 46:3 "Maar God verhief Zijn stem, en d' aard' versmolt, voor 's Hoogsten toorn vervaard"; Psalm 48:3 "Daar greep hen beving aan, vervaard".

Het valt op, dat in al deze voorbeelden vervaren of vervaard het laatste woord voor een versregel is. Men zou daaruit op kunnen maken, dat de keus voor dit woord voor de dichters van 1773 (bijna steeds van het genootschap "Laus Deo, Salus Populo"; de woordkeus van deze dichters is bepaald moeilijker dan die van Voet en Ghysen) overwegend bepaald is door rijm dwang. Overigens vonden we het woord ook nog in Psalm 27:1 midden in een regel: "Mijn levenskracht; 'k heb niet vervaard te wezen".

Wat "vervaardheid" (Psalm 9:20; 14:5) betekent, behoeft nu geen toelichting meer.

Kanttekeningen

Wij kunnen lang niet alle moeilijke woorden behandelen. Wel willen wij er nog eens speciaal op attenderen, dat het de moeite loont bij een moeilijk woord na te gaan, of het ook staat in de onberijmde psalmtekst en of er dan wellicht iets over gezegd wordt in een kanttekening. Wie geen Bijbel met kanttekeningen in huis heeft, doet er goed aan, er zo spoedig mogelijk een aan te schaffen. Daarvan kan met recht gezegd worden: "onmisbaar in elk huisgezin".

We geven een aantal voorbeelden, in volgorde van psalmvers, en beknopt:

Doorlouteren (18:9) - Het voorvoegsel "door" heeft vaak de betekenis van "door en door". Zo ook hier. "Doorlouteren" betekent "volkomen louteren". Psalm 18 heeft niet zoveel kanttekeningen. Verwezen wordt naar 2 Samuël 22, dat grotendeels gelijk van inhoud is. Bij "doorlouterd" in vers 31 vinden we de kanttekening: "Als een metaal dat van alle schuim en onzuiverheid door de kunst van den goudsmid gezuiverd is. Zie Ps. 12:7."

Slot (18:13; 48:2) - Wij menen snel te weten wat een slot is. Natuurlijk, een ander woord voor kasteel of burcht; neem het Muiderslot maar. Toch is de betekenis in de Statenvertaling iets anders: een vaste, besloten plaats. Denk aan de uitdrukking "slotklooster", een streng klooster waar de kloosterlingen niet uit, en andere mensen niet in mogen komen; een non daarin heet een "slotzuster". Zo is het woord ook in de Statenvertaling gebruikt. Men moet er wel even voor zoeken,

maar zie Micha 7:17, kanttkening 87: "Dat is, met beroerte, al vrezende, bevende en kruipende uit hun sloten, of vaste, besloten plaatsen voortkomende (vgl. 2 Sam. 22:46. Ps. 18:46, met de aantt.), gelijk slangen of andere kruipende dieren uit hun holen voortkruipen." Een slangehol kan ook een slot zijn!

Liefdekoorden (25:4) – Touwen der liefde, zie Hoséa 11:4.

Aanspraakplaats (28:2) – Woordenboeken laten ons hier in de steek. Maar de kanttkening verwijst ons naar een kanttkening op 1 Kon. 6:5: "Of: **antwoordplaats**. Het Hebreeuwse woord heeft zijn naam van **aanspreken**. Versta de binnenste plaats des tempels, anders genoemd het **heilige der heiligen**, vanwaar God Zijn aanspraak en antwoord gaf. Vgl. vss. 16, 20." Aanspraakplaats is dus een bepaalde naam voor het heilige der heiligen in de tempel.

Zak (30:8; 35:6; 69:5) – De respectievelijke kanttkeningen wijzen naar Gen. 37:34. Daar zegt de kanttkening: "Dat is, een zeer grof, slecht en onkostelijk kleed (en niet juist als een rechte zak), waarmede de ouden zich plachten te bewinden, als met een zak, tot bewijs van groten rouw en droefheid. Zie 2 Sam. 3:31. 1 Kon. 20:32; 21:27. Ps. 35:13. Klgld. 2:10. Matth. 11:21." Men moet dus niet denken aan wat wij een zak noemen (iets waar je wat in kunt stoppen). Daar heeft het Hebreeuws andere woorden voor. Bedoeld is een specifiek rouwgewaad. In het Hebreeuws heette dat "saq". Ons woord zak = rouwgewaad hebben wij uit het Hebreeuws overgenomen.

Godsrivier (65:7) – Een woord dat ook niet in woordenboeken voorkomt. Het is letterlijk uit het Hebreeuws zo vertaald ("rivier Gods"). De kanttkening daarbij zegt: "Zo noemt de profeet Gods regen, dien Hij zendt om het land vruchtbaar te maken, of de wolken, waaruit Hij den regen afzendt. Sommigen nemen het woord **Gods** als bijgevoegd tot uitdrukking van een **overvloedigen** regen, als **bergen en ceders Gods**, dat is, zeer grote, hoge. Vgl. Deut. 11:10, 11." Het gaat dus om de regen die God zendt om het land vruchtbaar te maken.

Tranenbrood (73:2; 80:3) – Zie de kanttkening op Psalm 80:6: "De zin dezer woorden is, dat hun het lijden zo gemeen is als eten en drinken, en dat zij met zeer grote zwarigheden bezocht werden. Of: **tranenbrood**, dat is, brood in de tranen gedoopt; of tranen in de plaats van brood, als Ps. 42:4."

Leviathan (74:14; 104:13) – De benaming van een zeemonster, breder beschreven in Job 40:20 e.v. Zie de kanttkeningen aldaar en op de betrokken Psalmen.

Roofgebergte (76:2) – De verklaring van de kanttkening hier is duidelijk: "Hierdoor verstaan sommigen de machtige koningen en koninkrijken (bij bergen somtijds in de Schrift vergeleken), die gewoon zijn zowel elkander als Gods volk tezamen als wilde dieren te roven." En dan volgt nog een andere uitlegmogelijkheid.

Godsvergadering (82:1) – Zie de kanttkeningen 2, 3, 4 en vooral 5 op deze psalm. Omdat koningen en rechters in Gods Naam, als Zijn stadhouders, het volk richten, wordt hun vergadering een Godsvergadering genoemd.

Welgeladen (144:6) - Vanuit het Hebreeuws is het nog niet zo gemakkelijk te verklaren wat hiermee bedoeld wordt. Men kan denken aan runderen die zwaar beladen zijn. Probleem is dan wel dat runderen in Israël niet als lastdieren werden gebruikt. Een andere mogelijkheid is, dat hier gedacht is aan drachtige runderen. Een bezwaar tegen deze verklaring is, dat men dan in de Hebreeuwse grondtekst een vrouwelijk woord (koeien) had mogen verwachten, en er is hier een mannelijk woord (ossen) gebruikt. Verrassend is dan te zien, dat de Statenvertalers hetzelfde dilemma reeds onderkenden, blijkens hun kanttekening: "Vet en vlezig, dat is, sterk en bekwam om lasten te dragen en groten arbeid te doen. Of welgeladen, te weten met jongen, want onder den naam van ossen moet men hier ook de koeien verstaan, als Deut. 7:13."

Het zijn maar enkele gevallen, voldoende om te beseffen, dat we ook ten aanzien van de moeilijke woorden in de rijmzalmen nog wel het een en ander uit de kanttekeningen op de Statenvertaling kunnen leren.

HOOFDSTUK 12

In de tijd van Advent en Kerst worden de Lofzangen gezongen. We mogen ze zeker wel betrekken in deze artikelen. Al zijn ze geen Psalmen, ze zijn door dezelfde berijmers berijmd.

Wie zijn die berijmers overigens geweest? Wie thuis is in zijn psalmboek, heeft het antwoord snel opgezocht: de lofzangen van Zacharias en Simeon in ons psalmboek zijn van het genootschap "Laus Deo, Salus Populo"; die van Maria werd berijmd door Voet.

Inderdaad, maar veel minder is bekend het werk dat de predikantencommissie nog aan de berijming gedaan heeft. De predikanten, wier namen ook in ons

DE LOFZANG VAN ZACHARIAS.
LUKAS I: 68, enz.

Loot, loof met zang en spiegel Den geesten
God van Ieruzl, Die gunstig aan zijd erfvolk dacht,
Verlossing heet te werg gebragt, Em' keeren den
heids lieft' opgeragt, Die, aan vorst David toe-
gesagt, Zijn stambum was beschoren, Gelyk Gods
trouw, van 's aardryks ochtendstond, Door der
profeten wijen woord Den vaderen van gods had
toegeworen.

2. God had hem tot kon' troest pomseld, Dat zijn
geade ons van 's geweld' Des vreedm vijands red.
den aan: Nu licht zijne onoverwinkte trouw; Nu
toom Hg zijn barmhartigheid, Van gods den vaderen
toegesand, En dat Hg wil gedenken Aan 't kee-
verbeed, aan den gesaafden aet, Dien Hg wieser
aan Atoem dood; Nu schrekt Hg 't heil, dat Hg
om zwier te schenken.

3. Hij spelde ons dat wij eerder drak, Verlost van
's vijands dimatbaar jak, In heilgond en waer
trouw, Zoo lang om 't licht beschijnen sou, Om
soaden wijden aan zjn dienst. O Eerbaar Kind! op
't onvoorleest door 's Heerens gret verkreget,
Elk oere uw' haer en noem u Gods Prinsel, Als
Gij saer 's Heeren aaschijns treedt, Hem 't voet-
spoor haart, en sleet zjne wegge!

4. Zee wordt zjns volk door u geleid Tot kennis
van de zaligheid, Die God aan hen beschoren heet,
Naedien Hg hen hen schied vergeeft Un waerlyke
deernis, Dit godheid, die Gods kenmerk is,
Die, met ons tot beswogen, Om ons van ramp en
ongeval te ontslaan, Een star in Jakob op doet gans,
De son des heil' doet rijnen veer onze ooggen.

5. Zij lichte elk, die in duisternis, In schaauw den
doods gesten in; Opdat Hg, door haar glas verlicht,
Op 't vresagad zjns voeten rigt!

De Lofzang van Zacharias in de oorspronkelijke versie van "Laus Deo, Salus Populo".

psalmbroek staan, hebben echt wel meer gedaan dan alleen uit drie berijmingen telkens de beste uitkiezen. Zij hebben hard gewerkt om al de rijmpsalmen nog verder te verbeteren. Dat willen we toelichten door hierbij de Lofzang van Zacharias af te drukken in de oorspronkelijke versie van "Laus Deo, Salus Populo". Wie deze vergelijkt met de lofzang zoals die in onze psalmbroeken staat, kan zien wat de predikantencommissie eraan heeft veranderd. Het meest opvallend is wel de laatste zin van elk vers.

We citeren het vergaderverslag van de commissie van 24 juni 1773: "Thans bracht de voorzitter (dat was die week ds. Lemke - Sch.) te voorschijn de verbetering van Zacharias' Lofzang, door hem en Van den Berg en Van Iperen vervaardigd, om de rijmklanken met de muziekregelen overeen te brengen, waarop de kunstgenoten geen genoegzame acht geslagen hadden; alzo hun laatste slepende regel zelfs het getal der muzieknoten, bij Dathenus voorkomende, te boven ging. De vergadering nam genoegen, maar besloot tevens tot nog enige andere veranderingen" (J. van Iperen, Kerkelyke historie van het psalmgezag, II, 350, 351).

Wat betekent een "slepende regel"? Men spreekt in de rijmkunst van een staand rijm, wanneer de rijmende beklemtoonde lettergreep de laatste lettergreep van de regel is (b.v. gemeld - geweld), en van een slepend rijm, wanneer er na de rijmende beklemtoonde lettergreep nog een rijmende onbeklemtoonde lettergreep volgt (b.v. gedenken - schenken). Dus een slepende regel eindigt met een toonloze lettergreep en een staande regel met een lettergreep die de klemtoon heeft.

Inderdaad zien we dat Laus Deo de wijs van de laatste regel zoals die bekend was uit de berijming van Datheen, veranderd had door er een noot aan toe te voegen (de d, derde noot van achteren). Misschien hebben ze geweten, dat Datheen hier reeds afgeweken was van de oorspronkelijke Straatsburger melodie (An Wasserflüssen Babylon). Hoe dit zij, de predikanten van 1773 wilden van die nieuwigheid niet weten en besloten zich te houden aan "het getal der muzieknoten, bij Dathenus voorkomende".

Maar heel vreemd is, dat zij, met het afwijzen van de door Laus Deo extra ingevoerde noot, tevens het slepend rijm in de laatste regel afschaften en vervingen door een staand rijm, terwijl zij dit niet deden in regel 7. Zodoende rijmen regel 7 en regel 10 in de berijming-1773 niet meer op elkaar, wat zowel bij Datheen als bij Laus Deo wel het geval was. Regel 10 rijmt nu op de regels 8 en 9.

Regel 7 rijmt nu in de Lofzang van Zacharias nergens op. Neen, dat is niet waar. Regel 7 rijmt op regel 7. Regel 7 van vers 1 (schenken) rijmt op regel 7 van vers 2 (gedenken), en zo in de verzen 3 en 4 Alvermogen en bewogen. Een toch wel ongewone situatie.

(In de berijming van Datheen treffen wij iets dergelijks aan in Psalm 119. Daar rijmen van elk vers de regels 2, 4 en 6 op elkaar, alsmede de regels 1 en 3. Regel 5 rijmt dan weer op de regels 1 en 3 van het volgende vers.)

Veel veranderd

Letten we op de inhoud, dan zien we snel, dat het drietal predikanten in de berijming van de Lofzang van Zacharias veel heeft veranderd. En bij vergelijking met de onberijmde tekst moet onze conclusie wel zijn, dat de dominees Lemke, Van den Berg en Van Iperen ook heel veel verbeterd hebben. De verzen 3 en 4 zijn zelfs vrijwel helemaal vernieuwd. Er is daar maar één regel onveranderd gebleven. Merkwaardig dat dit juist de woorden zijn "Die, met ons lot bewogen". Woorden die wel in een goede zin uit te leggen zijn, maar wanneer we bedenken dat deze regel de weergave behoorde te zijn van het "door de innerlijke bewegingen", was er toch op eenvoudige wijze een veel betere berijming mogelijk geweest.

Dan nog even de moeilijke woorden in deze lofzang die nog niet in eerdere hoofdstukken aan de orde kwamen. *Bestel* in vers 1 is hetzelfde als "bestuur". *Spellen*, aan het begin van vers 3, is hetzelfde als "voorspellen", "voorzeggen" dus. En *schâuw*, in het vijfde vers, is een samentrekking van het woord "schaduw".

"Staven" komt verschillende malen in de berijming voor in de betekenis die wij ook nu nog kennen, van "bevestigen". Zie b.v. Psalm 73:8 of Psalm 119:43. Maar dat ligt bij de uitdrukking *gestaafden eed* in vers 2 van Zacharias' Lofzang iets anders. Een "gestaafde eed" is een zeer plechtige eed. Dat kwam oudtijds uit in het bijzondere ceremonieel, waarbij onder meer een stokje (staf) in de hand werd gehouden tijdens de eedzwering, een oud gebruik reeds stammend van de oude Germanen. Al was dat bijzondere gebruik in de achttiende eeuw lang verdwenen, toch had de term "gestaafde eed" stand gehouden als een bijzonder plechtige eed.

Most, hef, kelk, plengen

In kort bestek ter afsluiting nog enkele moeilijke woorden elders uit onze berijming van 1773.

"Most" is een benaming van jonge wijn, vers van de pers en nog niet gegist. Most wordt in de Schrift ook "nieuwe wijn" genoemd (Matth. 9:17 en andere plaatsen).

"Hef" ("Doch der goddelozen mond zuigt zijn hef uit, tot den grond", Psalm 75:5) betekent droesem, grondsop, het bezinksel dat zich op de bodem van een vat of fles bevindt en dat zeer bitter en onaangenaam van smaak is, zoals men ook wel spreekt over "de heffe des volks", de laagste mensen.

In datzelfde Psalm 75:5 komen we ook het woord "kelk" tegen. Dat betekent "beker". Het geldt hier een "kelk vol bitterheid". Een soortgelijke kelk is het in Psalm 11:3. Daarentegen wordt in Psalm 116:7 gesproken van "den kelk des heils", in de onberijmde tekst "de beker der verlossingen". "Kelk des heils" herinnert aan Luthers bijbelvertaling. Hij heeft hier "Ich will den Kelch des Heils nehmen."

"Plengen" betekent "uitstorten", "uitgieten". Wij spreken van tranen plengen, als iemand erg moet huilen (Psalm 102:5), of van het plengen van offeranden (Psalm 16:2; 106:20), met name het plengen van bloed.

Oogwit, stenen, hoop

"Het oogwit Zijner grote daden", Psalm 28:4, heeft niets met het wit van het oog te maken, maar betekent bedoeling. Zoals ook wel gesproken wordt van oogmerk.

"Ik zal 's avonds klagen, zuchten, stenen" (Psalm 55:10). "Stenen" is daar hetzelfde als "steunen", in feite dus een synoniem van de voorgaande woorden "klagen" en "zuchten".

"Hoop" in Psalm 68:5, "Uw hoop, Uw kudde woonde daar", betekent schare, zoals ook in de laatste regel van Psalm 10:5.

Beklijven

"Beklijven" is een woord dat verband houdt met het werkwoord kleven. Het wil zeggen: "duurzaam zijn", "in stand blijven". Wij denken nu onwillekeurig aan een gezangvers, het bekende vers van Rhijnvis Feith:

*Uren, dagen, maanden, jaren
Vliegen als een schaduw heen;
Ach, wij vinden, waar wij staren,
Niets bestendigs hier beneên.
Op den weg dien wij betreden,
Staat geen voetstap die beklijft:
Al het heden wordt verleden,
Schoon 't ons toegerekend blijft.*

Welgelukzalig dat volk, dat het grote wonder te beurt valt, dat die laatste regel voor hen haar kracht mag verliezen. Zij die mogen beleven wat David deed uitroepen: Welgelukzalig is de mens dien de HEERE de ongerechtigheid niet toerekent.

Maar evengoed is het waar: Op den weg dien wij betreden, staat geen voetstap die beklijft.

Wat beklijft er dan wel? Dat wordt verklaard in Psalm 102:6:

*Ik verdor, als 't gras, dat kwijnt.
Maar Gij, HEER', zult eeuwig blijven;
Eeuwig zal Uw roem beklijven;
En Uw Naam blijft in gedachten
Tot de laatste nageslachten.*

REGISTER

Register van moeilijke woorden in de Psalmen met hun betekenis.

Bij woorden die elders in deze brochure nader aan de orde komen, is naar de desbetreffende pagina verwezen.

Psalm	woord	betekenis	pagina
1:1	samenrotten	met kwade bedoelingen samenscholen (vgl. 3:1)	61
1:3	godsvrucht	vreze Gods (vgl. 27:7)	
1:4	zedes	normen van goed en kwaad	
2:3	bestaan	wagen (vgl. 37:7 en 130:2)	39, 40
2:3	ontwringen	met geweld afdwingen	
2:3	ontzien	(hier en in 22:12, 86:7, 91:3, 110:7:) ontzag hebben voor, vrezen (vgl. 73:5)	23, 24
2:3	verdolen	verdwalen	
2:3	rijksbestel	rijksregering (vgl. 47:2)	
2:5	onderzaat	onderdaan	
2:6	staving	bevestiging (vgl. 73:8)	
3:1	rot	bende (vgl. 1:1)	61
3:1	beschoren	toebedeeld	62
3:3	genaken	naderen, nabijkomen (vgl. 33:7)	
3:3	prangen	benauwen	24
4:1	beschoren	zie 3:1	62
4:1	zinnen	(hier en in 18:V, 119:35, 119:84:) redelijke vermogens, verstand (vgl. 35:10, 56:2, 119:33)	
4:2	verzaken	(alleen hier:) opgeven (vgl. 16:1)	
4:2	nederzijgen	neervallen	
4:3	outer	altaar	47
	most	jonge wijn	72
	wellustig	met een hang naar aards genot	42
5:1	koor	(hier:) plaats waar gezongen wordt	25
5:3	ijvervuur	vurige ijver	
5:3	blaken	branden	
5:3	slaken	losmaken (van zuchten: uiten)	
5:4	gedogen	toelaten, dulden	
5:5	betamen	passen	
5:6	logenspreker	leugenspreker	
5:9	treek	list	47
5:10	raadslag	overlegging (vgl. 41:4)	
6:3	jammerstaat	ellendige staat (vgl. 137:2)	
6:5	verscheiden	sterven	
6:7	krijten	schreien	
6:10	blaken	zie 5:3	
7:2	aanwrijven	ten laste leggen	
7:2	fnuiken	een einde maken aan	47
7:2	onkreukbaar	volstrekt eerlijk	
7:2	oneven	ongelijk	
7:2	vreegenoot	bondgenoot (vgl. 55:12)	

7:4	schaar	aaneengesloten menigte	65, 66
7:4	zwichten	(hier en in 18:5, 31:13, 98:4 en 145:5:) wijken (vgl. 74:8)	
7:6	wetten	scherpen, slijpen	
7:7	wis	zeker	
7:7	hittig	driftig	
7:8	loos	listig	44
8:3	starrenheir	sterrenleger	
9:4	twistgeding	rechtszaak	
9:4	beslechten	(rechterlijk) beslissen (vgl. 74:21)	
9:8	vierschaar	rechtbank, gericht	66
9:12	wrevel (bijv. naamw.)	misnoegd (vgl. 12:7, 25:9 en 55:5)	53
9:12	euvelmoed	overmoed	
9:14	te moê	van gemoed, in het gemoed (vgl. 112:6)	52
9:14	hulde	eerbetoon	
9:18	nooddruftig	behoeftig	31
9:20	vervaardheid	een gevoel van vrees (vgl. 27:1 en 42:4)	66, 67
10:1	schier	bijna	
10:1	jammerstaat	zie 6:3	
10:1	warnet	net om in te verstrikken	
10:2	rot	zie 3:1	61
10:3	tarten	uitdagen	
10:4	ijlings	haastig	
10:4	erbarmen	medelijden, ontfermen (vgl. 109:9)	
10:5	wetten	zie 7:6	
10:5	belommerd	beschaduwd (vgl. 104:8)	
10:5	ijlings	zie 10:4	
10:5	hoop	(hier en in 68:5:) schare	65, 66
10:7	zich verlaten op	vertrouwen op	37
10:8	fnuiken	zie 7:2	47
10:8	duchten	vrezen	
11:1	ijlings	zie 10:4	
11:3	kelk	beker	72
11:3	beschoren	zie 3:1	62
12:5	nooddruftig	zie 9:18	31
12:5	aanblazen	blazen tegen iemand	
12:6	louteren	zuiveren (vgl. 25:5)	
12:7	wrevelig	misnoegd (vgl. 9:12, 25:9 en 55:5)	53
13:1	jammerstaat	zie 6:3	
13:3	gedogen	zie 5:4	
13:5	mistrouwen	wantrouwen	45
14:1	rede	(alleen hier en in 53:1:) denkvermogen (vgl. 19:2)	15, 16
14:1	zedes	zie 1:4	
14:2	zedes	zie 1:4	
14:4	euveldaad	boze daad	
14:4	ontzind	van het verstand beroofd	
14:5	neep	kwelling	
14:5	vervaardheid	zie 9:20	66, 67
14:6	gewoon zijn	gewend zijn, de gewoonte hebben	
14:6	jammerstaat	zie 6:3	
14:6	zich verlaten op	zie 10:7	37
15:1	verkeren	(hier en in 23:3, 39:8, 61:3, 104:17, 105:7, 131:3 en 132:3:) verblijven (vgl. 56:2)	
15:2	wars van	afkerig van	
16:1	verzaken	ontrouw worden (vgl. 4:2)	

16:2	schaar	zie 7:4	65, 66
16:2	plengen	uitgieten	72
16:3	uitlezen	uit(ver)kiezen	
16:3	snoer	(hier en in 78:28:) koord of lint om mee te meten (vgl. 105:7)	38
16:3	vervoeren	meeslepen	
16:4	gedogen	zie 5:4	
17:1	ontvouwen	bekendmaken	21
17:5	fier	trots	
17:5	hovaardij	hoogmoed (vgl. 94:1)	
17:6	ontschuilen	zich schuil houden voor	21
17:7	staat	(hier en in 49:4:) aanzienlijk ambt, waardigheid	53
17:7	heilgoed	zalig goed	
17:8	ontvouwen	zie 17:1	21
18:V	zinnen	zie 4:1	
18:V	burg	burcht	
18:1	Belial	aanduiding van de satan	
18:3	zwerk	wolkenlucht (vgl. 68:9)	25, 26
18:3	gezwind	snel	
18:4	luister	glans, glorie (vgl. 85:3)	
18:4	samenpressen	samendrukken	
18:4	luchtgewest	luchtruim	28
18:5	zwichten	zie 7:4	
18:5	jammerzee	zee van ellende (vgl. 137:2)	
18:9	doorlouteren	volkomen louteren	67
18:10	hinde	vrouw(t)jeshert	
18:11	verdoen	verdelgen	63
18:12	vergruizen	verpulveren	
18:12	wegvagen	doen verdwijnen	
18:13	burg	zie 18:V	
18:13	slot	vaste, besloten plaats	67
18:15	nakroost	nageslacht	
19:1	zwerk	zie 18:3	25, 26
19:1	afmalen	schilderen (figuurlijk)	26
19:2	evenredigheid	overeenstemming, harmonie	26, 27
19:2	rede	woord, spreken (vgl. 14:1) (niet te verwarren met reden, 35:9)	15, 16
19:4	slecht	verstandeloos, dom (niet: eenvoudig)	16, 17
19:4	gedogen	zie 5:4	
19:6	klaar	helder	19
19:7	hovaardij	zie 17:5	
20:1	schragen	ondersteunen (vgl. 119:14)	13
20:3	vaandel	banier	
20:3	heilgoed	zie 17:7	
20:5	verschonon	sparen (vgl. 51:1)	29, 30
21:1	verrukt	overweldigd door een hevige gemoedsaandoening	
21:1	rei	(hier en in 30:8:) zang en dans (vgl. 45:5)	
21:7	volprezen	naar volle waarde geprezen	
21:10	nakroost	zie 18:15	
21:12	doelwit	doel	
21:12	wetten	zie 7:6	
22:3	ontbloot van	verstoken van	
22:4	te moe	zie 9:14	52
22:6	prangen	zie 3:3	24
22:7	opsperren	wijd opendoen	24
22:8	muitgespan	troep oproermakers	24

22:9	gewaad	kleding	
22:10	duchten	zie 10:8	
22:12	ontzien	zie 2:3	23, 24
22:13	schaar	zie 7:4	65, 66
22:13	dis	maaltijd (vgl. 128:2 en 78:10)	
22:15	aanschrijven	toerekenen (vgl. 69:12)	23
22:16	nakroost	zie 18:15	
23:2	bekommerd	beangstigd (vgl. 120:1)	
23:3	verkeren	zie 15:1	
24:2	zich verpanden aan	zich toewijden aan	
25:1	weer	houd weg	13
25:5	louter	zuiver (vgl. 12:6)	
25:5	liefdekoorden	touwen der liefde	68
25:5	euveldaad	zie 14:4	
25:8	verschoven	verstoten	36
25:9	wrevelmoedig	vol misnoegen (vgl. 9:12, 12:7 en 55:5)	53
26:4	spoorloos	buitensporig	18
26:6	zich verpanden aan	zie 24:2	
26:6	schaar	zie 7:4	65, 66
26:9	sneven	ten val komen, omkomen	
26:11	genaken	zie 3:3	
26:12	aanstappen	met vaste, gelijkmatige schreden gaan	
27:1	vervaard	bevreesd (vgl. 9:20 en 42:2)	66, 67
27:1	rot	zie 3:1	61
27:2	leger	legermacht (vgl. 41:2)	65
27:2	zich verlaten op	zie 10:7	37
27:3	versteken	verbergen	60, 61
27:5	begeven	verlaten	
27:6	euvelmoed	zie 9:12	
27:6	vervoeren	zie 16:3	
27:7	godvruchtig	godvrezend (vgl. 1:3)	
27:7	schaar	zie 7:4	65, 66
27:7	zich verlaten op	zie 10:7	37
28:1	volprezen	zie 21:7	
28:2	aanspraakplaats	naam voor het heilige der heiligen	68
28:2	arglistigheid	listige boosaardigheid (meervoud: listige, boosaardige streken)(vgl. 56:2)	19, 20
28:4	oogwit	bedoeling	73
28:4	ontbloot van	zie 22:3	
28:6	staag	voortdurend	63
29:1	voegen (2x)	betamen, passen	
29:1	Godgetrouw	getrouw aan God	
29:1	ontvouwen	zie 17:1	21
29:2	klateren	luid weerklinken	
29:4	zwerk	zie 18:3	25, 26
29:4	hinde	zie 18:10	
30:3	verduren	doorstaan, blijven bestaan	
30:4	nauw	nauwelijks	
30:7	ontzielen	van het leven beroven	
30:8	rei	zie 21:1	
30:8	zak	rouwgewaad	68
31:1	betamen	zie 5:5	
31:2	klip	rots	
31:3	burg	zie 18:V	

31:7	beklemd	benauwd	
31:8	begeven	zie 27:5	
31:9	duchten	zie 10:8	
31:9	blaam	smaad	
31:12	zich verlaten op	zie 10:7	37
31:12	verbolgen	toornig (vgl. 78:25)	
31:13	zwichten	zie 7:4	
31:17	welstand	goede toestand	
32:1	ontheffen van	(alleen hier:) ontslaan van (vgl. 59:6)	31
32:1	wanbedrijf	misdaad	
32:3	daân	daden (en op vele andere plaatsen)	13
32:5	muil	kruising van een paard en een ezel	35, 36
32:5	gebit	ijzeren mondstuk voor een paard of ander dier	36
33:2	speeltuig	muziekinstrumenten	14
33:2	vervangen	ondersteunen	14
33:3	behagen scheppen in	een welgevallen hebben in	
33:3	gewagen van	melding maken van (vgl. 42:4)	
33:3	flonkervuren	stralende lichten (bedoeld: aan de hemel)	
33:3	verduren	zie 30:3	
33:5	beramen	ontwerpen, uitdenken	
33:7	ongenaakbaar	niet te genaken (vgl. 3:3)	
33:9	sneven	zie 26:9	
33:10	dure tijd	tijd dat de prijzen hoog zijn	
33:11	ontvouwen	zie 17:1	21
33:11	zegenader	oorsprong, oorzaak van zegen	
33:11	weer	zie 25:1	13
34:2	volprezen	zie 21:7	
34:3	benepen	benauwd	45
34:4	scharen	opstellen	65
34:7	logentaal	leugentaal	
34:8	gram	toornig	
34:9	wederwaardigheden	beproevingen	
34:10	genaken	zie 3:3	
35:1	rondas	zie 91:2	43
35:1	fnuiken	zie 7:2	47
35:3	verbolgen	zie 31:12	
35:3	laag	valstrik	20
35:4	erlangen	verkrijgen	51
35:5	nooddruftig	zie 9:18	31
35:5	belagen	listig bedreigen (vgl. 35:3)	20
35:5	vierschaar	zie 9:8	66
35:6	wrevelig	zie 12:7	53
35:6	ongenucht	smart (vgl. 35:10)	40, 41
35:6	zak	zie 30:8	68
35:6	rouwmisbaar	rouwklagen	
35:8	dis	zie 22:13	
35:9	reden	grond, beweegredenen, argument (niet te verwarren met rede, 19:2 en 14:1)	16
35:10	zin	(hier en in 119:24, 119:80:) gemoedsgesteldheid (vgl. 4:1, 56:2, 119:33)	
35:10	aanbassen	tieren tegen	24, 25
35:10	ongeneugt	verdriet (vgl. 35:6)	40, 41
35:11	geschil	twistzaak	
35:12	benarren	in het nauw brengen	

36:1	beklemd	zie 31:7	
36:1	gedogen	zie 5:4	
36:1	nalaten	verzuimen	
36:2	grondeloos	onpeilbaar diep	
36:2	vergen	dringend vragen	
36:2	wellust	gelukzaligheid (vgl. 4:4)	42
36:3	klaar	zie 19:6	19
36:3	jammerstaat	zie 6:3	
37:1	ternauwernood	nog maar net	
37:1	ontluiken	opengaan	
37:2	volständig	standvastig	
37:3	welhaast	spoedig, weldra	
37:4	aflaten (van)	ophouden (met)	
37:5	beschoren	zie 3:1	62
37:5	verbeiden	(hier:) afwachten (vgl. 43:3 en 109:15)	63, 64
37:5	stond	tijd	
37:6	wrokken	van wrok vervuld zijn	
37:6	nijd	bittere afgunst	51, 52
37:7	bestaan	waagstuk (vgl. 2:3)	39
37:8	ziedend	kokend, vurig heet	
37:8	klaar	zie 19:6	19
37:10	rot	zie 3:1	61
37:12	bestier	bestuur	
37:12	glibberen	uitglijden	15
37:12	vervangen	zie 33:2	14
37:13	laten varen	loslaten	
37:13	nakroost	zie 18:15	
37:15	spruiten uit	voortkomen uit	
37:16	glibberen	zie 37:12	15
37:16	ontzind	zie 14:4	
37:17	zegenrijk	rijk aan zegen, zeer voorspoedig (vgl. 45:2)	21, 22
37:18	dwingeland	onderdrukker	
37:18	welig	overvloedig	
37:18	welhaast	zie 37:3	
37:19	slechten	vlak maken	
37:20	heillot	zalig lot	
37:20	rot	zie 3:1	61
38:2	doorgrieven	doorwonden	
38:4	bedolven	verzonken	
38:10	krijten	zie 6:7	
38:11	terzijden	naar opzij	
38:12	laag	zie 35:3	20
38:18	krenken	afbreuk doen (aan)	
38:13	glippen	ontschieten	
38:14	tegenrede	weerwoord	
38:16	euvelmoed	zie 9:12	
38:17	onvermogen	onmacht	
38:17	gereed	(hier en in 107:8, 122:1, T.G.:4:) klaar, op het punt staand (vgl. 71:15 en 43:3)	
38:18	kommer	(hier en in 44:6:) treurigheid (vgl. 146:7)	
38:19	reden	zie 35:9	16
38:19	verbolgen	zie 31:12	
38:20	gebeten op	zeer nijdig op	
39:21	duchten	zie 10:8	

39:1	breidelen	in toom houden	36
39:8	verkeren	zie 15:1	
40:1	jammerkolk	kolk van ellende (vgl. 137:2)	
40:2	hulde	zie 9:14	
40:3	toerusten	toebereiden	
40:5	beschoren	zie 3:1	62
40:6	onthouden	iets niet aan iemand geven (vgl. 102:3)	
40:6	benepen	zie 34:3	45
40:7	vaardig	(hier en in 45:1:) vlug (vgl. 63:4)	
40:7	onderstand	ondersteuning	
40:7	sneven	zie 26:9	
40:8	stond	zie 37:5	
40:8	bestendig	voortdurend (vgl. het bijvoeglijk naamwoord in 89:12)	
41:2	leger	(hier en in 149:3:) bed (vgl. 63:4)	65
41:3	blaam	zie 31:9	
41:3	schaar	zie 7:4	65, 66
41:4	raadslaan	beraadslagen (vgl. 5:10)	
41:4	schenddaad	schandelijke daad	
41:5	voormaals	voorheen	
41:5	vreegenoot	zie 7:2	
41:5	disgenoot	tafelgenoot	
41:5	fier	zie 17:5	
42:2	schaar	zie 7:4	65, 66
42:4	wagen	weergalmen (vgl. 33:3)	
42:4	vervaren	vrees aanjagen (vgl. 9:20 en 27:1)	66, 67
42:6	dwingelandij	onderdrukking	
42:7	menigwerf	menigmaal	
43:1	arglistigheid	zie 28:2	19, 20
43:2	venarren	zie 35:12	
43:3	gereeder	met minder bezwaar (vgl. 38:17, 71:15)	
43:3	verbeiden	(hier:) wachten (vgl. 37:5 en 109:15)	63, 64
43:4	ongeneugt	zie 35:10	40, 41
43:5	welhaast	zie 37:3	
44:1	oudtijds	in de oude tijd, lang geleden (verder in het verleden dan eertijds)	
44:4	veeg	de ondergang nabij	50
44:4	staat	toestand (?) (vgl. 17:7 en G.H.:10)	50
44:4	duchten	zie 10:8	
44:6	euvelmoed	zie 9:12	
44:6	kommer	zie 38:18	
44:10	genaken	zie 3:3	
44:11	onkreukbaar	zie 7:2	
44:11	euveldaad	zie 14:4	
44:12	waak op!	onbepaalde uitroep tot opwekking, aansporing enz.	
44:13	vergen	zie 36:2	
44:13	onvermogen	zie 38:17	
45:1	heilbespiegeling	overdenking van het heil	
45:1	vaardig	zie 40:7	
45:2	wetten	zie 7:6	
45:2	zegerijk	rijk in zege, veel overwinningen behalende	21, 22
45:3	tarten	zie 10:3	
45:3	wrevelig	zie 12:7	53
45:4	elpenbenen	ivoren	46
45:4	mirre	bepaalde specerij, uit hars van de mirreboom	46
45:4	kassie	bepaalde specerij, uit hars van de kaneelboom	46

45:4	aloë	bepaalde specerij, uit aloëhout	46
45:5	statelijk	plechtstatig	
45:5	rei	(hier en in 81:2:) groep dansende en/of zingende vrouwen (vgl. 21:1)	
45:6	hulde	zie 9:14	
45:6	louter	zie 25:5	
45:7	staatsie	luisterrijke plechtigheid	
45:7	gewagen van	zie 33:3	
46:1	stee	plaats	
46:3	beramen	zie 33:5	
46:3	vervaard	zie 27:1	66, 67
46:4	burg	zie 18:V	
46:5	aflaten	zie 37:4	
46:6	burg	zie 18:V	
47:1	duchten	zie 10:8	
47:1	vermaard	beroemd	
47:2	bestel	bestuur	72
47:2	overheren	overheersen	
47:3	hulde	zie 9:14	
47:4	verrukt	zie 21:1	
47:5	onderzaat	zie 2:5	
48:2	slot	zie 18:13	67
48:2	zich onderwinden	ondernemen	
48:3	kiel	schip	20
48:3	vervaard	zie 27:1	66, 67
48:4	vermaard	zie 47:1	
48:5	verduren	zie 30:3	
49:1	louter	zie 25:5	
49:1	inspraak	Gods spreken tot de ziel	
49:3	rantsoen	losprijs	
49:4	staatsie	zie 17:7	53
49:4	derven	(hier en in 82:4 en 119:48:) verliezen (vgl. 88:5)	62
49:5	behagen scheppen in	zie 33:3	
49:7	wellust	zie 36:2	42
49:7	wis	zie 7:7	
49:7	beschoren	zie 3:1	62
50:3	beslechten	zie 9:4	
50:3	outer	zie 4:3	47
50:4	var	jonge stier	
50:4	ooi	vrouwtjesschaap	
50:7	rede	zie 19:2	15, 16
50:8	klaar	zie 19:6	19
51:1	verschonen	(hier:) vrijspreken van schuld, rechtvaardig verklaren (vgl. 20:5)	30, 31
51:4	hysop	bepaalde plant (marjolein)	46
51:5	wanbedrijf	zie 32:1	
51:6	volvaardig	geheel en al genegen iets te doen	
51:7	doemen	veroordelen	
51:10	var	zie 50:4	
52:1	dwingeland	zie 37:18	
52:1	onderstand	zie 40:7	
52:2	nijd	zie 37:6	51, 52
52:2	logen	leugen	
52:3	welhaast	zie 37:3	

52:6	godsvrucht	zie 1:3	
53:1	rede	zie 14:1	15, 16
53:1	zeden	zie 1:4	
53:2	zeden	zie 1:4	
53:4	euveldaad	zie 14:4	
53:4	ontzind	zie 14:4	
54:1	verblijven aan	ter beslechting overlaten aan	
54:1	rede	zie 19:2	15, 16
54:3	bestaan	zie 37:7	39
55:3	neep	zie 14:5	
55:5	welhaast	zie 37:3	
55:5	wrevel (zelfst. nw.)	misnoegen (vgl. 9:12, 12:7 en 25:9)	53
55:9	rot	zie 3:1	61
55:10	stenen	steunen	73
55:12	vreegenootschap	bondgenootschap (vgl. 7:2)	
56:1	laag	zie 35:3	20
56:2	zin	(hier en in 119:34:) betekenis (vgl. 4:1, 35:10, 119:33)	
56:2	verkeren	(hier en in 74:7, 105:14 en 105:16:) veranderen (vgl. 15:1)	
56:2	arglistig	op een listige, boosaardige wijze (vgl. 28:2)	19, 20
56:3	samenrotten	zie 1:1	61
56:3	gedogen	zie 5:4	
56:4	wrevel (zelfst. nw.)	zie 9:12	53
56:4	begeven	zie 27:5	
56:4	vervaard	zie 27:1	66, 67
57:3	stokebrand	aanstoker van twist	
57:3	wetten	zie 7:6	
57:6	waak op!	zie 44:12	
57:7	luister	zie 18:4	
58:1	zich kwijten	zijn plicht doen	
58:2	reden	zie 35:9	16
58:5	slek	slak	46, 47
58:6	misdracht	vrucht van een miskraam	
58:6	gezwind	zie 18:3	
58:8	duchten	zie 10:8	
59:1	dwingeland	zie 37:18	
59:2	belagen	zie 35:5	20
59:2	waak op!	zie 44:12	
59:3	lusten	behagen	
59:3	wanbedrijf	zie 32:1	
59:4	rot	zie 3:1	61
59:5	welhaast	zie 37:3	
59:6	ontheffen van	(hier en in 102:16 en 143:11:) verlossen van (vgl. 32:1)	31
59:6	vierschaar	zie 9:8	66
59:7	hovaardij	zie 17:5	
59:7	logen	zie 52:2	
59:7	verdichten	verzinnen (vgl. 119:35)	
59:4	betamen	zie 5:5	
59:10	gewagen van	zie 33:3	
60:2	krenken	zie 38:12	
60:2	zwijmelwijn	bedwelvende wijn	
60:2	bestier	zie 37:12	
60:5	overheren	zie 47:2	
61:1	schier	zie 10:1	
61:1	heul	toevlucht	52

61:2	nederzijgen	zie 4:2	
61:3	verkeren	zie 15:1	
62:3	raadslaan	zie 41:4	
62:3	vervoeren	zie 16:3	
62:5	tegenweer	verdediging	
62:6	gemeen	gering (vgl. 107:16)	
62:6	logen	zie 52:2	
62:7	aanwassen	aangroeien, groter worden	
63:1	krieken	aanbreken	
63:4	legerstede	bed (vgl. 41:2)	
63:4	vaardig	(hier en in 103:10) bereidwillig (vgl. 40:7)	
63:6	wetten	zie 7:6	
63:6	sneven	zie 26:9	
63:7	logenmond	leugenmond	
63:7	logenspreker	zie 5:6	
64:2	rede	zie 19:2	15, 16
64:4	laag	zie 35:3	20
64:4	schicht	pijl	
64:4	schromen	vrezen	
64:7	laag	zie 35:3	20
64:7	ijlings	zie 10:4	
64:7	schicht	zie 64:4	
65:3	reis	(hier:) keer	41
65:7	Godsrivier	(hier bedoeld:) de regen	68
65:7	welig	zie 37:18	
65:7	spruiten uit	zie 37:15	
65:8	dijen	strekken (vgl. A.:3)	47
66:4	louteren	zie 12:6	
66:6	onttiegen	ontrukken	
66:6	nopen	aandrijven	
67:1	zich wennen aan	gewend raken aan	
67:2	beslechten	zie 9:4	
68:3	mensenmin	menslievendheid	
68:5	hoop	zie 10:5	65, 66
68:5	helhaast	zie 37:3	
68:5	schaar	zie 7:4	65, 66
68:5	maar (mare)	tijding	
68:7	belonken	in gunst aanzien	47
68:9	luchtig zwerk	luchtswerk (vgl. 18:3)	25, 26
68:9	wederhorig	wederspannig	
68:14	schragen	zie 20:1	13
69:1	jammerstaat	zie 6:3	
69:3	wedervaren	overkomen	
69:5	zak	zie 30:8	68
69:5	klappen	(hier:) kwaadspreken	
69:5	laken	smaden	
69:8	genaken	zie 3:3	
69:11	schier	zie 10:1	
69:11	wagen	zie 42:4	
69:12	euveldaad	zie 14:4	
69:12	aanschrijven	optekenen (vgl. 22:15)	23
69:13	var	zie 50:4	
69:13	nooddruftig	zie 9:18	31
69:13	begeven	zie 27:5	

70:1	belagen	zie 35:5	20
70:3	nooddruftig	zie 9:18	31
71:2	burg	zie 18:V	
71:4	min	liefde	
71:5	gewagen van	zie 33:3	
71:6	laten varen	zie 37:13	
71:6	begeven	zie 27:5	
71:7	beramen	zie 33:5	
71:8	verschoven	zie 25:8	36
71:10	ontvouwen	zie 17:1	21
71:12	gewagen van	zie 33:3	
71:15	gereed	(hier en in 88:6, 104:2, A.:2:) bereid (vgl. 38:17 en 43:3)	
71:16	luister	zie 18:4	
71:17	Godgetrouw	zie 29:1	
71:17	ontvouwen	zie 17:1	21
72:2	nooddruftig	zie 9:18	31
72:4	welig	zie 37:18	
72:5	kiel	zie 48:3	20
72:7	nooddruftig	zie 9:18	31
72:7	verschonen	zie 20:5	29, 30
72:11	spâ	laat	41
73:1	schier	zie 10:1	
73:1	godsvrucht	zie 1:3	
73:2	nijdig	zeer afgunstig	51, 52
73:2	erlangen	zie 35:4	51
73:2	tranenbrood	brood gedoopt in tranen, brood der smarte	68
73:5	ontzien	(alleen hier en in 74:18:) sparen (vgl. 2:3)	24
73:5	te moê	zie 9:14	52
73:8	staven	bevestigen (vgl. 2:6, 73:8 en L.Z.:2)	
73:9	drom	dichte menigte	
73:9	Godsspraak	Goddelijke openbaring	
73:11	wrevel	zie 9:12	53
73:13	lusten	zie 59:3	
74:1	onderstand	zie 40:7	
74:5	bint	balk	
74:6	graveersel	gegraveerde voorstelling	
74:6	vergruizen	zie 18:12	
74:7	verkeren	zie 56:2	
74:8	zwichten	(hier en in 97:2, 97:4, 110:6 en 127:4:) zich onderwerpen (vgl. 7:4)	
74:8	Godsgesticht	huis Gods	
74:13	genaken	zie 3:3	
74:14	leviathan	benaming van een zeemonster	68
74:15	betogen	bewijzen	50, 51
74:18	ontzien	zie 73:5	24
74:19	vastgestaafd	krachtig bevestigd (vgl. 73:8)	
74:20	erlangen	zie 35:4	51
74:20	nooddruft	(hier en in 104:14, 105:13, 112:5:) gebrek aan het allernodigste om te leven (vgl. 109:5)	31
74:21	betwisten	strijd voeren over	
74:21	pleitbeslechter	rechter, hij die een geschil tot een beslissing brengt (vgl. 9:4)	
75:4	geval	toeval	
75:5	kelk	zie 11:3	72
75:5	hef	droesem	72

76:2	roofgebergte	beeld van machtige vijandige koninkrijken	68
76:3	stouthartig	vermetel	
76:4	strijken (van een vonnis)	vellen, uitspreken	
76:5	vierschaar	zie 9:8	66
76:5	blaken	zie 5:3	
77:1	aflaten	zie 37:4	
77:3	wars van	zie 15:2	
77:4	mistroostig	neerslachtig	
77:4	reden	zie 35:9	16
77:4	duchten	zie 10:8	
77:6	krenken	zie 38:12	
77:10	zwerk	zie 18:3	25, 26
77:10	wagen	zie 42:4	
78:3	naneef	nakomeling	13, 14
78:10	dissen	(op tafel) brengen (vgl. 22:13 en 128:2)	
78:10	klip	zie 31:2	
78:11	verbolgen	zie 31:12	
78:13	zwerk	zie 18:3	25, 26
78:14	nederzijgen	zie 4:2	
78:16	het puik	het beste	
78:20	wrevel	zie 55:5	53
78:21	vergen	zie 36:2	
78:22	wagen	zie 42:4	
78:23	wis	zie 7:7	
78:25	verbolgenheid	toorn (vgl. 31:12)	
78:25	verstoordheid	gramschap	
78:25	wis	zie 7:7	
78:26	beginsel	begin	
78:27	luister	zie 18:4	
78:28	snoer	zie 16:3	38
78:28	wuft	lichtzinnig	
78:28	gebied	(hier:) gezag	37, 38
78:29	ijver	(hier en in 79:3 en 83:6:) najiver, jaloersheid (anders: geestdrift, toewijding, b.v. 102:8, 134:1) (vgl. I.G.:3)	51
78:30	bestaan	zie 37:7	39
78:30	laten varen	zie 37:13	
78:31	verbolgen	zie 31:12	
78:34	laten varen	zie 37:13	
78:35	verduren	zie 30:3	
79:3	ijver	zie 78:29	51
79:4	euveldaad	zie 14:4	
79:4	waak op!	zie 44:12	
79:4	te stade komen	te hulp komen	
80:3	tranenbrood	zie 73:12	68
80:3	jammerstaat	zie 6:3	
80:4	verduren	zie 30:3	
81:1	te moë	zie 9:14	52
81:2	rei	zie 45:5	
81:3	maar (mare)	zie 68:5	
81:12	trouwverbond	verbond dat gekenmerkt wordt door trouw	
82:1	Godsvergadering	vergadering van koningen of rechters	68
82:1	strijken (van een vonnis)	zie 76:4	
82:4	derven	zie 49:4	62
82:4	gemeen	zie 62:6	

83:2	loos	zie 7:8	44
83:2	dempen	ten onder brengen	
83:6	ijver	zie 78:29	51
83:7	prins	vorst	
83:7	sneven	zie 26:9	
83:9	dwarrelwind	draaiwind	
83:9	hulde	zie 9:14	
84:1	genegenheid	hartelijke gezindheid, liefdevolle begeerte	
84:4	het oor lenen	luisteren (vgl. 88:6)	
84:6	onthouden	zie 40:6	
85:1	weer	zie 25:1	13
85:2	nakroost	zie 18:15	
85:3	luissterrijk	glansrijk (vgl. 18:4)	
85:4	garf	schoof (vgl. 129:5)	
86:1	heul	zie 61:1	52
86:1	ontbloot van	zie 22:3	
86:4	gewoon zijn	zie 14:6	
86:7	ontzien	zie 2:3	23, 24
87:4	schragen	zie 20:1	13
88:1	jammerstaat	zie 6:3	
88:2	begeven	zie 27:5	
88:5	derven	(hier en in 109:5 en 120:3:) kwijt zijn (vgl. 49:4)	62
88:6	gereed	zie 71:15	
88:6	de hand lenen	helpen (vgl. 84:4)	
88:7	bevroeden	begrijpen	
88:8	uchtend	ochtend (vgl. 92:1)	
88:10	begeven	zie 27:5	
88:11	heul	zie 61:1	52
89:1	rede	zie 19:2	15, 16
89:2	schragen	zie 20:1	13
89:7	schragen	zie 20:1	13
89:7	onbezweken	onverzwakt	
89:7	gedogen	zie 5:4	
89:9	beschoren	zie 3:1	62
89:10	wrevel	zie 9:12	53
89:11	bestel	zie 47:2	
89:12	bestendig	duurzaam (vgl. het bijwoord in 40:8)	
89:14	wrevelig	zie 12:7	53
90:2	nachtwaak	elk van de drie delen, waarin vroeger de nacht verdeeld werd	63
90:7	te stade komen	zie 79:4	
91:1	burg	zie 18:V	
91:2	schromen	zie 64:4	
91:2	beukelaar	groot (manshoog) schild	42, 43
91:2	rondas	groot rond schild (met een scherpe punt)	42, 43
91:3	ontzien	zie 2:3	23, 24
91:3	waren	rondgaan	20
91:3	vervaren	zie 42:4	66, 67
91:8	ongenucht	zie 35:6	40, 41
92:1	uchtendstond	ochtendstond (vgl. 88:8)	
92:2	voegen	zie 29:1	
92:2	verrukt	zie 21:1	
92:4	welig	zie 37:18	
92:5	sneven	zie 26:9	

94:1	hovaardig	hoogmoedig (vgl. 17:5)	
94:3	ontbloot van	zie 22:3	
94:3	onnozel	onschuldig	
94:3	reden	zie 35:9	16
94:8	begeven	zie 27:5	
94:10	schier	zie 10:1	
94:11	verdichten	zie 59:7	
94:11	samenrotten	zie 1:1	61
94:11	wars van	zie 15:2	
94:11	doemen	zie 51:7	
95:6	behagen scheppen in	zie 33:3	
95:7	beschoren	zie 3:1	62
96:5	te moê	zie 9:14	52
96:7	stond	zie 37:5	
97:2	blaken	zie 5:3	
97:2	zwerk	zie 18:3	25, 26
97:2	zwichten	zie 74:8	
97:3	stond	zie 37:5	
97:4	zwichten	zie 74:8	
97:5	maar (mare)	zie 68:5	
97:5	godendom	al de goden tezamen	
97:6	onderstand	zie 40:7	
98:2	krenken	zie 38:12	
98:3	druisen	weerklinken (van een aanhoudend geluid)	
98:4	zwichten	zie 7:4	
99:1	bestel	zie 47:2	
99:3	staven	zie 73:8	
99:6	nakroost	zie 18:15	
101:5	zich belgen	toornig worden	47
101:5	nijdig	zie 73:2	51, 52
102:2	haarstede	haard	
102:3	begeven	zie 27:5	
102:3	zich onthouden	zich bevinden (vgl. 40:6)	
102:4	wrevel	zie 9:12	53
102:5	plengen	zie 16:2	72
102:5	ontbloot van	zie 22:3	
102:6	ongenucht	zie 35:6	40, 41
102:6	beklijven	in stand blijven	73
102:8	hulde	zie 9:14	
102:13	krenken	zie 38:12	
102:15	verduren	zie 30:3	
102:16	ontheffen van	zie 59:6	31
103:2	verschonen	zie 20:5	29, 30
103:10	bereidwillig	zie 63:4	
104:1	waak op!	zie 44:12	
104:1	luisterrijk	zie 85:3	
104:2	gereed	zie 71:15	
104:2	geestenheir	menigte van geesten	
104:3	kreits	kring	47
104:3	bedolven	zie 38:4	
104:4	korts	kort tevoren	47
104:4	fier	zie 17:5	
104:5	beemd	vlak veld	47
104:6	zich kreunen aan	zich wat aantrekken van	

104:7	ontluiken	zie 37:1	
104:8	lommerig	schaduwrijk (vgl. 10:5)	
104:10	stond	zie 37:5	
104:11	fier	zie 17:5	
104:11	luissterrijk	zie 85:3	
104:11	gewaad	zie 22:9	
104:12	aflaten van	zie 37:4	
104:13	leviathan	zie 74:14	68
104:14	nooddruft	zie 74:20	31
104:14	bejegenen	tegemoet komen, helpen (vgl. 144:7)	
104:16	blaken	zie 5:3	
104:17	verkeren	zie 15:1	
104:18	waak op!	zie 44:12	
105:4	spruiten uit	zie 37:15	
105:4	vervaren	zie 42:4	66, 67
105:5	krenken	zie 38:12	
105:7	snoer	(alleen hier:) afgemeten stuk land (vgl. 16:3)	38
105:7	verkeren	zie 15:1	
105:11	rede	zie 19:2	15, 16
105:12	bestier	zie 37:12	
105:13	nooddruft	zie 74:20	31
105:14	verkeren	zie 56:2	
105:14	laag	zie 35:3	20
105:16	verkeren	zie 56:2	
105:17	drom	zie 73:9	
105:20	wis	zie 7:7	
105:21	schaar	zie 7:4	65, 66
105:24	volstandig	zie 37:2	
106:3	onbezweken	zie 89:7	
106:8	dis	zie 22:13	
106:10	vloekverwant	saamgezworene	
106:10	rot	zie 3:1	62
106:17	zoen	verzoening	
106:17	bekomen	verwerven	
106:20	plengen	zie 16:2	72
106:22	sporen	aansporen	
106:24	staven	zie 73:8	
107:6	wrevelig	zie 12:7	53
107:8	gereed	zie 38:17	
107:9	genaken	zie 3:3	
107:11	gewagen van	zie 33:3	
107:12	klaar	zie 19:6	19
107:16	gemeen	gemeente (vgl. 62:6)	
107:20	prins	zie 83:7	
108:1	waak op!	zie 44:12	
108:1	genaken	zie 3:3	
108:2	zwerk	zie 18:3	25, 26
108:3	onderstand	zie 40:7	
108:7	sneven	zie 26:9	
109:1	erlangen	zie 35:4	51
109:1	wars van	zie 15:2	
109:2	reden	zie 35:9	16
109:5	nooddruft	(hier en in 123:1, 128:1 en D.E.:1): het allernodigste om te leven (vgl. 74:20)	31

109:5	derven	zie 88:5	62
109:6	aanslaan	in beslag nemen	
109:7	reden	zie 35:9	16
109:8	zich belgen	zie 101:5	47
109:9	zich erbarmen	medelijden gevoelen, zich ontfermen (vgl. 10:4)	
109:13	bestendig	zie 89:12	
109:13	nooddruftig	zie 9:18	31
109:14	schragen	zie 20:1	13
109:15	verbeiden	(hier en in 119:87, 146:4, 147:6, L.S.:1, A.:4) verlangend uitzien naar (vgl. 37:5 en 43:3)	63, 64
109:17	raadslag	zie 5:10	
109:18	zich erbarmen	zie 109:9	
110:3	heirdag	dag van strijd	
110:4	beschoren	zie 3:1	62
110:6	zwichten	zie 74:8	
110:7	ontzien	zie 2:3	23, 24
111:2	bestendig	zie 40:8	
112:2	have	bezit	
112:3	zich erbarmen	zie 109:9	
112:5	nooddruft	zie 74:20	31
112:5	dikwerf	dikwijls	
112:5	gedogen	zie 5:4	
112:6	gram	zie 34:8	
112:6	te moede	van gemoed (vgl. 9:14)	52
112:6	nijd	zie 37:6	51, 52
113:4	nooddruftig	zie 9:18	31
113:4	prins	zie 83:7	
114:3	prangen	zie 3:3	24
115:5	menigwerf	zie 42:7	
116:5	schragen	zie 20:1	13
116:6	vervoeren	zie 16:3	
116:7	kelk	zie 11:3	72
116:9	slaken	zie 5:3	
118:4	prins	zie 83:7	
119:1	godsvrucht	zie 1:3	
119:2	wars van	zie 15:2	
119:6	reden	zie 19:2	15, 16
119:8	verzaken	zie 16:1	
119:10	vierschaar	zie 9:8	66
119:11	hovaardij	zie 17:5	
119:12	gebeten op	zie 38:20	
119:14	klaar	zie 19:6	19
119:14	onderschragen	ondersteunen (vgl. 20:1)	
119:15	weer	zie 25:1	13
119:16	nopen	zie 66:6	
119:18	schragen	zie 20:1	13
119:21	bescheid	antwoord	60
119:23	verhelen	verbergen	60, 61
119:24	zin	zie 35:10	
119:26	hovaardig	zie 94:1	
119:27	nijpend	benauwend	
119:27	prangen	zie 3:3	24
119:31	rot	zie 3:1	61
119:32	volprezen	zie 21:7	

119:33	zin	(alleen hier:) inzicht (vgl. 4:1, 35:10, 56:2)	
119:34	mensenmin	zie 68:3	
119:34	zin	zie 56:2	
119:35	dichten	verzinnen (vgl. 59:7)	61
119:35	hovaardij	zie 17:5	
119:35	zinnen	zie 4:1	
119:36	hovaardij	zie 17:5	
119:37	heilstaat	gezegende staat	61, 62
119:38	nijpend	zie 119:27	
119:39	hovaardig	zie 94:1	
119:42	beschoren	zie 3:1	62
119:42	wrevel	zie 55:5	53
119:43	staven	zie 73:8	
119:46	aardkloot	aarde	
119:47	nasporen	naspeuren	62
119:48	schaar	zie 7:4	65, 66
119:48	derven	zie 49:4	62
119:49	staag	zie 28:6	63
119:50	godsvrucht	zie 1:3	
119:52	rede	zie 19:2	15, 16
119:52	wraken	verwerpelijk achten	57
119:53	bestendig	zie 40:8	
119:55	schaar	zie 7:4	65, 66
119:55	logen	zie 52:2	
119:56	volvaardig	zie 51:6	
119:57	staag	zie 28:6	63
119:58	schragen	zie 20:1	13
119:59	verzaken	zie 16:1	
119:59	genaken	zie 3:3	
119:60	verdoen	zie 18:11	63
119:61	bestaan	zie 2:3	39, 40
119:63	schromen te	ervoor terugdeinzen om te (vgl. 64:4)	
119:65	slecht	zie 19:4	16, 17
119:66	opdoen	opendoen	24
119:67	overheren	zie 47:2	
119:70	louteren	zie 12:6	
119:74	nachtwaak	zie 90:2	63
119:74	rede	zie 19:2	15, 16
119:74	nasporen	zie 119:47	62
119:78	zedes	zie 1:4	
119:80	zin	zie 35:10	
119:81	reden	zie 35:9	16
119:84	zinnen	zie 4:1	
119:84	verhelen	zie 119:23	60, 61
119:85	genaken	zie 3:3	
119:86	rede	zie 19:2	15, 16
119:87	verbeiden	zie 109:15	63, 64
119:87	haken	sterk verlangen	57
119:88	stieren	leiden	64
120:1	bekommering	angst (vgl. 23:2)	
120:1	ontslippen	ontsnappen	
120:2	rot	zie 3:1	61
120:2	jeneverkool	(houts)kool van de jeneverstruik	
120:3	derven	zie 88:5	62

120:4	rede	zie 19:2	15, 16
121:2	genaken	zie 3:3	
122:1	godvruchtig	zie 27:7	
122:1	gereed	zie 38:17	
122:3	nijd	zie 37:6	51, 52
122:3	verkloeken	overwinnen	19
123:1	nooddruft	zie 109:5	31
123:2	samenrotten	zie 1:1	61
123:2	hovaardij	zie 17:5	
124:2	ontzielen	zie 30:7	
124:2	bedolven	zie 38:4	
124:2	jammervloed	vloed van ellende (vgl. 137:2)	
124:4	loos	zie 7:8	44
125:3	zich doen schromen	vrees aanjagen (vgl. 64:4)	
125:3	dwingelandij	zie 42:6	
125:4	verdoen	zie 18:11	63
126:3	schromen	zie 64:4	
127:4	fier	zie 17:5	
127:4	zwichten	zie 74:8	
127:4	braaf	flink	
127:5	garen	bijeenbrengen	
128:1	nooddruft	zie 109:5	31
128:1	zich onderwinden	zie 48:2	
128:2	dis	(alleen hier:) voor een maaltijd gedekte tafel (vgl. 22:13 en 78:10)	
128:3	beschoren	zie 3:1	62
129:2	wars van	zie 15:2	
129:4	verwelkeren	verwelken	
129:4	ontbloot van	zie 22:3	
129:5	garen	zie 127:5	
129:5	nijver	ijverig	
129:5	garvenbinden	iemand die het koren in garven bindt (vgl. 85:4)	
130:2	bestaan	(hier:) staande blijven in het gericht (vgl. 2:3)	39, 40
131:1	verkeren	zie 15:1	
131:2/3	gespeend kind	kind dat de begeerte naar de moederborst te boven is	55-57
131:3	haken	zie 119:87	57
131:3	wraken	zie 119:52	57
132:2	legerstede	zie 63:4	
132:2	gehengen	toelaten	54, 55
132:3	verkeren	zie 15:1	
132:7	staving	zie 2:6	
132:8	stond	zie 37:5	
133:2	nopen	zie 66:6	
134:1	blaken	zie 5:3	
135:1	scharen	zie 34:4	65
135:3	hulde	zie 9:14	
135:10	genken	zie 3:3	
135:12	luister	zie 18:4	
136:4	gadeloos	weergaloos	
136:7	des hemels trans	uitspanseel	27, 28
137:1	wars van	zie 15:2	
137:2	jammer (zelfs. nw.)	ellende	
137:2	vergen	zie 36:2	
137:2	voegen	zie 29:1	

138:2	rede	zie 19:2	15, 16
139:2	rede	zie 19:2	15, 16
139:4	's hemels trans	zie 136:7	27, 28
139:5	legerstede	zie 63:4	
139:6	luister	zie 18:4	
139:7	verrukt	zie 21:1	
139:8	verhelen	zie 119:23	60, 61
139:10	afmalen	zie 19:1	26
139:12	stond	zie 37:5	
139:13	tarten	zie 10:3	
140:1	dwingelandij	zie 42:6	
140:2	krenken	zie 38:12	
140:3	loos	zie 7:8	44
140:3	adderspog	addergif	
140:5	nijdig	zie 73:2	51, 52
140:5	belagen	zie 35:5	20
141:3	stond	zie 37:5	
141:10	wars van	zie 15:2	
142:3	arglistigheid	zie 28:2	19, 20
142:3	onderstand	zie 40:7	
142:6	overheren	zie 47:2	
143:2	vierschaar	zie 9:8	66
143:4	deerlijk	droevig	
143:9	laag	zie 35:3	20
143:11	begeven	zie 27:5	
143:11	ontheffen van	zie 59:6	31
144:1	burg	zie 18:V	
144:3	wis	zie 7:7	
144:5	wrevelig	zie 12:7	53
144:6	welgeladen	voorzien van vet en vlees, dus sterk	69
144:7	bejegenen	(hier:) ondervinden (vgl. 104:14)	
145:2	luister	zie 18:4	
145:3	klaar	zie 19:6	19
145:4	blaken	zie 5:3	
145:5	verduren	zie 30:3	
145:5	zwichten	zie 7:4	
146:2	prins	zie 83:7	
146:4	verbeiden	zie 109:15	63, 64
146:5	erbarmen	zie 10:4	
146:7	twistgeding	zie 9:4	
146:7	kommer	(alleen hier:) armoede (vgl. 38:18)	
147:1	betamen	zie 5:5	
147:6	verbeiden	zie 109:15	63, 64
147:8	klaar	zie 19:6	19
147:8	betogen	zie 74:15	50, 51
148:8	stond	zie 37:5	
147:9	verduren	zie 30:3	
148:4	aflaten	zie 37:4	
149:3	legerstede	zie 41:2	65
149:4	wrevelig	zie 9:12	53
149:5	luisterrijk	zie 85:3	
T.G.:3	ijverig	(alleen hier:) najijverig, jaloers (anders vlijtig; b.v. 1:1, 25:2 en 111:2)(vgl. 78:29)	51
T.G.:4	gereed	zie 38:17	

T.G.:5	maag	(hier:) bloedverwant	35
L.M.:7	beschoren	zie 3:1	62
L.Z.:1	bestel	zie 47:2	72
L.Z.:2	gestaafden eed	plechtige eed (vgl. 73:8)	72
L.Z.:3	spellen	voorzeggen	72
L.Z.:4	kim	horizon	27
L.Z.:5	schâuw	schaduw	72
L.S.:1	verbeiden	zie 109:15	63, 64
G.H.:10	staat maken op	vertrouwen op	53
2.A.G.:3	kim	zie L.Z.:4	27
2.A.G.:4	uitlezen	zie 16:3	
D.E.:1	nooddruft	zie 109:5	31
A.:2	gereed	zie 71:15	
A.:3	gedijen	strekken (vgl. 65:8)	47
A.:4	verbeiden	zie 109:15	63, 64

Woorden die zoveel voorkomen dat ze niet telkens opgenomen zijn

aanshijn	aangezicht
alom	overal
betrachten	in acht nemen
dies	daarom
eerlang	weldra, spoedig
gadeslaan	beschouwen, aanzien
geducht	gevreesd, geweldig
gestadig (gestaâg)	voortdurend, bestendig
gewis	zeker
neigen	(eigenlijk:) buigen (b.v. 144:3)
de oren neigen	aandachtig luisteren
het hart neigen	bewegen, geneigd maken tot, doen verlangen naar
paal	grens
schoon (voegwoord)	ofschoon (b.v. 33:5, 39:3, 49:7)
snood	slecht, boos, misdadig
stout	vermetel
toeverlaat	iemand op wie men vertrouwen kan
verheven	hoog geprezen, verheerlijkt (dikwijls met de betekenis: de menselijke wereld ver te boven gaande)
vermogen	macht, kracht
verzadigen	ten volle voeden
verzellen	vergezellen
waan	ijdele gedachte, verkeerde mening
wier	tweede-naamvalsform van het betrekkelijk voornaamwoord "wie" (b.v. 40:7)
wrocht	werkte (gewrocht = gewerkt)
wijl (voegwoord)	omdat (b.v. 36:1, 38:16)
zijd (in: wijd en zijd)	naar alle kanten

